

TAMPEREEN YLIOPISTO
Oikeustieteiden laitos: Julkisoikeus

Harri Karpén

**VOITTAJAN SANA ON LAKI – Tutkimus legalismista, luonnonoikeudesta ja suve-
reenista vallankäytöstä, esimerkkinä Suomi vuonna 1918**

Pro Gradu -tutkielma
Julkisoikeus
Tampere 2015

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto

Johtamiskorkeakoulu

KARPÉN, HARRI: VOITTAJAN SANA ON LAKI – Tutkimus legalismista, luonnonoikeudesta ja suvereenista vallankäytöstä, esimerkkinä Suomi vuonna 1918

Pro gradu -tutkielma: x + 90 s.

Julkisoikeus

Tässä oikeustieteellisessä tutkimuksessa tarkastellaan oikeuden legitimitaation historiallista keskustelua sekä luonnonoikeuden että oikeuspositivismin välisen diskurssin kautta. Kolmantena elementtinä oikeuden ja vallan legitimitaatioon asettuu suvereeni valta, jonka oikeutusta analysoidaan sen tunnetuimpien teoreetikkojen kautta. Tutkimuksen ensimmäisessä osassa keskitytään näin ollen oikeusteoreettiseen analyysiin ja sen johtopäätöksenä havaitaan suvereenin vallan merkitys oikeuden legitimitaation synnyttäjänä.

Tutkimus on Thomas Hobbesin luonnehdinnan mukaisesti hypoteettis-deduktiivinen, eli ensimmäisen osan teorialähtökohtia sovelletaan osan II käytäntöön. Osassa II tarkastellaan suvereenin vallan ilmenemistä suomalaisessa lainsäädäntötyössä sisällissodan jälkeisessä vajaalukuisessa eduskunnassa. Ajankohta on valittu siksi, että sen voidaan katsoa edustavan Carl Schmittin luonnehdintaa poikkeustilasta sekä sen myötä konstituovasta hetkestä. Voittajien, niin eduskunnassa istuneiden kuin ulkoparlamentarististen voimienkin merkitys lainsäädännölle osoittautuu näin ollen merkittäväksi. Tämän todistaa muun muassa lainsäädännön muuttuminen samojenkin asioiden suhteen vuosien 1917 ja 1919 välillä.

Kolmannessa osassa sovelletaan ensimmäisen osan teorialähtökohtia toisen osan historiallisiin tapahtumiin ja osoitetaan, kuinka niinkin legalistisessa valtiossa kuin Suomi historiallisesti katsotaan olevan, ei tällä väittämällä olekaan niin paljon pohjaa vaan pikemminkin myös Suomen valtiosääntöhistoria osoittaa legalismilla olevan ainoastaan välinearvo ja että todellinen vallankäytön ja oikeuden legitimitaatio löytyy suvereenin vallan tahdonmuodostuksesta.

ALKUSANAT

Pro Gradu -tutkielmissa ei usein ole alkusanoja. Kenties tutkielmien tekijät eivät koe työtään sen arvoiseksi, että uskaltaisivat alkusanoin korottaa sen arvon lähdekirjojensa ja ”oikeiden” tutkimusten joukkoon. Myös alkusanojen luoma henkilökohtaisuus saattaa pelottaa tutkijoita. Tutkimuksen tulee olla neutraalia ja tutkijasta riippumatonta. Varsinkin oikeustieteen ajatellaan usein tapahtuvan tyhjiössä, missä kaikki arvostuksenvaraisuus ja oikeustieteen ulkopuoliset tekijät tulee olla karsittu pois.

Kuitenkin koin, että tämä tutkimus ei ole tavallinen oikeustieteen tutkimus. Minä haluan, että siinä näkyy tutkijan arvostus ja lähtökohdat. Kun koko tutkimus edustaa tällaista linjaa, on ainoastaan luonnollista, että tämä tutkijan henkilön tunnustava ote todistetaan myös tutkielman alussa. Tämän kirjoitti ihminen, sosiologinen olento, joka ei ikinä toimi tyhjiössä.

Näin ollen kiitänkin niitä henkilöitä, jotka ovat saaneet minut ymmärtämään oikeuden ja tutkijan toimivan yhteiskunnallisina olentoina ja että oikeus ei toimi tyhjiössä vaan yhteiskunnan osana. Sekä tämän tutkimuksen ohjaaja OTT Juha Lavapuro että aikaisemman kandidaatintutkielmani ohjaaja HT Pauli Rautiainen antoivat minulle uskoa siihen, että oikeustieteen ei tarvitse olla pelkkää mekaanista oikeusdogmatiikkaa ollakseen pätevää tiedettä. Heidän antama luottamus antoi minulle selkänöjan kirjoittaa valitsemastani aiheesta valitsemallani tyylillä.

Kiitos myös ystävälleni Jussi Närille kirjoituksen aikana ja sen jälkeen annetuista keskusteluhetkistä aiheen parissa. Samoin kirjoitusvirheideni ja maneereitteni korjaaminen oli luki-häiriöiselle entiselle ”lähiölapselle” korvaamattoman hyödyllistä. Toki vastaan itse kaikista tekstin virheistä.

Tämä oli muistaakseni neljäs pro gradu -tutkielman aihe, jonka Tampereen yliopistossa olen varannut. Mikäli asiat olisivat siis menneet toisin, olisi tutkimus valmistunut jo vuosia sitten täysin eri aiheesta ja eri metodein. Henkilökohtaisesti olen tyytyväinen että niin ei käynyt, sillä vasta nyt koen, että tällä tutkimuksella saatan antaa takaisin tieteelle ja alma materilleni Tampereen yliopistolle sen mitä itse siltä olen saanut.

Turussa 15.5.2015,

Tynkäeduskunnan ensimmäisen kokoontumisen vuosipäivänä

Harri Karpén

SISÄLLYSLUETTELO

ALKUSANAT	iii
SISÄLLYSLUETTELO	iv
LÄHDELUETTELO	vi
OSA I LEGALISMISTA, LUONNONOIKEUDESTA JA SUVEREENISTA VALLASTA	1
1. JOHDANTO	1
1.1. TUTKIMUSKYSYMYS JA AIKAISEMPI TUTKIMUS.....	1
1.2. MENETELMÄT	6
1.3. LÄHTEISTÄ.....	13
2. KÄSITTEISTÄ	15
2.1. LEGALISMI.....	15
2.1.1. LEGALISMISTA YLEISESTI	15
2.1.2. KELSEN JA PUHDAS OIKEUSOPPI.....	16
2.1.3. LEGALISTINEN PERINTÖ SUOMESSA	17
2.1.4. LEGALISMIN KRITIIKKIÄ.....	20
2.2. LUONNONOIKEUS	22
2.2.1. KLASSINEN LUONNONOIKEUS	22
2.2.2. UUDEN AJAN LUONNONOIKEUS.....	25
2.2.3. MODERNI LUONNONOIKEUS	28
2.2.4. LUONNONOIKEUS JA MORAALI	31
2.3. SUVEREENIVALTA.....	35
OSA II SUOMI VUONNA 1918.....	40
1. TYNKÄEDUSKUNTAA EDELTÄVÄ AIKA.....	40
1.1. TILANNE ENNEN SISÄLLISSOTAA.....	40
1.2. SODAN AIKA	43
1.3. VALKOISET VALLANPITÄJÄT SODAN AIKANA	44
2. TYNKÄEDUSKUNTA SUVEREENINA VALLANKÄYTTÄJÄNÄ.....	45
2.1. EDUSKUNNAN KOKOONTUMINEN VAJAALUKUISENA.....	45
2.2. LAINSÄÄDÄNTÖHANKKEITA.....	48
2.2.1. HÄTÄTILALAILLA DIKTAATTORIN VALTUUDET	49
2.2.2. PAINOVAPAUSLAKI JA YHDISTYSLAKI (1/1919).....	49
2.2.3. ERIKOISTUOMIOISTUIMET VASEMMISTON PUHDISTAJINA	50

2.2.4.	PUNAVANGIT SAKSAAN VASTINEEKSI KALILANNOITTESTA?	52
2.2.5.	RIKOSLAIN MUUTOS VAIENTAA KRITIIKIN	53
2.2.6.	HALLITUSMUOTOESITYKSESSÄ TAKAISIN SÄÄTYVALTAAN?	54
2.2.7.	MONARKIAA JA KUNINGASSEIKKAILUA	58
2.2.8.	ARMAHDUS- JA TORPPARILAIT – OLIKO VOITTAJILLA MYÖS SYDÄN?	62
2.2.9.	KUNNALLISLAIT ELÄVÄT AJAN PYÖRTEISSÄ	63
3.	KENELLÄ OLI TODELLINEN VALTA SUOMESSA VUONNA 1918?	64
3.1.	SAKSA JA KENRAALI VON DER GOLTZ	64
3.2.	JÄÄKÄRIT, AKTIVISTIT JA VALKOINEN ARMEIJA	68
3.3.	ENTENTE VOITTAO SAKSAN JA KÄÄNTÄÄ SUOMEN SUUNNAN	71
4.	RATKAISU JA VAIKUTUKSET	72
4.1.	VUODEN 1918 LOPPUESSA	72
4.2.	VAIKUTUS MYÖHEMPÄÄN LAINSÄÄDÄNTÖÖN	75
	OSA III SYNTEESI	80
1.	JOHTOPÄÄTÖKSET	80
2.	JATKOTUTKIMUKSEN TARPEESTA	89

LÄHDELUETTELO

Julkaistut kirjalliset lähteet

Ahti, Martti: Salaliiton ääriviivat. Oikeistoradikalismi ja hyökkäävä idänpolitiikka 1918–1919. Espoo 1987.

Alapuro, Risto: State and revolution in Finland. Berkeley 1988.

Alvesalo, Anne & Ervasti, Kaijus: Oikeus yhteiskunnassa – näkökulmia oikeussosiologiaan. Helsinki 2006.

Björne, Lars: "...syihin ja lakiin eikä mielivaltaan...". Tutkimus Turun hovioikeuden poliittisista oikeudenkäynneistä 1918–1939. Vammala 1977.

Cicero, Marcus Tullius: Laeista. Juva 2004. (Alkup. De legibus, n. 47 eKr.)

Crick, Bernard: In defense of politics. 2005 viides painos (Alkup. 1962).

Goltz, Rüdiger Von Der: Toimintani Suomessa ja Baltian maissa. Porvoo 1920.

Eriksson, Lars D.: Kritik, moral och rätt. Helsinki 1992.

Eriksson, Lars D.: Marxistisk teori och rättvetenskap. Helsingfors 1980.

(Eriksson, Lars D. & Hurri, Samuli: Dielectic of law and reality. Helsinki 1999.)

Haapala, Pertti: Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914–20. 3. painos. Helsinki 1997.

Harris, Sam: Moraalinen maisema. Miten tiede määrittää inhimilliset arvot. Helsinki 2010.

Hiitonen, Ensio: Vääryyttä oikeuden valekaavussa. Hyvinkää 1953.

Hobbes, Thomas. Leviathan, eli, Kirkollisen ja valtiollisen yhteiskunnan aines, muoto ja valta. Tampere 1999. (Alkup. Lontoo 1651)

Jyränki, Antero. Lakien laki. Helsinki 1989.

(Jyränki, Antero. Näkökulmia Suomen perusoikeusjärjestelmästä. Helsinki 1968.)

Jyränki, Antero. Valta ja vallansiirto. Tampere 1971.

Jyränki, Antero: Kansa kahtia, henki halpaa. Oikeus sisällissodan Suomessa? Riika

2014.

Jyränki, Antero & Husa, Jaakko: Valtiosääntöoikeus. Hämeenlinna 2012

Jyränki, Antero & Manninen, Sami: Suomalainen oikeusajattelu murroksessa (1905–1925). Turku 1990.

(Chomsky, Noam. Vahvemman oikeudella. Helsinki 2008.)

Kekkonen, Jukka: Laillisuuden haaksirikko. Rikosoikeudenkäyttö Suomessa 1918. Helsinki 1991.

Kekkonen, Jukka: Suomen oikeuden historiallisia kehityslinjoja. Helsinki 1999.

Kekkonen, Urho: Puheita ja kirjoituksia IV. Tapiola 1973.

Kelsen, Hans: Introduction to the problems of legal theory. Oxford 1996. (Alkup. 1934)

Ketola, Eino: Kansalliseen kansanvaltaan. Helsinki 1987.

Lackman, Matti: Suomen vai Saksan puolesta? Jääkäreiden tuntematon historia. Keuruu 2000.

Letto-Vanamo, Pia (toim.): Suomen oikeushistorian pääpiirteet. Jyväskylä 1991.

Lindman, Sven: Suomen kansanedustuslaitoksen historia VI. Helsinki 1968.

Macchiavelli, Niccolo: Ruhtinas (6.painos). Juva 1999 (alkup. Il Principe 1532)

Manninen Ohto (toim.): Itsenäistymisen vuodet 1917–1920, osa 3. Katse tulevaisuuteen. Helsinki 1992.

Marx, Karl: Hegelin oikeusfilosofian kritiikkiä. Jyväskylä 2009.

Mäki-Runsas, Jari: Kansalaissodan jälkeen kokoontuneen tynkäeduskunnan laillisuudesta ja legitiimisydestä. OTK-tutkielma, Turku 1985.

Nieminen, Liisa (toim.): Perusoikeudet Suomessa. Helsinki 1999.

Nuotio, Kimmo & Gylling, Heta (toim.): Oikeus ja politiikka: filosofisia esseitä. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, E-sarja N:o 18. Helsinki 2007.

Nurmio, Yrjö: Suomen itsenäistyminen ja Saksa. Porvoo 1957.

Oliver, Martyn: Filosofian historia. Kiina 1997.

- Paasivirta, Juhani:** Suomi vuonna 1918. Porvoo 1957.
- Paasivirta, Juhani:** Suomi ja Eurooppa 1914–1939. Hämeenlinna 1984.
- Paavolainen, Jaakko:** Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918 II. Valkoinen terrori. Helsinki 1967.
- Paavolainen, Jaakko:** Väinö Tanner – senaattori ja rauhantekijä. Elämäkerta vuosilta 1912–1923. Helsinki 1979.
- Pihlajamäki, Heikki:** Johdatus varhaismoderniin oikeushistoriaan. Helsinki 2004.
- Polvinen, Tuomo:** Venäjän vallankumous ja Suomi 2. Toukokuu 1918 – joulukuu 1920. Porvoo 1971.
- Polvinen Tuomo & Heikkilä, Hannu & Immonen, Hannu:** J.K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö I 1870–1918. Juva 1989.
- Rasilainen, Aki:** Oikeudellinen argumentointi politiikassa. Suomalaisen legalismin poliittinen historia. Helsinki 2004.
- Rawls, John:** Oikeudenmukaisuusteoria. Juva 1988 (alkup. 1971).
- Rousseau, Jean-Jacques:** Yhteiskuntasopimuksesta, eli, Valtio-oikeuden johtavat aatteet (3. painos). Hämeenlinna 1997 (alkup. 1762).
- Runeberg, Johan Ludvig:** Vänrikki Stoolin tarinat. OSA II (Suom. O. Manninen) Porvoo 1919 (alkup. 1860).
- Räikkönen, Erkki** (toim.): Vapaussodan kertomuksia I-II. Hämeenlinna 1986 (I painos 1934).
- Schmitt, Carl:** Poliittinen teologia: neljä lukua suvereenisuusopista. Helsinki 1997.
- Schmitt, Carl:** Crisis of Parliamentary democracy. Cambridge 1988. (Alkup. Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus, 1923)
- Shklar, Judith N.:** Legalism. Law, Morals and Political trials. USA 1986 (1964).
- Siltala, Raimo:** Johdatus oikeusteoriaan. Helsinki 2001.
- Tocqueville, Alexis de:** Demokratia Amerikassa. Helsinki 2006. (Alkup. 1835, 1840)
- Tolonen, Hannu:** Luonto ja legitimaatio. Vammala 1984.

Tontti, Jarkko – Mäkelä, Kaisa – Gylling Heta (toim.): Filosofien oikeus I. Saarijärvi 2001. (2001a)

Tontti, Jarkko – Mäkelä, Kaisa (toim.): Filosofien oikeus II. Saarijärvi 2001 (2001b)

Tuori, Kaarlo: Foucault'n oikeus. Kirjoituksia oikeudesta ja sen tutkimisesta. Vantaa 2002.

Tuori, Kaarlo: Kriittinen oikeuspositivismi. Helsinki 2000.

Tuori, Kaarlo: Oikeusjärjestys ja oikeudelliset käytännöt. Helsinki 2003.

Tuori, Kaarlo: Oikeuden rationaalisuus. Max Weber ja Jürgen Habermas oikeuskehityksen tulkitsijoina. Helsinki. 1988.

Weber, Max: Tiede ja politiikka, osio II politiikka ammattina ja kutsumuksena. Tallinna 2009. (alkup. 1919)

Ylikangas, Heikki: Näkökulmia historiantutkimukseen. Helsinki 1979.

(Ylikangas, Heikki: Oikeushistoriasta ja sen tutkimisesta. Helsinki 1983.)

Ylikangas, Heikki: Käännekohdat Suomen historiassa, 6. painos. Juva 2002.

Ylikangas, Heikki (toim.): Vaikea totuus. Vuosi 1918 ja kansallinen tiede. Tampere 1993.

Artikkelit

Björne, Lars: Suomalainen legalismi - Tarua vai totta? Lakimies 1/2012

Tolonen, Hannu: Menneet ja nykyiset käsitteet oikeuden ja yhteiskunnan aatehistoriassa. Oikeus 1992.

Virallislähteet

Valtiopäiväasiakirjat

Valtiopäivät 1917 I pöytäkirjat osat I-II

Valtiopäivät 1917 II pöytäkirjat osat I-II

Ylimääräiset valtiopäivät 1918 pöytäkirjat

Valtiopäivät 1918 pöytäkirjat

WWW-sivut:

www.eduskunta.fi (edustajamatrikkelin osalta, sivut uudistettu 22.4.2015 eikä edustajamatrikkelin tarkka uusi sijainti vielä tänä päivänä ollut tiedossa.)

<http://www15.uta.fi/yky/arkisto/suomi80/> Suomi80 – Itsenäistymisen vuodet 1917–1918. Tampereen yliopiston historiatieteen laitoksen verkkojulkaisu.

http://www2.hs.fi/extrat/kaupunki/korttelit/12_2.html HS - verkkoliite ”Veistos tuotiin päätykolmioon salaa” HS 1.10.2005.

OSA I LEGALISMISTA, LUONNONOIKEUDESTA JA SUVEREENISTA VALLASTA

1. JOHDANTO

1.1. TUTKIMUSKYSYMYKSET JA AIKAISEMPI TUTKIMUS

Suomi itsenäistyi vuoden 1917 lopussa. Itsenäisyys alkoi sisällissodalla, jonka seurauksena vuosi 1918 muistetaan sekä sodasta ja siihen liittyvästä molemmien puolista terrorista, sekä myös sodanjälkeisestä valtiomuotokamppailusta. Eduskunta toimi vajaalukuisena aina vuoden 1919 eduskuntavaaleihin asti, edustaen käytännössä ainoastaan sodan voittanutta osapuolta. Tämän lisäksi Suomen poliittiseen päätöksentekoon vaikutti vahvasti sodan osapuolena ollut Saksa, jonka kohtalo ensimmäisessä maailmansodassa saneli osaltaan myös Suomen valtion valtarakenteen muodostumista.

Interregnumin aikaan (1917–1919) valtiolliset instituutiot ja niiden keskinäissuhteet olivat jatkuvassa muutostilassa. Laillisuusajattelu sai vakavia murtumia, legalismi vaihtui tilanteesta riippuen antilegalismiksi. Tämä epätietoisuus koski perustuslakien voimassaoloa ja Venäjän vallankumousten suhdetta Suomen oikeustilaan. Samoin järjestykseen vaikuttivat eduskunnan tekemät vapaamuotoiset päätökset.¹

Tämä tutkielma on oikeusfilosofinen tarkastelu itsenäisen Suomen valtion muodostumisen alkuhetkistä. Tutkimus tarkastelee vuoden 1918 aikaista tynkäeduskunnan lainsäädäntöä sekä lakien toimeenpanoa. Tutkimus lähtee siitä olettamuksesta, että Suomen valtiosääntöjen voimassaolo sekä de facto katkesi merkittävältä osin itsenäistymisen myötä ja että niiden tulkinta, erityisesti hallitusmuodon osalta, oli oikeuden pintarakenteen ja vallitsevien intressien mukaista ennen uuden hallitusmuodon (94/1919) voimaansaattamista. Kuitenkin lait ennen tätä perustuslakia konstituivat valtiosääntöä (konstituioiva hetki) ja siten ollen niiden tarkastelu on sellaisenaan myös valtiosääntöoikeudellisesta tutkimusta. Tämä tarkoittaa, että tutkimus kattaa laajasti ns. tynkäeduskunnan aikaisen lainsäädännön, ei pelkästään varsinaisia perinteisesti² valtiosääntöoikeudellisiksi, siis valtion organisaatiota tai valtion ja kansalaisen välistä suhdetta luovia ja sääteleviä oikeuksia, katsottuja lakeja.

Tutkimus ei kuitenkaan edusta perinteistä oikeusdogmaattista tutkimussuuntaa, se ei siis pyri pelkästään erittelemään, tulkitsemaan ja analysoimaan vallinnutta lainsäädäntöä nii-

¹ Jyräki & Husa (2012), s. 34.

² Valtiosääntöoikeuden rajauksesta ja sen muutoksesta, kts. Esim. Nieminen, Liisa (toim.) 1999, ss. 273-312.

den normatiivisesta asemasta käsin. Tämän tutkimuksen kannalta oleellisempaa kuin niiden lakien luoma oikeustila, on niiden säätämiseen johtaneet tekijät, erityisesti valtanäkökulmasta. Jo Marxin tutkimuksissa vaihdannansuhteista, pyrki hän osoittamaan oikeuden erityisen roolin ”himmennysinstrumenttina”.³ Positiivisen oikeuden voisikin nähdä oikeusfilosofian kannalta jopa tarpeettomana, tai kuten Reinach sitä kutsuu ”korkeintaan oikeuden filosofisen erittelyn virikeaineistona”, ja häntä mukaillen päädyn samaan tulokseen, etteivät säädännäiset oikeuden normit ole tarkastelun hyödyllisyyden mitta.⁴

Näin ollen tutkimus edustaakin pikemmin oikeussosiologista näkökulmaa. Tutkimus ei missään nimessä suostu näkemään oikeutta autonomisena järjestelmänä vaan pikemminkin yhdistää sen vallitsevaan yhteiskunnalliseen kontekstiin. Poikkeuksellinen tila, vastasyntynyt valtio, jonka auktoriteetti perustui sodasta saatuun voittoon, hävinneen osapuolen eksklusioon päätöksenteosta sekä maassa tosiasiallista väkivallan monopolia pitäneeseen vieraan valtion joukkoihin, ei tämän tutkimuksen kannalta ole sellainen oikeustila, jossa ympäröivä yhteiskunta voitaisiin sulkea pois normatiivisen formaalin oikeuden tarkastelusta. Oikeuden immanenttikritiikin heikkous ja yksipuolisuus onkin juuri siinä, että se ei näe niitä faktisia voimasuhteita ja etuintressejä, jotka yhteiskunnassa vaikuttaa.⁵

Oikeussosiologian tehtäväksi on nähty kehittää yleisiä teorioita, jotka selittävät oikeuteen liittyviä sosiaalisia prosesseja sekä oikeustilaan vaikuttavien sosiaalisten tekijöiden tutkimus.⁶ Näin ollen myös tämä tutkimus pyrkii osallistumaan siihen teoriamuodostukseen, joka kyseistä oikeudentilaa, sen syntymistä ja ilmiötä selittää. Tutkimus vastaa osaltaan kysymykseen, millaisissa oloissa Suomen vuoden 1918 lainsäädäntöä tehtiin, kuinka se erosi sekä aikaisemmasta että myöhemmästä lainsäädännöstä ja mistä mahdolliset erot johtuivat. Samalla se tarkastelee sitä kuinka suvereeni valta näennäisesti demokraattisessa valtiossa pyrkii käyttäytymään tilassa, jossa se kokee itsevaltansa absoluuttiseksi ja jossa lainsäätäjien toimintaa saattaa ohjata sellaiset legitimitetille vieraat piirteet kuten kostomentaliteetti.

Onkin kiinnostavaa kuinka oikeustiede, silloin kun se poikkeaa oikeusdogmatiikasta, joutuu perustelemaan oikeutuksensa ja oikeudellisuutensa. Kuitenkin käytännössä yhteiskunnal-

³ Eriksson, Lars D.: *Karl Marx' kritiska rättsteori*, s. 277. Teoksessa Tontti et al. (2001a).

⁴ Pöyhönen, Juha.: *Oikeuden fenomenologia Adolf Reinachin mukaan* s. 87. Teoksessa Tontti et al. (2001b).

⁵ Eriksson, Lars D.: *Karl Marx' kritiska rättsteori*, s. 279. Teoksessa Tontti et al. (2001a).

⁶ Alvesalo & Ervasti (1999), s. 8.

liset kiistat ja ristiriidat puetaan usein oikeudelliseen muotoon, jolloin (valta)kamppailua käydään oikeudellisten tunnusten alla.⁷

Samalla tutkimus kytkeytyy laajempaan teoreettiseen viitekehykseen. Mikäli valtion rakentaminen jopa Suomen kaltaisessa länsimaisessa liberaalidemokraattisessa valtiossa, jonka historia on vahvasti legalistiseen perinteeseen nojaavaa, aloitetaan ns. väärällä jalalla, legalismia ja legitimitettä vain muodollisesti noudattaen, voidaanko käsitys legalismin itseisarvosta heittää kokonaan romukoppaan? Mikäli havaitsemme, että voittajan sana tosiaan on laki, ja että laki on siten ollen säädetty voittajan etua silmällä pitäen, eikö koko ajatus lain olemuksesta silloin tule haastetuksi? Siksi tutkimus onkin läheisesti yhteydessä ns. Critical Legal Studies -koulukuntaan⁸, mikä tarkoittaa, että tutkimus suhtautuu kriittisesti lain itselleen asettamiin rationaalsiin standardeihin ja keskittyy pikemminkin tutkimaan oikeutta sen säätäjien intresseistä käsin.⁹ Näitä intressejä tutkimus Suomen vuoden 1918 lainsäädännön osalta haluaa selvittää.

Suomalaisesta kriittisestä oikeustieteestä mainittakoon tässä yhteydessä erityisesti marxilaisen oikeuskritiikin tutkija Lars D. Eriksson, jonka ohjetta ”Makten måste göras synlig”¹⁰ tämä tutkimus osaltaan seurailee.

Näkemyks vuoden 1918 lainsäädännön epäoikeudellisesta luonteesta, voittajan sanana voittajien intresseihin perustuen, ei ole edes kovin poikkeuksellinen. Jo Väinö Tanner, joka toimi SDP:n puheenjohtajana vuonna 1918 ja myöhemmin mm. pääministerinä, luonnehti lainsäädäntöä ”riisto- ja luokkalainsäädännöksi”¹¹. Hiukan samanlaisin sanakääntein Suomen valtiosäädännön historiaa tarkasteli oikeustieteen tohtori, tasavallan presidentti Urho Kekkonen, jonka mukaan omaisuudensuojalla on selvästi muita perusoikeuksia vahvempi suoja, mutta minkä peruste ei kuitenkaan välttämättä ole oikeudellisesti kestävää vaan pikemminkin edustaa oikeutta konstituoineita ja myöhemmin sitä ylläpitäneitä voimia.¹²

Vuoden 1918 tynkäeduskunnan toiminta ei kuitenkaan ole enää sellainen täysin tutkimaton aihekokonaisuus, jollaiseksi Jukka Kekkonen sitä vielä 1991 kirjassaan ”Laillisuuden

⁷ Kekkonen (1999), s. 162.

⁸ CLS:stä tarkemmin Alvesalo, Anne: Critical Legal Studies – yhdysvaltalainen kriittinen lähestymistapa oikeuteen. Licensiaattitutkimus. Turun yliopisto 1997.

⁹ Alvesalo & Ervasti (1999), s. 40.

¹⁰ Eriksson (1992), s. 28.

¹¹ Kekkonen (1991), s. 97.

¹² Kekkonen, Urho (1973), s. 121-148.

haaksirikko” kutsui.¹³ Aiheesta on tehty esimerkiksi pro gradu -tutkielma Turun yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa jo vuonna 1985. Kuten kuitenkin tuonkin tutkimuksen arvosteluissa sanotaan, tutkija on lähestynyt tutkimuskohdettaan oikeusnormien kautta, ”vertaamalla tynkäeduskunnan toimintaa sen noudatettavina olleisiin säännöksiin”.¹⁴ Kuitenkin juuri se mistä tutkija Mäki-Rastas sai kritiikkiä, erityisesti syiden analyysin ja niiden oikeudellisen arvioinnin ja kriittisen tarkastelun puute, on tämän tutkimuksen keskeisiä elementtejä. Siksi pyrin pikemminkin rakentamaan synteesiä siitä mitä säädettiin ja mitä sillä oikeasti haluttiin tehdä ja miksi.

Jukka Kekkonen on myös huomioinut, että 1918 tapahtumat ovat kiinnostavalla tavalla olleet vaikuttamatta juuri ollenkaan oikeustieteellisen tutkimuksen metodiikkaan. Oikeusdogmatiikka ei ole syrjäytynyt, ja vuoden 1918 lainsäädäntöä pidetään puhtaasti oikeushistoriallisena.¹⁵ Tätä metodiikan vaiettua osuutta, oikeusdogmatiikan kyseenalaistamista vuoden 1918 esimerkkien kautta, tulen kuitenkin tässä tutkimuksessa tekemään.

Koska lainsäädännön luonteessa on nähtävissä yhteys vallitsevaan yhteiskunnalliseen valtilaan ja koska tuo tila kehittyi dramaattisesti vuoden 1918 aikana, tulee myös tämä tutkimus etenemään osin kronologisesti. Tutkimus tulee osoittamaan kuinka erityisesti Saksan asemalla ja siten ollen ulkoparlamentaristisilla voimilla oli merkitystä vuoden aikana käsiteltyyn lainsäädäntöön ja kuinka se muuttui kyseisen vuoden aikana. Näin ollen kronologinen eteneminen palvelee sekä lukijaa että itse tutkimuskysymystä.

Kuten sanottua, on tämä valtiosääntöoikeudellinen tutkimus, mutta samalla siis vahvasti oikeussosiologiseen tarkasteluun perustuvat oikeusfilosofinen analyysi. Tämä tarkoittaa, että lainsäädäntöä jäsentevän osan (osa II) lisäksi, sekä sen yhteydessä, tutkimus peilaa lainsäädäntöakteja oikeusfilosofisiin näkökulmiin ja teorioihin. Tutkimuksen ensimmäisessä osassa taas käsitellään tarkemmin sekä aikaisempaa tutkimusta että käsitteitä, ja niiden yhteydessä liitetään myös aikaisempi oikeusfilosofinen tutkimus osaksi tämän tutkimuksen teoriataustaa.

Tämän jälkeen tarkastellaan kyseisen lainsäädännön vaikutusta Suomen myöhempään lainsäädäntökulttuuriin. Käytännössä tämä tarkoittaa, että yhdessä valtateorioiden kanssa tarkastellaan sitä oikeustilaa, joka Suomeen luotiin ja samalla rakennettiin valtion perus-

¹³ Kekkonen (1991), s. VII.

¹⁴ Mäki-Rastas (1985), arvosteluliite.

¹⁵ Kekkonen, Jukka: *Kansalaissota ja oikeustiede* s. 110. teoksessa *Vaikea totuus. Vuosi 1918 ja kansallinen tiede.* (1993).

taa. Kun siis on löydetty teoria ja käytäntö jotka ovat toisilleen vastakkaiset, tulee Marxin mukaan tutkijan selvittää ne motiivit jotka lain taakse sisältyy. Vaikeammaksi, mutta ei mahdottomaksi saati turhaksi, tämä selvittäminen tulee, kun ottaa huomioon, ettei lainsäätäjä välittämättä itsekään ole tietoinen niistä vaikuttumista jotka lainsäädäntöön vaikuttaa.¹⁶

Tutkimuksen kolmannessa osassa empiirinen tutkimusaineisto sekä filosofinen viitekehys sidotaan yhteen, luodaan synteesi teorian ja empirian välillä, sekä pohditaan mahdollisuuksia jatkotutkimuksen tarpeesta.

Tutkimus ei pyri muuttamaan nykyistä lainsäädäntöä tai antamaan suosituksia taikka tavoitteita lainsäädännöllä. Siksi olisi vaikea väittää tutkimuksella olevan suoria *de lege ferenda* –tavoitteita. Kuitenkin samaan aikaan tutkimuksella on yhteiskunnallista merkitystä lainsäädännön ja voimassa olevien oikeuksien perusteltavuuden kannalta. Tutkimus osoittaa, kuinka suvereeni valta käyttäytyy perusteluissaan sekä tosiasiallisesti. Tämän huomioon ottaminen ei voi olla täysin yhdentekevää yhdellekään lainsäätäjälle tai sen arvioijalle. Raimo Siltalan sanoin¹⁷, ”Juristi, joka on selvillä oman ajattelunsa teoreettisista ja filosofisista lähtökohdista, päätyy paremmin perusteluihin ratkaisuihin...”. Tämä koskee yhtä lailla lainsäätäjää kuin soveltajaakin, joten siksi myöskään historiaan sijoittuvaa oikeusfilosofista tutkimusta ei voi ohittaa nykypäivälle tarpeettomana ”akateemisena näpertelynä.” Sitä paitsi, oikeusteoreetikkokaan ei vapaudu normatiivisesta otteesta, sillä hänen työnsä vaikuttavat siihen minkälaiseksi käsitteiden käyttö ja argumentaatio tulevaisuudessa kehittyvät. Syvärakennekaan ei ole muuttumaton, ja näin ollen oikeusfilosofikin vaikuttaa osaltaan siihen, mihin suuntaan oikeuden syvärakenne muuttuu.¹⁸

Tämän tutkimuksen tarkoituksena onkin osoittaa, kuinka normatiivisen legalismin suoja-verhon alla jopa niinkin perinteisen legalistisessa valtioissa kuin Suomi voidaan oikeutta käyttää puhtaasti poliittisiin intresseihin perustein, jotka eivät täytä legitimitietin saati yleisen moraaliperustan vaatimuksia. Mikäli näin tapahtui Suomessa vuonna 1918, ei ole mitään syytä ajatella ettei niin voisi tapahtua, ja tapahtuisi, myös nykypäivänä. Myöskään perustelu poikkeuksellisesta tilanteesta ei ole riittävä. Kuten Schmitt on sanonut, vasta poikkeus mittaa oikeuden todellisen tilan.¹⁹ Normaalitilassa säännöt voivat olla voimassa tai sitten eivät ole. Kukaan ei tiedä, jos ne eivät tule sovelletuksi. Siksi poikkeustila vasta

¹⁶ Eriksson, Lars D.: *Karl Marx' kritiska rättsteori*, s. 279. Teoksessa Tontti et al. (2001a).

¹⁷ Siltala (2001) s. 15.

¹⁸ Tuori (2002), s. 171. Syvärakenteesta lisää luvussa 2.2.3.

¹⁹ ”Normaali ei todista mitään, poikkeus todistaa kaiken; se ei ainoastaan vahvista sääntöä, vaan sääntö elää pelkäämään poikkeuksesta”, Schmitt (1997), s. 60.

paljastaa säännön ja moraalioppien todellisen olemassaolon tai tässä tapauksessa niiden puutteen. Koska ei ole olemassa normia, jota voitaisiin soveltaa kaaokseen, on ensin tuotettava normaalitila. Sekasorron estämiselle taas on oltava olemassa juridinen konstituioiva muoto, joka Schmittille löytyy poikkeustilan käsitteestä. Näin vasta poikkeustila paljastaa, että päätös on oikeus.²⁰

Tutkimuksen metodi seurailee myös Hobbesin käyttämää hypoteettis-deduktiivista ajatusta: jos lähtökohdat (aksioomat) ovat realistiset ja jos päättely on johdonmukainen, on lopputuloskin empiirisesti tosi.²¹ Näin ollen teoksen aluksi esitellään teoreettinen viitekehys, johdetaan siitä juontuva looginen päättely ja empirian avulla, esimerkiksi Suomen tynkäeduskunnan toiminnasta, todistetaan aksiooman ja päättelyn totuudellisuus.²²

1.2. MENETELMÄT

Tämä tutkimus on *oikeusfilosofinen valtiosääntöoikeuden* tutkimus, jonka tarkastelukohde on *oikeushistoriallinen* vallantutkimus. Tämän kautta tutkimuksessa on myös väistämättä *oikeussosiologisia* elementtejä. Perustelen seuraavaksi kaikkia näitä käsitteitä ja niiden soveltuvuutta valittuun tutkimuskohteeseen sekä niistä seuraaviin menetelmällisiin ratkaisuihin.

Mikä tämän tutkimuksen tekee **oikeustieteelliseksi**, erona yhteiskuntatieteistä? Tuorin mukaan yhteiskuntatieteilijän näkökulma on tarkkailijan ulkoinen näkökulma, jonka tarkastelun kohteena ovat ensisijaisesti oikeuteen suhtautuvat yhteiskunnalliset käytännöt. Oikeustieteilijä taas lähestyy oikeutta osanottajan sisäisestä näkökulmasta ja on implisiittisesti sitoutunut oikeuteen yhteiskunnallisen sääntelyn keinona. Vaikka oikeusdogmatiikka keskittyykin oikeusnormien tulkintaan ja systematisointiin on oikeusfilosofian tehtävänä pureutua oikeuden syvärakenteisiin.²³ Näin ollen tämä tutkimus on oikeustiedettä, joskaan ei oikeusdogmatiikkaa. Tutkimus ottaa hyväksyttynä sen, että oikeusjärjestys sinänsä on legitiimiä vallankäyttöä, kuitenkin ottaen huomioon myös lainsäätäjään vaikuttavat tekijät.

²⁰ Ojakangas, Mika: *Carl Schmitt: Päätöksestä nomokseen*, s. 100. Teoksessa Tontti et al. (2001b).

²¹ Tolonen, Juha: *Thomas Hobbes tämän päivän näkökulmasta*, s. 115. Teoksessa Tontti et al (2001a).

²² Mainittakoon muuten, että Tuorin mukaan suomalaisessa oikeustieteellisessä tutkimuksessa empirististä suuntausta edustavat lähinnä ”eräät niin sanotun Tampereen koulukunnan väitöskirjatytöt, joissa kvalitatiivista analyysia on höystetty tilastollisella aineistolla.” (Tuori 2002, s. 154) Tätä tutkimusta ei ”höystetä” niinkään tilastollisessa aineistolla, mutta empirialla pyritään joka tapauksessa osoittamaan hypoteesin toimivuus.

²³ Tuori (2000), s. 303.

Tämä ei kuitenkaan siirrä tutkimusta liiaksi yhteiskuntatieteelliseen tutkimuksen puolelle, onhan tuomarioppikin äärimmilleen vietyä ”aamupalateoriaa”, ja tämän teorian oikeustieteellistä merkitystä tuskin kiistettäneen. Näin ollen myös tämä tutkimus, keskittyen tuomareiden sijasta tosin lainsäätäjien motiiveihin, on yhtä oleellista oikeustieteen rekonstruktivisen luonteen kannalta. Samoin syvärakenteiden tarkastelu ja niiden välillä tehtävä vertailu on aivan keskiössä tarkasteltaessa kyseistä tynkäeduskunnan lainsäädäntöä. Siten, oikeusdogmatiikan keskittyessä oikeusnormien vertailuun ja analysointiin, on oikeusfilosofian oikeus ja velvollisuus tehdä samoin oikeuden syvärakenteiden suhteen. Kuten Tuori, myöskään minä en tässä tutkimuksessa halua tyytyä oikeusnormien pätevyysarvioinnissa pelkästään muodolliseen pätevyys (oikeuspositivistit) saati niiden tosiasialliseen noudattamiseen tai soveltamiseen (oikeusrealistit) vaan niiden sisällölliseen pätevyys.

Oikeusfilosofia kuuluu niin sanottuihin rekonstruktivisiin tieteisiin. Syvärakenteen rekonstruoiminen on oikeusfilosofisen tutkimuksen päätehtävä.²⁴ Se pyrkii rekonstruoimaan ja saattamaan päivänvaloon oikeustyyppin, meidän aikakautenamme modernin oikeuden, syvärakenteen, sitä määrittävät perustavat oikeudelliset kategoriat ja fundamentaaliset normatiiviset periaatteet ja sille ominaisen rationaliteettimuodon.²⁵ Tuorin mukaan nykyajan normatiivisiin syvärakenteisiin kuuluu

- Ihmisoikeudet yleisinä normatiivisinä ideoina
- Muut oikeusvaltiota luonnehtivat piirteet
- Demokratiaperiaate.²⁶

Kriittisen oikeusfilosofian historian voi ajoittaa jo Platonin luolavertaukseen tai Marxin ja Engelsin Camera Obscuran, siltä osin kuin tarkoituksena on paljastaa niitä taustavaikuttimia jotka näennäisen legalismin, seinälle heijastetut kuvat todellisuudesta, taakse piiloutuu.²⁷

Tämä tutkimus edustaakin osittain marxilaista oikeuskriittistä tutkimusta, osin Tuorin määrittelemää kriittisnormatiivista teoriaperhettä. Tuori kutsuu kriittisnormatiivisiksi niitä teorioita, jotka riitauttavat Kelsenin ja Hartin positivismiin kuuluvan oikeuden ja moraalinen erottelun. Näihin kuuluu ensinnäkin luonnonoikeuden eri muunnelmat, joissa lainsäätäjien an-

²⁴ Tuori (2003), s. 60.

²⁵ Tuori (2002), s. 170.

²⁶ Tuori (2003), s. 62.

²⁷ Lahtinen, Mikko: *Platon ja oikeudenmukaisuus vailla takeita*, s. 20. Teoksessa Tontti et al. (2001a).

tamien positiivisten lakien pätevyyttä mittaavat viime kädessä luonnolliset lait, luonnonoikeudelliset periaatteet. Nämä luonnonoikeudelliset teoriat Tuori jakaa Klassiseen luonnonoikeuteen, Uuden ajan alun luonnonoikeuteen sekä Tuorin omaan kriittiseen oikeuspositivismiin.²⁸ Tätä jaottelua käytän myös itse soveltuvien luvun 2.2. alaluvuissa.

Positiivisen oikeuden sitovuuden ja legitiimisyyden ongelmat eivät ole menettäneet ajankohtaisuuttaan nykyisessä oikeusvaltioajattelussa, ne ovat pikemminkin kärjistyneet. Luonnontilan puutteet voitiin korvata vain valtiolla ja positiivisilla laeilla. Kuitenkin, uuden ajan alun luonnonoikeusteoriat eivät pystyneet vastamaan kysymykseen onko kansalaisilla velvollisuus noudattaa illegitiimiksi osoittautunutta positiivista lakia.²⁹ Immanuel Kantin pyrkinessä erottamaan oikeudelliset ja moraaliset velvollisuudet sekä rajaamaan valtion tehtävän näistä ensimmäiseen, oli hänen pyrkimyksenä osoittaa miten ja missä määrin valtion tulee toteuttaa moraalisia päämääriä.³⁰ Näin ollen kantilaisuuskaan ei tarkoita moraalin pitämistä erossa oikeudesta, pikemminkin päinvastoin, valtion tulee oikeuden avulla toteuttaa moraalista tehtävää. Oikeusvaltion periaatteiden toteutuminen näyttääkin selvästi edellyttävän, ettei yhteiskunnallinen valta-asetelma pääse vinoutumaan jonkun (tai joidenkin) yhteiskuntapiirien eduksi, kuten sisällissodan aikana ja sen jälkeen, välittömästi seuranneen tynkäeduskunnan sekä 1920-luvun tapahtumien perusteella, tapahtui.³¹

Valtiosääntö sen laajassa merkityksessä tarkoittaa sitä oikeussääntöjen kokonaisuutta, jotka sääntelevät oikeusjärjestystä. Tämä tarkoittaa perustuslain lisäksi myös tavallisia lakeja sekä hallinnollisessa järjestyksessä annettuja asetuksia.³² Tämän tutkimuksen osalta keskeistä on myös se, kuinka lainsäätäjät säättäessään lakeja, siis ei pelkästään suoraan valtiosääntöön liittyviä, itse tulkitse valtiosääntöoikeudellista tilaa. Siksi tämä tutkimus on valtiosääntöoikeudellinen, niiltäkin osin kun se tarkastelee muita tynkäeduskunnan säätämiä lakeja.

Valtiosääntöoikeus on se oikeusjärjestyksen alue, joka sääntelee, vieläpä tyhjentävästi, poliittisen vallan käyttöä.³³ Oikeudellisia ilmiöitä onkin tarkasteltava yhteiskunnallisissa yhteyksissään. Tämä tarkoittaa, ettei tulisi sivuuttaa ihmisten tajunnassa olevia tavoitteita ja

²⁸ Tuori (2003), s. 33.

²⁹ Tuori (2002), s. 117.

³⁰ Kotkavirta, Jussi: *Immanuel Kant ja oikeuden moraaliset perusteet*, s. 173. Teoksessa Tontti et al. (2001a).

³¹ Kekkonen (1991), s. 112.

³² Jyränki & Husa (2012), s. 69.

³³ Jyränki (1989), s. 15.

sitä millaisessa ajatuskehikon puitteissa ihmiset todellisuutta hahmottavat.³⁴ Tai kuten Aki Rasilainen tutkimuksessaan saman asian ilmaisee: ”Kun kysymys on ... poliittisen vallankäytön oikeudellisista edellytyksiä koskevasta valtiosääntöoikeudellisesta argumentoinnista, voidaan argumentoinnin johdonmukaisuutta silmällä pitämällä saada esiin tietoa oikeudellisten ja poliittisten näkökohtien tosiasiallisesta keskinäisestä painoarvosta historian toimijoiden käyttäytymisessä.”³⁵

Perustuslakikäsitys voidaan määritellä perustuslain alkuperää, sisältöä, säätämisen- ja muuttamisjärjestystä, tavoitteita, tehtäviä ja vaikutusta koskevien käsitysten, aatteiden ja teorioiden muodostamaksi systemaattiseksi kokonaisuudeksi.³⁶ Tämä tarkoittaa ajautumista suhteellisen etäälle lainopin/oikeustieteen tavanomaisista ajatuskuvioista, periaatteiden maailmaan, vähintäänkin tunkeutumista perustuslakikäsityksen menneisyyteen ja juuriin.³⁷ Myös Raimo Siltalan mukaan ajatus kansalaisten aidoista (perus)oikeuksista, joita lainsäätäjä ei pysty loukkaamaan edes muodollisesti pätevällä tavalla säädetyin lain avulla, on sinänsä palautettavissa uuden ajan alun yhteiskuntafilosofiaan ja sen sisältämään yhteiskuntasopimusajatteluun.”³⁸ Näin ollen, valtiosääntöoikeuden tutkimus pelkästään oikeusdogmaattisin välinein jäisi kovin vajavaiseksi, tarvitaan oikeussosiologian keinoja.

Oikeussosiologialla on legitimitaatiofunktio: valitut ratkaisut on perusteltava, ja siis mentävä syvälle esimerkiksi yhteiskunnallisen vallan peruskysymyksiin. Ihmiset eivät toimi ”ajattelematta” tai välittömästi talouden (saati kirjoitetun sanan!) määrääminä.³⁹ Tutkimus ei kuitenkaan ole kiinnostunut muusta vallankäytöstä kyseisenä aikana, ainoastaan säädettyistä laista sekä lainsäädäntöprosessista. Samoin pääpaino on lainsäätäjän esittämässä puheenvuoroissa sekä niiden perusteluissa, siltä osin kuin niissä viitataan syvärakenteen edellytyksiin tai rajoituksiin. Näin ollen tutkimus jättää pois muun kansalaiskeskustelun vaikka tosin senkään merkitystä lakien todellisen voimassaolon kannalta ei tule väheksyä.

Jos historiaa jaksotettaisiin esimerkiksi sen perusteella mikä on ihmisten toimeentulo tai vaikutusmahdollisuus, eli mikä ryhmä maassa on pitänyt valtaa, näyttäisi historian syyllisten arvioiminen kovin toiselta. Heikki Ylikankaan mukaan sitä ei kuitenkaan haluta, koska

³⁴ Jyränki (1989), s. 21.

³⁵ Rasilainen (2004), s. 8.

³⁶ Jyränki (1989), s. 20.

³⁷ Jyränki (1989), s. 20.

³⁸ Siltala (2001) s. 54.

³⁹ Jyränki (1989), s. 21-22.

kirjoitettu historia on, tai ainakin siitä on pyritty tekemään, vallanpidon väline.⁴⁰ Jos siis vuosia 1917–1919 tarkastellaan vallanpidon kautta ja sosiaalisten oikeuksien toteutumisen kautta, itsenäisyyden sijaan, saattaa kuva muodostua täysin toiseksi. Vuoden 1918 tapahtumia on selvitetty laajalti muissa tieteissä, mutta oikeustiede on aina tullut jäljessä: ”koko ammattikunta alusta lähtien voittajien toimiin kietoutuneena”, kuten Antero Jyräntä vuoden 1918 tapahtumien selvittämistä kuvailee.⁴¹

Myös Jukka Kekkonen on luonnehtinut vuotta 1917 merkittäväksi ja ainutlaatuiseksi koelaboratorioksi, missä poikkeukselliset olosuhteet loivat edellytyksiä pohtia yhteiskunnallisten suhteiden ja oikeudellisen perustan järjestämiseen liittyviä kysymyksiä aivan uudelta pohjalta.⁴² Tämä tutkimus käyttääkin vuosia 1917–1919 ”koelaboratorionaan” testaten osassa I mainituin metodein osan II laboratoriossa hypoteesin toimivuutta.

Teoreettisen tiedon tavoitteena ei ole toiminta vaan todellisuuden intressitön tarkastelu ja totuuden tunteminen sen itsensä vuoksi, siinä missä praktinen tieto kohdistuu asioihin jotka voivat olla toisin.⁴³ Tässä tutkimuksessa tarkastellaankin siten ollen muuttuvien asiantilojen (säädetyn lain) sijaan sellaisia luonnonlakeja jotka ovat totta aina ja kaikkialla ja siten ollen välttämättömiä. Ennen Thomas Akvinolaisen aristotelesmin läpimurtoa näistä ensimmäinen, praktinen tieto, hallitsi oikeusajattelua. Siinä päämääränä oli opettaa ihmiset hyviksi, sen sijaan että etiikan tarkoitus olisi hyvettä koskeva teoreettinen tarkastelu.⁴⁴

Oikeudellisen muutoksen viimekätiset liikkeelle panevat voimat ovat kuitenkin oikeusjärjestyksen ulkopuolisia, esimerkiksi taloudellisia ja poliittisia tekijöitä.⁴⁵ Oikeus ei siis ole niistä erillinen, saati vapaa, vaikka nämä tekijät silti ovatkin sidoksissa oikeudellisiin muotoihin. Tutkimus onkin siten myös Foucault’n ja Nietzschen oppien mukaisesti genealoginen, pyrkien paljastamaan valtarakenteita, pohjana teoria moraalien alkuperästä, historiallinen käsitys siitä mikä on totta tai valhetta, hyvää tai pahaa.⁴⁶

Toisaalta Marxin mukaan oikeutta pitäisi (historian sijaan) tutkia taloudellisten, poliittisten, uskonnollisten, eettisten sekä ideoiden vuorovaikutussuhteen (ja niiden historiallisen kehi-

⁴⁰ Ylikangas (2002), s. 154.

⁴¹ Jyräntä (2014), s. 15.

⁴² Kekkonen (1999), s. 44.

⁴³ Tolonen (1984), s. 23.

⁴⁴ Tolonen (1984), s. 55.

⁴⁵ Tuori (2003), s. 76.

⁴⁶ Oliver (1997), s. 179.

tyksen⁴⁷) kautta. ”Oikeudella ei ole omaa historiaa.” Mikäli oikeuden tutkimus rajoittuu historian kehityksen ja tapahtumien tutkimukseen ilman kriittisyyttä, legitimoit tutkimus silloin osaltaan nykypäivän asiantilan.⁴⁸ Historia siis ei oikeuta nykytilaa vaan pikemminkin paljastaa sen.

Lars D. Eriksson onkin kiteyttänyt marxilaisen kriittisen oikeusteorian seuraavasti:

- 1) Oikeutta tulee arvioida sen materiaalisista piirteistä käsin, ei siis autonomisena suljettuna systeeminä
- 2) Kriittisyyteen liittyy immanenttikritiikki, lainsäädäntöön vaikuttaneiden tekijöiden analyysi, kriittisyyden normitausta sekä muutoksen mahdollisuus
- 3) Oikeus ei ole vain pakkosääntöjä vaan ideologinen ilmiö. Näin ollen kriittisen oikeustutkimuksen tulee paljastaa se ideologinen tausta ja näyttää tie ulos siitä.⁴⁹ Marxin itsensä sanoin: ”Lainsäädäntövalta ei tee lakia, se vain löytää sen ja muotoilee sitä.”⁵⁰

Oikeushistoria on oikeudellisen muutoksen analyysia, kattaen oikeussäännöt, instituutiot, oikeuskäytännöt sekä oikeudellisen ajattelun, lakimiesprofession sekä oikeuskulttuurin muutokset. Sen lisäksi että oikeus tutkii sitä mikä on muuttunut (tai miten asia on ollut) se tutkii myös sitä miksi näin on tapahtunut, kytkien oikeusmuutokset samanaikaisiin yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin muutoksiin.⁵¹ Myös Aki Rasilainen on väitöskirjassaan perustellut oikeushistorian merkitystä ja eroavaisuutta muista historiatieteistä. Hänen mukaansa oikeushistoria ei siten oikeustieteenä tutki ainoastaan ”yhteiskuntaa oikeudessa”, vaan nimenomaan ja erityisesti ”oikeutta yhteiskunnassa”.⁵²

Oikeushistoria ei kuitenkaan ole historian tutkimusta sen itsensä takia. Eivätkö Macchiavelli, Aristoteles ja monet muutkin suuret oikeudelliset ajattelijat hakeneet esimerkkinsä oikeudenkäytön historiasta? Tuskin Macchiavellin tarkoitus oli luennoida Lorenzo de’ Medicille historian tapahtumista niiden itsensä takia, vaan pikemmin osoittaa kuinka tietyn-

⁴⁷ Heiskanen, Jukka: Teoksen Marx (2009) esipuheessa, s. 19.

⁴⁸ Eriksson, Lars D.: *Karl Marx’ kritiska röttsteori*, s. 274. Teoksessa Tontti et al. (2001a).

⁴⁹ Eriksson, Lars D.: *Karl Marx’ kritiska röttsteori*, s. 282. Teoksessa Tontti et al. (2001a). Katso myös tarkemmin Eriksson (1980).

⁵⁰ Marx (2009), s. 163.

⁵¹ Kekkonen (1999), s. 5-7.

⁵² Rasilainen (2004), s. 5.

lainen oikeudellinen käytäntö on argumentoitavissa nykypäivänä (heidän ajassaan) ja mitä se todellisuudessa on, mistä se johtuu. Tämä tarkoittaa, että oikeushistoriallisella tutkimuksella on myös teleologinen tarkoituksensa, arvioida tahdottuja toimia ja sitä mikä akti niitä parhaiten vastaa.

Puhuessaan rakenteellisten tekijöiden noususta vaikuttavaksi tekijäksi myös oikeudellisessa tutkimuksessa Ylikangaskaan ei tarkoita sitä, että sosiaalhistoria syrjäyttäisi oikeushistorian *a priori* perimmäisenä selitysperstana.⁵³ Myöskään Foucault'lle (erona Marxiin) materiaalistien voimasuhteiden vastakohta ja taistelulenttä eivät palaudu luokkien väliseksi vaan läpäisee kaikki historialliset toimijat.⁵⁴

Tämäkään tutkimus ei siten ollen pyri selittämään valkoisten vallankäyttöä pelkästään heidän talousintresseistä käsin, pikemminkin suunta on päinvastainen: valkoisten saama suurevenivalta, joka tässä tutkimuksessa nähdään koko toimen perustaksi, *mahdollisti* myös taloushistoriaan jääneet toimet. Oikeus siis selittää taloutta, ei päinvastoin.

Historiallisesti **Julkisoikeutta** tarvittiin poliittisten kiistojen ratkaisemiseen kansallisen identiteetin synnyttämässä valtiossa, joka oli kirkosta erillinen, mutta uusien hallitsijoiden johtama moderni hallintokoneisto.⁵⁵ Politiaoikeus olikin väline jolla modernin valtion toiminta pyrittiin uuden ajan alussa oikeudellisesti järjestämään niin että se on järkiperaistä ja että alamaisia voidaan kontrolloida tehokkaasti, pyrkien samalla itsensä säilyttämiseen.⁵⁶ Kuten Jyränki kirjassaan sanoo, ei ole yhdentekevää millä tavoin oikeudelliset perusteet otettiin toiminnan tueksi vuonna 1918 sillä puolella, jonka perintöä nyky-Suomi kantaa.⁵⁷

Vielä sananen rajauksesta. Tutkimus keskittyy sellaisiin tynkäeduskunnan lainsäädäntöhankeisiin, joilla on relevanssia tutkimuksen kannalta ja jotka osoittavat lainsäätäjän käyttäytymistä ja siinä tapahtuneita mahdollisia muutoksia. Tämä ei tarkoita, että rajauksella jätettäisiin ulos sellaisia elementtejä, jotka olisivat ristiriidassa teorian kanssa, vaan pikemminkin sellaisia, jotka ovat sen kannalta yhdentekeviä, pääosin siis yleistä hallinnointia, valtiotaloutta, sosiaali- ja terveystointa ynnä muita ”juoksevia asioita” koskevia esityksiä. Tutkimus pyrkii tarkastelemaan lainsäädännön justifikaatiota ja sen syytetyn (Jyränki, Tanner) illegitimisyyden perusteita. Voiko kuitenkin edellä olevaan perustuen pelkkää lainsäädäntöä erottaa omaksi tarkastelukseen vai tulisiko sitä tarkastella yhdessä koko

⁵³ Ylikangas (1979), s. 61.

⁵⁴ Koivusalo, Markku: *Michel Foucault ja tuottavan vallan järjestys*, s. 288. Teoksessa Tontti et al. (2001b).

⁵⁵ Pihlajamäki (2004), s. 58-60.

⁵⁶ Pihlajamäki (2004), s. 63.

⁵⁷ Jyränki (2014), s. 15.

oikeusjärjestyksen kanssa? Lainsäädäntö edustaa kuitenkin vasta oikeuden raaka-ainetta (*ei-vielä-oikeutta*), sillä realistisen tulkinnan mukaisesti vasta toimeenpano ja lainkäyttö realisoi oikeustilan.⁵⁸ Sen takia tutkimus ei pohdi kysymystä Suomessa vallinneesta oikeustilasta kokonaisuudessaan realistisen koulukunnan mukaisesti, vaan ainoastaan siltä osin, kun kyse on sen rakentamisen raaka-aineista ja niiden legitimitetistä.

1.3. LÄHTEISTÄ

Kun tutkitaan aate- ja käsitehistoriallisia lähteitä, on keskeistä valita se periaate kuinka niitä lähestytään; valita historian tutkimuksen metodi, jonka tutkija kokee soveltuvaksi kyseiseen aiheeseen. Artikkelissaan ”Menneet ja nykyiset käsitteet oikeuden ja yhteiskunnan aatehistoriassa” Hannu Tolonen on käynyt läpi erityisesti Quentin Skinnerin periaatteita 1) historiallinen rekonstruktio sekä 2) funktionaalinen rekonstruktio.⁵⁹

Tämän tutkimuksen lähteiden osalta näistä ensimmäinen tarkoittaa, että tulen lähestymään aikalaislähteitä, puheita ja kirjoituksia, niistä premisseistä jotka aikalaiset niihin asettivat. Toisaalta, pyrin heidän toimiensa perusteella tulkitsemaan niitä tosiasiallisia tarkoituseriä, joita heidän toimillaan sanotun sanan lisäksi oli. Tämä tarkoittaa, että tulkiten ajan yhteiskunnan (rajoittuen kuitenkin lähinnä poliittisen vallankäytön osa-alueeseen, koko yhteiskuntaa tässä ei tietenkään tutkita) sekä toimijoiden, lainsäätäjien, vuorovaikutusta ja suhdetta toisiinsa.

Lähteet voisi jakaa tutkimuksen jaon mukaiseen kahteen osioon, joista toinen muodostuu oikeusteorian (klassisista) tulkinnoista ja toinen vuotta 1918 käsittelevästä poliittisesta historiasta. Näistä ensimmäiseen ryhmään kuuluvien teosten joukossa on useita oikeusfilosofian klassikoita tai niiden kommentaareja ja yleisteoksia. Kommentaarteosten tehtävänä on ollut tutustua laaja-alaisesti oikeusfilosofisen keskustelun historiaan kun taas tunnustettuja klassikkoteoksia on valittu mukaan niiden tutkimuskysymykseen liittyvän syvemmän tarkastelun takia. Ajallisesti nämä teokset kattavat koko viimeisen kahden tuhannen vuoden aikaisen oikeusfilosofisen ja moraalikeskustelun.

⁵⁸ Tuori (2000), s. 153.

⁵⁹ Tolonen (1992).

Carl Schmittin teokset ovat olleet erityisen tärkeitä oikeusfilosofian lähteitä tämän tutkimuksen kannalta. Schmitt on jatkanut töissään Hobbesin ja Macchiavellin suvereenin valan teoriaa, päivittäen sen lähemmäksi nykypäivää. Näiden välissä on ajallisesti tärkeä käydä läpi valistuksen sekä demokratia- ja legalismiaatteen kehitystä luoneet ja analysoineet merkkiteokset, joista mainittakoon muun muassa Rousseau, Kelsen ja Weber.

Historiateosten osalta lähdeteokset on valittu sen mukaan, kuinka yleisesti tunnustettuja tosiasioiden kuvauksia ne pyrkii esittämään. Jotkut teokset ovat olleet aikanaan poleemisia (esimerkiksi Paavolaisen ”valkoinen terrori”), mutta myöhemmin tunnustettu luotettavaksi osaksi suomalaista (oikeus-)historian kirjallisuutta (mm. Björne, Hiitonen, Jyränki, Ylikangas). Hiitosen kirja jopa selvine asiavirheineen olikin juristien parissa pitkään joko vaiettu tai ainoastaan oli puututtu sen asiavirheisiin.⁶⁰ Tämän olen ottanut huomioon kirjaa lähdeviitteenä käyttäessäni. Toisaalta myös siitä käyty keskustelu (tai sen puute, aktiivinen passiivisuus) osoittaa myös jotain sen merkityksestä.

Historian tutkimuksen yleisteoksia olen pääsääntöisesti käyttänyt niiltä osin, kun ne antavat kuvaa tehdyistä lainsäädäntöakteista. Tästä poikkeuksen tekee kuitenkin sellaiset teokset, jotka käsittelevät ulkoparlamentarististen voimien vaikutusta Suomessa. Puheen-
vuoro on näissä kysymyksissä annettu sekä akateemisille tutkimuksille (Mm. Ahti, Lackman, Nurmio, Paasivirta) että aikalaisten omille kuvauksille (von der Goltz, Tanner). Näistä erityisesti jälkimmäisiin on kuitenkin sovellettu ankaraa lähdekritiikkiä ja niitä pitää pikemminkin lukea postmodernien aikalaistulkintasilmälasien kuin tosiasiakuvausten kautta.

Virallislähteinä olen käyttänyt vuoden 1918 valtiopäiväasiakirjoja erityisesti valtiopäiväedustajien puheiden ja argumenttien selventämiseksi että lainsäädäntöhankkeiden vahvistamiseksi. Mikäli puheisiin on viitattu toisissa lähteissä, olen tarkistanut valtiopäiväpöytäkirjoista lainausten tarkkuuden, mutta paikoin käyttänyt selvyiden vuoksi viitteenä toissijaista lähdettä asiayhteyden ja selvyiden vuoksi. Kansanedustajien kohtaloiden selvittämiseen on käytetty lähdekirjallisuuden lisäksi (varsinkin aukkojen täydentämiseksi ja virheiden korjaamiseksi) eduskunnan matrikkeliä, joka löytyy eduskunnan [www-sivuilta](http://www.sivuilla) sekä valtiopäiväasiakirjojen liitteitä ja pöytäkirjamainintoja.

Osa teoksista on mainittu lähdeluettelossa vaikka niitä ei löytyisikään alaviitteistä. Tämä on merkitty lähdeluetteloon sulkumerkein. Tällaiset teokset ovat siten olleet pikemminkin

⁶⁰ Björne (1977), s. 9.

inspiraation ja yleiskuvan lähteinä, mutta eivät kuitenkaan ole antaneet sellaista yksittäistä todistusarvoa teeseilleni, jota olen lähteidenkäytöltä muuten edellyttänyt.

2. KÄSITTEISTÄ

2.1. LEGALISMI

2.1.1. LEGALISMISTA YLEISESTI

Legalismilla tarkoitetaan yleensä tiukkaa lakisidonnaisuutta, ankaraa lain kirjaimen ja oikeudellisen muotojen kunnioittamista oikeudellisen toiminnan eri lohkoilla ja tasoilla. Historiallisesti katsoen legalismi liittyy liberaalis-kapitalistiseen oikeusvaltion syntyyn ja kehitykseen, aikaan valistuksen kaudelta 1700-luvun jälkipuoliskolta eteenpäin.⁶¹

Jo esisokraatikot, mm. pythagoralaiset, pitivät järjestystä, muotoa ja hahmoa hyvinä ominaisuuksina, kun taas epäjärjestys, pimeys ja epämääräisyys ovat pahan ominaisuuksia. Tämä perustui kreikkalaiseen mytologiaan, jonka mukaan irrationaalisuus on pahasta.⁶²

Myös Aristoteleelle kansalaiset soveltuvat luonnostaan lailla säädeltäviksi. Lait ovat yleispäteviä ja asettavat kaikki samanveroiseksi. Laki tosin ei hänenkään mielestään ole laki, jos se ei pyri yhteiseen hyvään.⁶³ Samaa mieltä oli Cicero todetessaan, että mitään muuta, kuin oikean ja väärän erottamista luonnon perusteella, ei tule pitää tai edes kutsua laiksi.⁶⁴ Laki onkin siis ainoa keino hallitsemiseen ja yhteiskunnan järjestämiseen, mutta toisaalta he jättivät siihen kuitenkin vielä luonnonoikeudellisen varauksen, todeten, että se on voimassa vain silloin, kun se pyrkii toteuttamaan oikeudenmukaisuutta. Aristoteleen oppi luonnon asiantiloista voidaan tiivistää ajatukseen muuttumattomista ja välttämättömistä sekä muuttuvista ja satunnaisista asiantiloista.⁶⁵ Näistä kirjoitetut lait voidaankin lukea jälkimmäiseen kuuluviksi, moraali ja hyveet ensimmäiseen.

Platonin mukaan kelvottomassa poliksessa voidaan oikeamielisyyttä arvostaa hyveenä, mutta tällöin kyseessä ei ole todellinen oikeamielisyyys vaan sellaiselta vaikuttava oman

⁶¹ Kekkonen (1991), s. 107.

⁶² Oliver (1997), s. 15.

⁶³ Rentto, Juha-Pekka: *Laki vapauden osatekijänä. Aristoteleen onnellinen kansalaisvaltio ja laki* s. 50. Teoksessa Tontti et al. (2001a).

⁶⁴ Cicero (2004), s. 67.

⁶⁵ Tolonen (1984), s. 10.

edun tavoittelu; hyvää siis tehdään hyvien seurausten suhteessa. ”Huonot valtion voivat olla hyvän valtion kuvajaisia tai jäljitelmiä vaikka valtaa käyttävätkin omia etujaan ajavat puoluemiehet”.⁶⁶ Eikö juuri tämä silloin viittaa legalismiin, valtion kuvajaiseen?

2.1.2. KELSEN JA PUHDAS OIKEUSOPPI

Puhtaan lainopin tunnetuin teoreetikko Hans Kelsen totesi jo heti pääteoksensa aluksi kirjoittavansa teoriaa positiivisesta oikeudesta sellaisenaan, ei siis mistään erityisesti oikeus-systeemistä. Kelsen käytti termiä ”puhdas” kuvatakseen sitä kuinka hänen oikeusteoriansa on täysin vapaa kaikista oikeuden ulkopuolisista vaikutteista ja tekijöistä.⁶⁷ Kelsenille hänen teoriansa onkin tutkimus olemassa olevasta (*sein*) ja mahdollisesta laeista, ei ”oikeista laista” (*sollen*).⁶⁸ Kelsenille laki sellaisenaan ei ole osa moraaliala eikä siten ollen lakien voi-da edellyttää olevan moraalisesti tehtyjä.⁶⁹ Lain ainoa edellytys on, että se on saatettu voimaan säädetyllä normihierarkian mukaisella tavalla.⁷⁰ Kelsenille laissa oli siten ollen kyse tuloksesta, ei sitä edeltävästä prosessista.⁷¹

Kelsen ei pyri antamaan teoriaa lain legitimaatiosta saati oikeuttamaan mitään ideologiaa, rajoittaen oikeustieteellisen tutkimuksen puhtaasti lakien struktuurien tutkimukseen.⁷² Kelsenin mukaan lait eivät voi justifioida valtiota, sillä ne eivät voi justifioida yhtään mitään. Justifiointi tarkoittaisi arviointia, mihin oikeustiede ei hänen mukaansa voi ryhtyä. Näin ol-len justifikaatiota tai legitimaatiota ei sellaisenaan ole oikeustieteellisesti olemassa.⁷³

Schmitt suhtautui varsin kriittisesti Kelseniin, jolle Kelsenin kaltainen normativismi oli vah-vasti arvonihiilististä, sillä se hylätessään luonnonoikeuden ja tukeutuessaan positiiviseen normiin ei yritäkään etsiä legitimitietin uutta perustaa vaan samaistaa legaliteetin legitimi-teettiin.⁷⁴

Kelsenin legalismin voi tiivistää neljään tämän tutkimuksen kannalta relevanttiin artiklaan:

⁶⁶ Lahtinen, Mikko: *Platon ja oikeudenmukaisuus vailla takeita*, s. 16. Teoksessa Tontti et al. (2001a).

⁶⁷ Kelsen (1996), s. 7.

⁶⁸ Kelsen (1996), s. 18.

⁶⁹ Kelsen (1996), s. 15.

⁷⁰ Kelsen (1996), s. 56.

⁷¹ Klami, Hannu Tapani.: *Hans Kelsen – Kriittinen esittely* s. 320. Teoksessa Tontti et al. (2001a).

⁷² Kelsen (1996), s. 18.

⁷³ Kelsen (1996), s.106.

⁷⁴ Ojakangas, Mika: *Carl Schmitt: Päätöksestä nomokseen*, s. 96. Teoksessa Tontti et al. (2001b).

- 1) Oikeustiede on autonominen, sulkien kaikki muut tieteet ja vaikutteet pois.
- 2) Oikeus koostuu vain voimassaolevista normeista.
- 3) Oikeusnormit ovat hierarkkisessa suhteessa toisiinsa.
- 4) Oikeus on norminantotahdon tuote, eli tahdon tuote joka erkanee taustalla olleesta muusta motivaatiosta.
- 5) Norminantotahdon ilmaisun tekee objektiiviseksi sen perustuminen ylemmän normiin.
- 6) Perusnormi⁷⁵ (vaikka hän oli nähnyt perusnormin kaatuvan oikeudellisen kontinuiteetin myötä, tämä ei vaikuttanut hänestä perusnormin olemukseen)⁷⁶.

Kelsenin mukaan laille ei myöskään ole relevanttia noudatetaanko sitä, se on silti voimassa.⁷⁷ Kuitenkin valtiosäännön tulisi olla tosiallisestikin tehokas ja toimiva.⁷⁸ Kelsenin ajatuksen nihilistisyyden voikin kenties havainnoida parhaiten ajattelemalla eristäytynyt saari, jolla on voimassa lainmukaisesti säädetty oikeusjärjestys. Kelsenin logiikalla tuon saaren viimeisenkin asukkaan tulisi totella tuota oikeusjärjestystä, huolimatta siitä millaisiin saaren oloihin se oli alun perin säädetty. Liekö Kelsenkään tottelisi sellaista sääntökokoelmaa?

Carl Schmitt kiistää oikeusnormien olevan hierarkiassa, valtiossa on pikemminkin kyse ihmisten ja instanssien hierarkiasta, joiden perustajana on suvereeni.⁷⁹ Näin ollen Schmittin mukaan myöskään perusnormi ei voi päättää omasta pätevyystään, vaan se edellyttää suvereenia, joka ilmaisee onko järjestys voimassa vai ei.⁸⁰ Tämän ymmärtämisen ei olisi pitänyt olla vaikeaa monet vallankumoukset nähneelle Kelsenillekään!

2.1.3. LEGALISTINEN PERINTÖ SUOMESSA

Suomen poliittinen järjestelmä on syntymisestään asti perustunut legalismille. Siltalan mukaan Suomen oikeuden lähtökohtana on oikeuspositivismi, luonnonoikeusopin mukaisia

⁷⁵ Tarkemmin perusnormin luonteesta, Kelsen (1996), s. 58-63.

⁷⁶ Klami, Hannu Tapani.: *Hans Kelsen – Kriittinen esittely* s. 316. Teoksessa Tontti et al. (2001a).

⁷⁷ Kelsen (1996), s. 31.

⁷⁸ Klami, Hannu Tapani.: *Hans Kelsen – Kriittinen esittely* s. 322. Teoksessa Tontti et al. (2001a).

⁷⁹ Ojakangas, Mika: *Carl Schmitt: Päätöksestä nomokseen*, s. 101. Teoksessa Tontti et al. (2001b).

⁸⁰ Ojakangas, Mika: *Carl Schmitt: Päätöksestä nomokseen*, s. 101. Teoksessa Tontti et al. (2001b).

elementtejä on Suomen oikeudesta varsin vaikea löytää.⁸¹ Tätä on perusteltu juurikin oikeuden ylemmyydelle politiikan suhteen, olisihan Venäjän vallan alla Suomella ollut käytännössä olemattomat voimat vastustaa Venäjän vallankäyttöä ilman että legalistisin perustein voitiin argumentoida sitä vastaan. Tosin kuten Jyräni toteaa, suomalainen legalismi ei suinkaan ole sitä, että toimittaisiin lain kirjaimen mukaisesti, vaan että oma valittu toiminta pyritään, enemmän tai vähemmän onnistuneesti, perustelemaan lakiin vedoten.⁸²

Suomalaisen legalismin juuria voi löytää jo Johan Ludvig Runebergin Vänrikki Stoolin tarinoiden toisesta osasta, jossa ”Maaherra”-nimisessä runossa maaherra Wibelius lausuu kuuluisat sanansa venäläiselle kenraalille, käsi Ruotsinmaan lakikirjan päällä:

*Te voiton saitte, teill’ on valta nyt / te minun tehkää, mitä miellyttää! Vaan laki,
ennen mua syntynyt / myös jälkeheni jää.*⁸³

Visuaalinen ilmentymä suomalaiselle legalismille voidaan taas nähdä Edvard Ison varmasti kaikille tutussa maalauksessa ”Hyökkäys”, jossa Suomi-Neito pitää kiinni lakikirjasta venäläisen kaksoiskotkan hyökkäyksessä.⁸⁴ Samassa yhteydessä voitaneen mainita myös Säätytalon friisiin vuonna 1903 nostettu Emil Wikströmin veistos, jossa Suomen ns. Perustuslait on nostettu keskiöön, yhdessä tekstin ”*Leges et instituta Fenniae solemniter confirmata*” (”Suomen lait ja laitokset juhlallisesti vahvistetut”) kanssa.⁸⁵ Kulttuurin myötä myös maallikot omaksuivat legalismin, mikä näkyy esimerkiksi vuoden 1899 suuren adressin saamassa kannatuksessa. Näin ollen suomalaista historiallista legalismia voikin kutsua ”kansallishenkiseksi legalismiksi”.⁸⁶

Suomessa 1800-luvun lopulla oikeustieteen väitöskirjatutkijat säännönmukaisesti matkustivat pitkille opintomatoille Saksaan, josta oikeustieteen ideat kulkeutuivat heidän mukanaan Suomeen. Tämä vaikutti erityisesti oikeuspositivismin syntyyn ja näitä oikeustieteilijöitä, kuten Robert Hermanson (1846–1928) ja R.A. Wrede (1851–1938) kuunneltiin erityisen tarkasti kotimaista lainsäädäntöä säädettäessä.⁸⁷ Näin he toivat (saksalaisen) oikeuspositivismin sekä akateemiseen oikeustieteelliseen tutkimukseen että lainsäädäntöön ja -tulkintaan oman poliittisen toimintansa ja vaikutuksensa kautta.

⁸¹ Siltala 2001 s. 105.

⁸² Jyräni (2014), s. 121, kts. Myös Aki Rasilainen (2004).

⁸³ Runeberg (1919), s. 275.

⁸⁴ Björne (2012), s. 146.

⁸⁵ HS 1.10.2005. ”Veistos tuotiin päätykolmioon salaa”.

⁸⁶ Björne (2012), s. 146.

⁸⁷ Pihlajamäki (2004), s. 162.

Siinä missä luonnonoikeudet olivat universaaleja tai vähintään ylikansallisia, valtioajatuksen myötä tarvittiin valtion itsenäistä lainsäädäntöä, minkä taas tuli perustua kirjoitettuun lakiin. Tässä tapaoikeus, oikeustiede ja oikeuskäytäntö eivät menettäneet oikeuslähteen asemaansa, mutta niistä tuli kirjoitetulle oikeudelle alisteisia.⁸⁸ Aivan kuten politia oikeutta tarvittiin valtion luomiseen Euroopassa, oli kansallisen oikeuden pontimena myös Suomessa valtioajatuksen synty.

Tämän myötä Suomen oikeuspolitiikka kulki 1800-luvun puolivälistä eteenpäin pitkälti oikeiston porvareiden intressien mukaisesti. Kun aluksi liberalisoitiin (erityisesti 1870–1879), siirryttiin tämän jälkeen konservatiivisen oikeuspolitiikan vaiheeseen (1880–1905). Toisin sanoen lainsäädäntö markkinoiden osalta lamaletettiin uuden hallitsevan ryhmän saatua haluamansa. Jukka Kekkosen mukaan tätä ei selitä ideologia sellaisenaan saati valtion rakentamisen etu, mielipiteet uusien ehdotuksiin eivät nimittäin seurannut tällaista linjaa vaan perustuivat pikemminkin hallitsevien valtapiirien intresseihin.⁸⁹ Kekkosen haluaa myös korjata käsityksen, että valtio olisi ollut vahva ja itsenäinen muutosta ohjaava tekijä. 1800-luvun lopulla valtio ei toteuttanut mitään omaa intressiään ja se oli vahva vain siinä välineellisessä merkityksessä, että sen kautta suurteollisuuden edustajat kykenivät toteuttamaan itsenäistä omien tavoitteidensa suuntaista yhteiskunta- ja oikeuspolitiikkaa.⁹⁰ Näin ollen siis alun perin valtionrakentamiseen tähdännyt legalismi muuttui suurteollisuuden työrukkaseksi.

Jyrängin mukaan legalismi vahvistui erityisesti poikkeuslakimenettelyn kautta. Suurruhtinaskunnan aikana tämä tarkoitti, että joitain lakeja säädettiin perustuslain säätämisyjärjestyksessä, mutta kuitenkin muuttamatta itse perustuslakeja, jolloin syntyi eräänlaista rinnakkaista valtiosäädäntöä. Käytäntö vahvisti perustuslakien koskemattomuuden lisäksi myös perustuslain muotomääräysten loukkaamattomuutta.⁹¹ Tämän voikin helposti nähdä säätyjen intressien mukaisena keinona varmistaa perustuslakien niille antama suoja.

Käytäntö jatkui kuitenkin myös 1900-luvun puolella eduskuntauudistuksen jälkeen, jolloin senaatti ja virkamieskunta jarruttivat sosialidemokraattien ajamia sosiaalisia uudistuksia, mikä taas osaltaan nosti sosialistien kannatusta joka vaaleissa kunnes 1916 vaaleissa he

⁸⁸ Pihlajamäki (2004), s. 146.

⁸⁹ Kekkonen, Jukka: *Taloudellisen lainsäädännön liberalisointi*. S. 196–199. Teoksessa Letto-Vanamo (1991).

⁹⁰ Kekkonen, Jukka: *Taloudellisen lainsäädännön liberalisointi*. S. 200. Teoksessa Letto-Vanamo (1991).

⁹¹ Jyränki & Husa (2012), s. 29.

saivat ehdottoman enemmistön.⁹² ”Kun oikeuslaitoksen virkamieskunnan valtaosa on edustanut selvästi oikeistolaisia näkemyksiä, ovat sen jäsenet halutessaan yleensä saataneet käyttää asemaansa toisaalta oman aatesuuntansa oikeudelliseen suojelemiseen ja toisaalta vastustajikseen katsomiensa vasemmistolaisten nujertamiseen”, toteaa Hiitonen virkamiehistön ja juristien asemasta Suomessa.⁹³

Legalismin toinen suuntaus on niin sanottu legaliteettivaatimus, mikä on kohdistettu yleensä hallitsijan mielivaltaa vastaan. Suomalaisen legalismitaistelun voi kuitenkin nähdä pikemminkin ensimmäiseen kuuluvana, mitä todistaa autonomianajan vankka legalismi verrattuna itsenäisyyden ajan ailahtelevuuteen. Lars Björne huomauttaakin, että edes autonomian aikana legalismilla ei puolustettu perustuslakeja vaan sitä poliittista ja hallinnollista käytäntöä joka suosi suomalaisia virkamiehiä ja mahdollisti heidän ratkoa poliittisia erimielisyyksiään itsenäisesti juridisin argumentein.⁹⁴

2.1.4. LEGALISMIN KRITIIKKIÄ

Politiikan oikeudellistuminen näkyy poliittisen ajattelun legalisoitumisena, legalismin omaksumisena sellaiseksi superideologiaksi, jota ei enää edes tunnusteta poliittiseksi ideologiaksi. Näin politiikka on alistettu oikeudelle, koska se on oikeutta alempiarvoisempaa. Poliitiikka pitää silmällä tarkoituksenmukaisuutta, mutta oikeus tähtää oikeudenmukaisuuteen.⁹⁵ Legalismi on kuitenkin itsessään poliittinen ideologia, eettinen asenne, joka erottaa politiikan ja oikeuden, ja siis asettaen oikeuden politiikkaa ylemmäksi.⁹⁶ Tällöin oikeus itsessään on diktaattori; laki on auktoriteetti, joka ei tarvitse perusteita eikä järkeä. Se ei perustu voimaan saati yhteiskunnan todellisuuteen. Siinä mielessä legalismi ja pyhiin kirjoituksiin perustuvan teologian ero ei ole kovinkaan suuri.

Jyrängin mukaan legalismi on etenkin juristien ideologiaa, jolloin yhteiskunnallisista kysymyksistä esitetyt näkemykset ovat ikään kuin yksilöllisten intressien ja tarkoitusten yläpuolella ja ulottumattomissa.⁹⁷ Myös legalismia tutkinut Judith Shklar lainaa teoksessaan Ale-

⁹² Mikkola, Matti: *Sosiaalilainsäädännön kehitys – sarja hallitsemattomia muutoksia*. S. 211. Teoksessa Letto-Vanamo (1991).

⁹³ Hiitonen (1953), s. 553.

⁹⁴ Björne (2012), s. 146-147.

⁹⁵ Jyränki (1989), s. 16,

⁹⁶ Rasilainen 2004, s. 1.

⁹⁷ Jyränki (1989), s. 16.

xis de Tocquevillen arviota juristeista: ”Joskin he paljon arvostavat vapautta, he yleisesti vielä enemmän arvostavat lainmukaisuutta: he pelkäävät vähemmän tyranniaa kuin mieli-
valtaa”.⁹⁸

Juristien valtaa, oikeustieteen merkitystä oikeuden tulkinnan oikeuttajana, voidaankin löytää jo ”historiallisen koulun” isän F.C. von Savignyn teksteistä. Hänen mukaansa ”kulttuurin alennustilan vallitessa juristit voivat toimia kansan oikeudellisen tietoisuuden kantajina”. Näin ollen häntä ei ole siinä mielessä katsottava oikeuspositivistiksi, että hän näkisi kansalla olevan suvereenioikeus säätää lakeja, vaan että niillä on oltava syvempi perusta oikeuskulttuurissa. Tässä voikin Kevät Nousiaisen mukaan nähdä oikeuskulttuurin sekä demokraattisen oikeuden välille syntyvän dikotomian.⁹⁹

Juristien vallan tunnisti myös Weber, joka käydessään läpi vallan legitimioijia, toteaa kehittyneimmän eurooppalaisen yhteiskunnan perustuvan juuri hallitsijan ympärillä vaikuttaviin (tai hallitsijoina toimiviin) juristeihin, jotka oikeuspositivismin kautta oikeutta oman valtansa, siis loogisen laintulkinnan.¹⁰⁰

Myös Marxin mukaan porvarillinen valtio on rakennettu yksilöiden yhteisöllisyyden sijasta luokkaintressien ja –vihollisuuden varaan, mikä taas on piilotettu oikeuden avulla: Oikeus muodostaa taloudelliset ja yhteiskunnalliset hyväksikäyttösuhteet abstraktiksi ja neutraaliksi oikeuskäytännöksi.¹⁰¹ Samoin ajattelee myös Foucault, jolle lain tehtävä on legitimoida ja peittää kurinpidollinen vallankäyttö.¹⁰²

Foucault’n laki perustuu viimekädessä väkivallan monopoliin ja kuoleman uhkaan. Laki voi ja sen täytyy olla aseistettu. Näin ollen Foucault liittää koko lain juridis-poliittisen diskurssin suvereniteetin teemaan ja näkee oikeuden juridis-poliittisen diskurssin kehittyneen suvereenin vallan oikeuttamisen välineeksi. Tämä taas tarkoittaa, että laki on negatio, siitä ei ole tuottavan vallan muodoksi.¹⁰³

Myös Weber, Neuvosto-Venäjän rauhanneuvottelija Lev Trotskin Brest-Litovsk -puhetta mukaillen¹⁰⁴, myöntää jokaisen valtion perustuvan väkivallalle, tiivistäen tuon väkivallan

⁹⁸ Shklar (1986), s. 114, de Tocquevillistä laajemmin tämän tutkimuksen luvussa Johtopäätökset.

⁹⁹ Nousiainen, Kevät: *F.C. von Savigny ja ”historiallinen koulu”*, s. 258. Teoksessa Tontti et al. (2001a)

¹⁰⁰ Weber (2009), s. 96.

¹⁰¹ Eriksson, Lars D.: *Karl Marx’ kritiska rättsteori*, s. 280. Teoksessa Tontti et al. (2001a)

¹⁰² Tuori (2002), s. 24.

¹⁰³ Koivusalo, Markku: *Michel Foucault ja tuottavan vallan järjestys*, s. 281. Teoksessa Tontti et al. (2001b)

¹⁰⁴ Weber ei ole merkinnyt tähän lauseeseen tarkempaa lähdetä, eikä sitä ole myöskään helposti löydettävissä venäläisistäkään lähteistä, muuten kuin Weberin lainaamana. Näin ollen olettaamme, että Weber ulkoministeriön virka-

monopolin lauseeseen ”Valtio on se inhimillinen yhteisö, joka määrättyllä alueella esittää (menestyksellisen) vaatimuksen legitiimin fyysisen väkivallan käytön monopoliin.”¹⁰⁵ Weberin mukaan tämän vallan tulisi kuitenkin, ollakseen legitiimiä, perustua hallittavien suostumukseen, joka taas perustuu hallitsijan auktoriteettiin. Tässä kohtaa voi kuitenkin kysyä: Miksi? Kun valtiolla on vaadittavat resurssit joille se menestyksekkäästi on saanut alueellaan vallan, on näennäiset auktoriteetin piirteet (traditionaalinen, karismaattinen, kuuliaisuus/legalismi)¹⁰⁶ toissijaista.

Ehkä tähän antaa vastauksen Rousseau, jolle voimapolitiikan muuttaminen oikeudeksi ja kuuliaisuuden velvollisuudeksi oli keskeinen tekijä tullakseen riittävän vahvaksi ja pysyäkseen vallassa, onhan voiman totteleminen aina pakon, ei tahdon teko.¹⁰⁷ Näin ollen voimaan perustuva oikeus jättää mahdollisuuden uudelle voimankäytölle, sillä ”[h]eti kun voidaan olla tottelematta rankaisematta, on siihen laillinen oikeus; ja koska vahvin aina oikeassa, tulee vain järjestää asiat niin, että ollaan vahvin.”¹⁰⁸ Näin ollen hänen mukaansa voima ei tee oikeutta ja että vain laillisia vallanpitäjiä on velvollisuus totella.¹⁰⁹

2.2. LUONNONOIKEUS

2.2.1. KLASSINEN LUONNONOIKEUS

...mitä luonto on suonut ihmiselle, miten valtavan määrän suurenmoisia asioita ihmismieli pitää sisällään, minkä tehtävän suorittamista ja täyttämistä varten me olemme syntyneet ja saaneet nähdä päivänvalon, mikä sitoo ihmisiä toisiinsa ja mikä luonnollinen yhteys heidän välillään on. Vasta kun nämä asiat on selvitetty, voimme päästä lakien ja oikeuden alkulähteelle. – Cicero¹¹⁰

Ciceron mukaan oikeuden tuntemusta ei ammentaa ”pretorin edikteistä” eikä ”kahdentoista taulun laista”, vaan ”syvältä filosofian ytimeä”. Samalla hän tekee myös eron lain ja oi-

miehenä ja saksalaisena politiikan sisäpiiriläisenä ja akateemikkona on lainannut Trotskia varmoin (sisäpiiri?)lähteisiin perustuen. Joka tapauksessa ja tämän tutkimuksen kannalta oleellisempaa onkin, että Weber on itse yhtynyt tähän Trotskin näkökulmaan, oli se sitten totta tai ei.

¹⁰⁵ Weber (2009), s. 70.

¹⁰⁶ Weber (2009), s. 72

¹⁰⁷ Rousseau (1997), s. 42.

¹⁰⁸ Rousseau (1997), s. 42.

¹⁰⁹ Rousseau (1997), s. 43.

¹¹⁰ Cicero (2004), s. 32.

keuden välillä.¹¹¹ ”Me emme voi erottaa hyvää lakia huonosta mitenkään muuten kuin pitämällä luontoa normia.”¹¹²

Luonnonoikeus lähtee ajatuksesta, että on olemansa jonkinlainen premissi, alkupiste, joka on tiedollisesti varma, yleinen ja muuttumaton.¹¹³ Nämä luonnonoikeuden ensimmäiset periaatteet ovat ensinnäkin ihmisjärjelle luontaisia, eivät siis toiminnan tai diskurssin kautta syntyneitä. Toiseksi ne eivät tarvitse auktoritatiivista vahvistusta, vaikka toki niillä sellainen saattaa myös lisäksi olla. Kolmanneksi ne ovat kaikille ihmisille samoja. Neljänneksi, ne ovat muuttumattomia ja aina oikeita.¹¹⁴ Tällöin se mitä ihminen tekee tai mihin yhteisö kehittyy, ei määrittele luonnonoikeuden perusperiaatteita. Oikeusteoriassa ja moraalifilosofiassa naturalistisen virhepäätelmän (eli että hyvä on määrittelemätön käsite) välttäminen edellyttää, että moraaliset ja normatiiviset ilmaisut ovat luonteeltaan jotain muuta kuin tosiasioiden kuvausta.¹¹⁵

Tuomas Akvinolaisen keskiaikaisen luonnonoikeusopin mukaan vain oikeudenmukainen maallisen hallitsijan säätämä laki velvoitti, epäoikeudenmukainen laki oli oikeuden vääristymää tai silkkaa väki- ja mielivaltaa (*lex iniusta non est lex*).¹¹⁶ Mutta voiko mikään laki olla silloin oikeudenmukainen jos sen säätäminen ja ylläpitäminen on kiinni vahvemmassa ja vahvemman, esimerkiksi sodan voittajan tulkinnasta siitä mikä on oikein? Samalla hänelle myöskään järkiperäinen päättely ei voinut olla oikean lähtökohta, sillä ”... päättely ei opeta lähtökohtaa, vaan joko luontoperäinen tai harjoituksen kautta syntynyt hyve osoittaa oikean päämäärän.”¹¹⁷ Toisaalta hänelle kuitenkin säädännäiset lait johtuvat luonnollisista laista, onhan ne järjellä säädetty.¹¹⁸

Hyvin usein luonnonoikeusteoreetikot näkevät lakien tehtävänä kansalaisten opettamisen. Säädännäisen lain päämäärä on tehdä kansalaisista hyviä, keskiössä on siis luonnollisten hyveiden opettaminen kansalaisille. Opettamisen liittyy läheisesti rankaisu, ja niinpä tämän tutkimuksen kannalta Locken rankaisuteoria on varsin keskeinen. Hänen mukaansa rankaisuvapaus (velvollisuus?) liittyy toisaalta siihen, että joku on rikkonut muita luonnollisia hyveitä (rankaisu) ja toisaalta sen tarkoituksena on estää vastaavan toistuminen uudes-

¹¹¹ Cicero (2004), s. 17-18.

¹¹² Cicero (2004), s. 48.

¹¹³ Tolonen (1984), s. 97.

¹¹⁴ Tolonen (1984), s. 111.

¹¹⁵ Tolonen (1984), s. 5.

¹¹⁶ Siltala 2001 s. 53.

¹¹⁷ Tolonen (1984), s. 55

¹¹⁸ Rentto, Juha-Pekka: *Laki hyveen toteuttajana Tuomas Akvinolaisen oppi ihmisluonnosta ja laki*, s. 81-82. Teoksessa Tontti et al (2001a)

taan (ehkäisy). Tämä rankaisu taas on hänen mukaansa valtion (sopimus, jonka vapaat ihmiset ovat tehneet luonnollisten oikeuksien suojaksi) tehtävä.¹¹⁹

Keskeinen pulma legitiimisyyden normatiivisessa arvioinnissa on kulloinkin käytettävän kriteerin justifioitavuus.¹²⁰ Locken mukaan tietyt oikeudet ovat luonnollisia, mutta tietoa niistä voi saada vain kokemusten ja havainnoinnin, ei minkään ”synnynnäisten järjen totuuksien” kautta. Tällaista näkökulmaa voidaan kutsua empiristiksi. Luonnollisia moraalisia oikeuksia ovatkin siis sellaiset, jotka tuottavat mielihyvää tai hyvinvointia, ja siten ne ovat psykologisia ilmiöitä.¹²¹ Lockelle tällaisia luonnollisia oikeuksia ovat oikeus elämään, oikeus terveyteen, oikeus vapauteen, oikeus ruumiilliseen koskemattomuuteen, oikeus omaisuuteen sekä oikeus rangaista sitä, joka loukkaa muiden oikeuksia.¹²²

Käytännössä legitiimisyyden ongelma voi ajankohtaistua sekä tuomareiden ja muiden lakia soveltavien ja toimeenpanevien viranomaisten että kansalaisten tasolla. Ei varmastikaan ole syytä olettaa, etteikö se siten ollen yhtä lailla voisi koskea myös lainsäätäjää. Toisaalta, tutkija voi herättää kysymyksen legitiimisyydestä normatiivisena ongelmana. Tällöin kyseessä ei siis ole edellä mainitunlainen empiirinen hyväksyttävyys vaan se, onko oikeus hyväksymisen arvoista.¹²³

Rationaalinen luonnonoikeus, jonka teoreetikoista mainittakoon tässä yhteydessä mm. Descartes ja Hobbes, edusti luonnonoikeutta siinä, että oikeuden voimassaoloa arvioidaan jotakin oikeuden ulkopuolista hyväksyttävyysskriteeriä vasten. Rationaalisessa luonnonoikeudessa se johdettiin ihmisjärjestä.¹²⁴ Pihlajamäki kutsuukin sitä kriittiseksi oikeusfilosofiaksi, mutta ei käyttöjuridiikaksi.¹²⁵ Hobbesiin palaamme tarkemmin luvussa 2.3. puhuttaessa suvereeninvallan teoriasta.

¹¹⁹ Häyry, Matti: *John Locke ja yksityinen omaisuus*, s.128. Teoksessa Tontti et al. (2001a)

¹²⁰ Tuori (2002), s. 131.

¹²¹ Häyry, Matti: *John Locke ja yksityinen omaisuus*, s. 123-126. Teoksessa Tontti et al. (2001a)

¹²² Häyry, Matti: *John Locke ja yksityinen omaisuus*, s. 127. Teoksessa Tontti et al. (2001a)

¹²³ Tuori (2002), s. 130-131.

¹²⁴ Pihlajamäki (2004), s. 23.

¹²⁵ Pihlajamäki (2004), s. 27.

2.2.2. UUDEN AJAN LUONNONOIKEUS

Uudella ajalla viitataan tässä jaottelussa valistuksen ajan alusta 1900-luvun alkuun kestävään ajanjaksoon. Tälle ajalle ajoittuu niin Ranskan vallankumous, kommunismin synty kuin 1800-luvun lopun kansallisdemokratia kehityskin. Aikakauden käynnistäjäksi voidaan ajatella ranskalainen valistusfilosofi Jean-Jacques Rousseau ja sen päätepisteeksi ensimmäisen maailmansodan mukanaan tuomat mullistukset oikeuden ja moraalin suhteesta.

Rousseau arvosteli aikansa yhteiskuntaa siitä, että siinä oli laillistettu vahvemman oikeus käyttää valtaa vapauteen pyrkiessään. ”Voiman totteleminen on pakon teko, eikä tahdon; se on korkeintaan varovaisuuden neuvoma teko. Missä nimessä siitä voisi tulla velvollisuus?” Rousseau väittikin, että on olemassa objektiivinen yhteinen etu, absoluuttinen ja ehdoton. Tästä hän käytti nimitystä *yleistahto*.¹²⁶ Lait edustavat yleistä tahtoa, onhan ne kansan yleistahdon mukaisesti tehtyjä, ja niin ollen tahdon ilmaisuista tulee lakeja.¹²⁷

Rousseaun oikeudenmukaisuuden pohja onkin siten varsin sekava; toisaalta ”kaikki oikeudenmukaisuus tulee jumalalta”, mutta sen lisäksi on ”yleispätoinen, yksinään järjestä lähtenyt oikeudenmukaisuus.”¹²⁸ Pragmaattisessa päättelyssä toimijan intressit ja toiminnan tavoitteet otetaan annettuina. Pragmaattinen järki tyytyy pohtimaan annettuihin tavoitteisiin johtavien keinojen valintaa.¹²⁹ Rousseau palautti yhteiskuntasopimusteoriassaan praktisen (pragmaattisen) järjen lähestulkoon jäännöksettä *yhteisölliseen* eettiseen dimensioon.¹³⁰

William Godwinille tietoa, totuutta ja järkeä on aina arvostettava enemmän kuin lakia. Käytännössä lakia noudatetaan tietyn edun ajamiseksi tai pelkästään sen olemassaolon vuoksi. ”Lainoppineet ovat kiinnostuneempia lain soveltamisesta kuin totuudesta tai järjestä”. Hänen ratkaisunsa olikin jonkinlainen seurakuntayhteisö, jossa valittaisiin valamiehistö ainoastaan yksittäisiin kysymyksiin varmistamaan totuuden ja oikeudenmukaisuuden toteutuminen. Tämä taas perustuisi rehellisyyteen.¹³¹

¹²⁶ Oliver (1997), s. 101.

¹²⁷ Rousseau (1997), s. 81

¹²⁸ Rousseau (1997), s. 80.

¹²⁹ Tuori (2002), s. 119.

¹³⁰ Tuori (2002), s. 123.

¹³¹ Oliver (1997), s. 103.

Myös kansallisaatteen isä, saksalainen filosofi **G.W.F. Hegel** voidaan laskea luonnonoikeuden koulukuntaan, jaottelihan hän oikeuden abstraktisen, moraalin ja siveellisyyden oikeuteen, joista varsinkin kaksi ensimmäistä pohjaa luonnonoikeudellisiin ihmisen piirteisiin tai hyvän ja pahan olemukseen. Ilman kolmatta, siveellisyyden oikeutta, kehittyi ihmisestä ”totaaliliberaali individi ja oman edun kähmijä”.¹³²

Hegelille ylin voima oli järki: ”mikä on järjellistä on todellista; mikä on todellista on järjellistä”, mutta tämä ei kuitenkaan tarkoita, että todellisuudelle, siten ollen valtion esivallalle, tulisi alistua, eihän sellaista ideaalista järkeä ole hänen mukaansa saavutettu.¹³³

Hegelin mukaan ihminen voi olla vapaa vain edistämällä universaalia rationaalisuutta, sillä käsityksemme vapaudesta on sitä universaalimpi mitä monisäikeisempi se on. Näin Hegelin näkemyksessä valtio yhteisönä edustaa rationaalisuuden ehdotonta ilmentymää maan päällä.¹³⁴ Voikin siis ajatella, että arvopluralismi ei estä mahdollisuutta yhteiseen moraalin vaan pikemminkin tekee siitä monisäikeisyydessään kestävämmän. Näin moralismin ja rationaalisuuden rattaasta tulee sitä vahvempi ja objektiivisempi mitä enemmän säikeitä siinä on.

Hegelissä on nähtävissä Habermasin keskustelewan oikeuden piirteitä, hänen todetessaan, että lainsäädännöllä ”sinänsä oikea” tulee oikeaksi itselleen, mikäli lainsäädäntö tapahtuu julkisen mielipiteen välityksellä ja ”järjellisen reformipoliittisesti toimien”.¹³⁵

Hegelin oppilas **Karl Marx** voidaan myös laskea luonnonoikeudelliseen koulukuntaan, hänenkin kirjoituksissaan nähdään piirteitä yhteiskuntasopimuksesta, luonnonoikeusajattelusta ja toisaalta hänen kansansuvereniteettinsa perusta oli pikemminkin luonnonoikeudellinen.¹³⁶ Marxille oikeuden juuret ovat luokkaintresseissä kulloisessakin ajassa. Marxille oli ”juridista harhakuvitelmaa”, että yhteiskunta perustuisi lakiin, pikemminkin lain tulee perustua yhteiskuntaan.¹³⁷ *”Ihminen ei ole lakia, vaan laki ihmistä varten; laki on siinä (demokratiassa) ihmisen elämää, kun taas muissa (valtiomuodoissa) ihminen on lakimääräistä elä-*

¹³² Wahlberg, Markus: *Liberaalisia ja konservatiivisia piirteitä Hegelin oikeusfilosofiassa*, s. 227-228. Teoksessa Tontti et al. (2001a)

¹³³ Wahlberg, Markus: *Liberaalisia ja konservatiivisia piirteitä Hegelin oikeusfilosofiassa*, s. 231 . Teoksessa Tontti et al. (2001a)

¹³⁴ Oliver (1997), s. 121.

¹³⁵ Wahlberg, Markus: *Liberaalisia ja konservatiivisia piirteitä Hegelin oikeusfilosofiassa*, s. 234. Teoksessa Tontti et al. (2001a)

¹³⁶ Heiskanen, Jukka: Teoksen Marx (2009) esipuheessa, s. 13.

¹³⁷ Heiskanen, Jukka: Teoksen Marx (2009) esipuheessa, s. 55.

mää. Tämän on demokratian perustava erikoisuus.”¹³⁸ Näin ollen hänelle demokratia oli ideaali, missä ihminen hallitsee lakia, ei päinvastoin: ”Kaikissa demokratioista eroavissa valtioissa hallitsevassa asemassa ovat valtio, laki ja valtiojärjestys”, ”demokratiassa valtiojärjestys, laki, valtio ovat vain kansan itsemääräytymistä ja sen tietty sisältö.”¹³⁹

Saksalainen sosiologi **Max Weber** perustaa oikeuden rationaalisuuteen sekä sen johdonmukaiseen evoluutioon. Toisaalta rationaalisuus on riippuvainen tilanteesta, mm. kulttuurista ja samalla se on myös ymmärrettävä sekä toimijan tai teon tarkoituksen rationaliteetin osalta. Näin hän sijoittuukin osittain osaksi utilitaristista koulukuntaa.¹⁴⁰ Tämä rationaliteetti perustaa myös oikeuden legaliteetin.¹⁴¹

Kaarlo Tuori kuvailee Weberiä arvoskeptikoksi, rationaalisesti perusteltavia, yleispäteviä arvoja ei hänen mukaansa ole, vaan arvot perustuvat viime kädessä subjektiiviseen valintaan.¹⁴² Samoin Weberin legaliteetti- ja legitimititeettikäsitykset pyörivät kehässä. Weberin mukaan legitimitetti perustuu uskomukseen järjestyksen legaalisuudesta, eli se perustuu järjestyksen alaiseen sopimukseen tai että sen on antanut legitiimin herruuden haltija.¹⁴³ Tämä legaalinen herruus ja sen arvo- ja tavoiterationaalisuus tarkoittaa, että se voi asettaa minkä sisältöistä oikeutta tahansa.¹⁴⁴ Näin, kuten Tuorikin toteaa, Weber ei pääse kehästään ulos eikä pysty perustelemaan mihin legaliteettiuskomuksen legitimitetti perustuu.

Luonnonoikeuden roolia kehityksen yhtenä (ja siten historiaan kuuluvana) osana Weberkään ei kuitenkaan kiistä. Weberin mukaan luonnonoikeus on arvorationaalisesti voimassa olevan normatiivisen järjestyksen puhtain tyyppi ja siten erotettavissa ilmestymiseen perustuvasta, traditionaalisesta ja säädännäisestä (legalismi) järjestyksestä. Tämä jaottelu osoittaa Tuorin mukaan, pikemminkin ideaalityypistä jaottelua eikä siten kehityshistoriallista luonnetta.¹⁴⁵ Ehkäpä siis saamme luvan jatkaa luonnonoikeuden arvojen selvittämistä ja niiden soveltamisen arviointia modernissakin lainsäädännössä.

¹³⁸ Marx (2009), s. 129.

¹³⁹ Marx (2009), s. 130.

¹⁴⁰ Utilitarismin ”kiteyttäjän” Jeremy Benthamin mukaan hyötynäkökulmien pitäisi olla ainoa mittapuu moraalissa ja lainsäädännössä. Näin ollen yleinen päämäärä tulisi olla mahdollisimman suuri onni mahdollisimman suurelle ihmismäärälle. Päätöksiä tehtäessä tulisi varmistaa, että mielihyvän määrä on suurempi kuin tuskan. Teoksessa Oliver (1997), s. 135.

¹⁴¹ Tuori 2000 s. 45-52.

¹⁴² Tuori (1988), s. 16.

¹⁴³ Tuori (1988), s. 29.

¹⁴⁴ Tuori (1988), s. 31.

¹⁴⁵ Tuori (1988), s. 45.

2.2.3. MODERNI LUONNONOIKEUS

Ensimmäinen maailmansota rauhansopimuksineen, keisarikuntien kaatuminen ja demokratioiden ajautuminen lopulta toiseen maailmansotaan asetti myös oikeuden moraaliperustan kyseenalaiseksi. Suvereeniteoriat, Kelsenin puhdas lainoppi sekä postmodernit luonnonteoriat rikkoivat oikeusfilosofian koherenssia. Muun muassa Habermas, Rawls ja Kaarlo Tuori pyrkivät rakentamaan jonkunlaista modernia luonnonoikeudellisen ja oikeusdogmatiikan synteesiä, jossa toisaalta järki, toisaalta syvärakenteessa vaikuttavat arvot muodostavat legitimitetin.

Jürgen Habermas perustaa oikeudet viiteen ryhmään, joista ensimmäinen, vapausoikeuksien luonteiset perusoikeudet, ovat edellytys positiiviselle oikeudelle. Hän myös edellyttää, että nämä periaatteet ovat yhtäläiset kaikille oikeusyhteisön jäsenille. Nämä ovat Tuorin mukaan Habermasin vastaus Kantin oikeusperiaatteelle sekä Rawlsin ensimmäiselle oikeudenmukaisuusperiaatteelle.¹⁴⁶ Habermasin mukaan legitiimejä ovat sellaiset oikeusnormit, joita voidaan perustella sillä, että ne saisivat kohteidensa vapaasti ja rationaalisti antaman hyväksynnän.¹⁴⁷

Tuori kuvailee Habermasin ja **Dworkinin** ratkaisumallien erot seuraavasti: Habermas luottaa lainsäädännön diskurssin alistamista kansalaiskeskusteluun ja edellyttää hyvältä lainsäädännöltä yleistä hyväksyttävyyttä. Dworkin taas luottaa oikeuslaitoksen, viime kädessä tuomareiden, ottavan työssään huomioon moraaliharkinnan. Eroa Tuori selittääkin eri oikeuskulttuureilla, Dworkinin edustaessa angloamerikkalaista *common law* -oppia. Yhteistä kummallekin on kuitenkin käsitys oikeusperiaatteiden ja niitä perustelevien arvojen ja moraaliperiaatteiden joustavuus, mikä edellyttää jatkuvaa uudelleen tulkittamista ja uudelleen muotoilua.¹⁴⁸ Riittääkö silloin sisällissota ja epäonnistunut vallankumous syyksi tulkita oikeutta ja vallitsevaa moraalitilaa niinkin ratkaisevan eri lailla kuin mitä kulttuuri oli ollut ennen sotaa? Tähän kysymykseen palataan osassa III.

Kaarlo Tuorin kriittisen oikeuspositivismin sedimentaatioteorian mukaisesti oikeudellinen kehityskulku on johtanut ihmisoikeusperiaatteiden kehittymistä moraalifilosofisesti perustelluista luonnonoikeudellisista periaatteista modernin, positiivisen oikeuden ainesosiksi.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Tuori (2000), s. 104.

¹⁴⁷ Tuori (1988), s. 142.

¹⁴⁸ Tuori (2000), s. 245.

¹⁴⁹ Tuori (2000), s. 221.

Tällöin Tuorin mukaan ne ovat siten ollen tulleet konkreettisemmaksi, kirjoitetuksi syvärakenteeksi. Eikö kuitenkin tällöin niiden asema ole myös heikentynyt? Mikäli hyväksytään, että ihmisoikeusperiaatteet ovat muuttuneet kirjoitetuiksi oikeudeksi, mahdollistaa tämä silloin niiden muuttamisen säädetyssä järjestyksessä? Eikö silloin syvärakenne ole alistettu vallitsevalle politiikalle ja siten, kuin maljakkokasvi, irrotettu juuristaan kulloisenkin käyttäjänsä armoille?

Tätä Tuori yrittää ratkaista sedimentaation kaksisuuntaisuudella, jolloin pintarakenne johdetaan myös syvärakenteeseen, viitaten muun muassa Bourdieun teoriaan symbolisesta vallasta sekä alitajuntaisen oikeuskäsityksen muodostumisesta. Tällöin syvärakenne on kuitenkin edelleen käyttäjänsä armoilla ja muutettavissa. Vallanpitäjän harjoittamalla pintarakenteella voitaisiin tällöin muokata syvärakennetta, ja se olisi siis alisteinen kulloisellekin vallalle.

Samoin, jos oikeuden syvärakenne on evolutiivista, voidaan sille nähdä optimi, mikäli kehitys olisi lineaarista. Tällöin voidaan mitä tahansa oikeustilaa arvioida suhteessa tuohon optimiin. Tämä avaa kaksi vaihtoehtoa oikeustilan legitimitetin arviointiin. Onko oikeustila niin lineaarisessa kehityksessä sillä tasolla, kuin sen tällä hetkellä ja tässä yhteiskunnassa tulee olla? Mikäli ei ole, ei sitä myöskään voi kutsua legitiimiksi. Toinen, utooppisuudesta kumpuava vaihtoehto on vielä radikaalimpi. Onko kaikki muut kuin tiedetty optimi tällöin oikeudellisesta vajaavaisuutta ja täten epälegitiimiä? Mikäli lainsäätäjällä tai vallankäyttäjällä on tiedossa ideaali, mutta hän ei pyri siihen tai edes sitä kohti, resurssit huomioon ottaen tai ei, ei vallankäyttö tällöin ole moraalisesti justifikoitua vaan instrumentaalista oikeuden käyttämisestä vallan välikappaleena.

Oikeuden tasojen, pintatason, oikeuskulttuurin ja syvärakenteen tasojen erottelu on Tuorille kuitenkin vain analyttinen ja siksi kaikkien tasojen vaikutus yksittäisissä ratkaisussa on olemassa. Hänen mukaansa tuomari tehdessään ratkaisua toimiikin siis yksilöllisenä tuomarina, ottaen huomioon pintatason diskurssin, suomalaisena lakimiehenä, tunnistaen suomalaisen oikeuskulttuurin erityispiirteet sekä modernin yhteiskunnan jäsenenä, jonka ratkaisuihin ja toimiin syvärakenteen tiedostamattomatkin periaatteet siten ollen vaikuttavat.¹⁵⁰ Tätä samaa kaavaa voineekin siten ollen soveltaa myös lainsäätäjään, jonka vastaavat roolit olisivat tässä jaossa yksilöllinen poliitikko, suomalainen lainsäätäjä sekä mo-

¹⁵⁰ Tuori (2000), s. 215.

dernin yhteiskunnan jäsen. Näin ollen hänen (kollektiivisesti) tekemiään ratkaisuja voidaan, ja pitää, tarkastella näiden tasojen voimassaolevien rakenteiden kautta.

Tuori myös haastaa oikeusnormin sisällöllisen pätevyyden vertaamalla sitä modernin oikeusopin syvärakenteen keskeisimpään periaatteeseen, demokratiaperiaatteeseen. Säädöksen tulee pystyä perustelemaan, onko sen sisällöllinen ristiriita jonkun muun syvärakenteen kanssa niin räikeä, että se painaa vaakakupissa enemmän kuin demokratiaperiaate.

151

Tuorin oikeusnormin pätevyysvaatteet ovat:

1. Muodollinen pätevyys
2. Tehokkuus pätevyys
3. Rationaalisuus
 - a. Pragmaattinen
 - b. Eettinen
 - c. Moraalinen

Näistä kaksi viimeistä, pätevyysvaadetta viittaavat legitiimisyyteen.¹⁵² Eettisen ja moraalisin päättelyn rationaalisuuden kriteerit ovat yhtäaikaaisesti oikeuden legitiimisyyden kriteerejä.¹⁵³

Empiirinen ja normatiivinen legitiimisyys

Empiirinen legitimizeetti tarkoittaa moraali- ja arvoperusteista hyväksyntää. Tämä taas tarkoittaa sen suhdetta toimijoihin, Tuori kutsuu niitä legitiimisyyskohteeksi ja legitiimisyysyleisöksi. Legitimizeettiä ei siis hänen mukaansa voi tarkastella tyhjiössä, vaan se riippuu toimijoiden, periaatteesta siis lainsäätäjän ja lainkäytön kohteen välisestä suhteesta.¹⁵⁴

Tällöin legitimizeetti jää edelleen abstraktiksi. Onko enemmistö riittävä vai edellytetäänkö kaikkien yleisön jäsenten hyväksymistä? Schmitt on ratkaissut tämän kysymyksen siirtämällä sen kokonaan pois menettelyllisestä kontekstistaan sisällöllisiin olemukseen. Edes diktatuuri ei hänen mukaansa ole välttämättä ristiriidassa demokratian kanssa mikäli diktaattori saattoi nojautua substantiaaliseen ykseyteensä kansan kanssa.¹⁵⁵

¹⁵¹ Tuori (2000), s. 295.

¹⁵² Tuori (2002), s. 136.

¹⁵³ Tuori (2002), s. 143.

¹⁵⁴ Tuori (2000), s. 264.

¹⁵⁵ Schmitt (1997), s. 22.

Toinen, normatiivinen legitiimisyys taas tarkoittaa *hyväksymisenarvoisuutta*. Tällöin keskeinen mittari on justifikaatiosuhde. Oikeuskulttuurin ja oikeuden syvärakenteen kerrostuneet periaatteet justifioivat oikeudellisia ratkaisuja, päätöksiä ja säädöksiä. Ne ovat siten ollen legitiimejä vain jos se on justifioitavissa pinnanalaisten periaatteiden avulla. Tuorin mukaan tämä edellyttää konkreettisen säännöksen lisäksi myös säätäjän toimivaltaa ja norminannossa tapahtuvaa menettelyä. Vain yleisten (demokratia-) periaatteiden mukainen säädös on tällöin normatiivisen legitimititeettiperiaatteen mukaan justifioitavissa.¹⁵⁶ Mikäli säädös taas on tässä mielessä illegitiimi, on viime kädessä sen itserajoituksesta vastuussa oikeusyhteisö laajempana kokonaisuutena. Esimerkiksi siis toimeenpaneeiko säädettyt instituutiot kyseisen säädöksen, tulkitseeko oikeuslaitos sitä ja viime kädessä toteleeko oikeudenkäytön kohteet annettuja määräyksiä.¹⁵⁷ Nyt käsiteltävän kysymyksen osalta keskeistä onkin siten ollen tarkastella, saiko tehdyt säädökset yleistä hyväksyttävyyttä toimeenpanon tai tuomiovallan taikka loppujen lopuksi oikeustieteen ja oikeudenkäytön kohteiden parissa? Tämä selvinnee tutkimuksen edetessä.

Kuitenkin kun sekä Habermas että Weber puhuvat (oikeuden) rationaalistamisesta, asettaako tämä kuitenkin luonnonoikeudellista ajattelua historian romukoppaan? Edellyttäväkö rationaalisuus moraalinihilismiä vai voiko myös moraalilla ja arvot olla rationaalisia siten kehittyä yhdessä oikeuden kanssa, ollen keskeinen osa sitä myös nykyaikana? Moraalin rationaliteetista kirjoitan enemmän seuraavassa luvussa.

2.2.4. LUONNONOIKEUS JA MORAALI

Luonnonoikeudelliselle ajattelulle keskeinen kysymys on moraalilla ja alkupiste ja siksi kaikki oikeusfilosofia lähtee moraalilla selvittämisestä. Jokaisen luonnonoikeusteorian voi perustella moraalilla; moraalilla ja oikeuden suhde onkin siten kaiken läpäisevä, huolimatta siitä mihin koulukuntaan tutkija tai lainkäyttäjä toimensa perustaa. Samalla moraalilla määrittelyn vaikeus asettaa haasteen luonnonoikeudelliselle ajattelulle. Periaatteessa kuka tahansa voi perustella miksi joku tietty moraaliprinsiippi olisi parempi perusta kuin joku toinen ja

¹⁵⁶ Tuori (2000), s. 263.

¹⁵⁷ Esimerkkejä tällaisesta oikeusjärjestelmän itserajoituksesta voidaan löytää Englannin oikeuskäytännöstä keskiajan loppupuolella, jolloin ankaria lakeja kevennettiin oikeussaleissa syytekirjelmää muokkaamalla (esimerkiksi anastetun tavaralla arvon määrittelyllä selvästi alakanttiin) tai viime kädessä tuomarin ohjeistaessa lautamiehiä ottamaan huomioon lieventävät asianhaarat. (Korpiola, Mia: Oikeushistorian luentosarja Turun yliopistossa keväällä 2015)

täten ne kaikki olisivat kumottavissa. Esittelen seuraavaksi lyhyesti moraaliperustan historiaa sekä mahdollisuutta universaaliin moraalikäsitteeseen.

Aristoteleelle moraali on luonnollista, sitä ei tarvitse perustella, eikä sen perusteita selvittää. Moraali mahdollistaa ihmisten järkevän toiminnan, sama oli hänen näkemyksensä valtiosta.¹⁵⁸ ”*Valtio on yhteisö, jossa pitää silmällä jäsenistönsä hyvää kokonaisuutena, eikä vain joltain osin.*”¹⁵⁹

Thomas Hobbes on edeltäjänsä **Hugo Grotiuksen** kanssa samaa mieltä siitä, että ihmisillä on luontonsa puolesta taipumus pyrkiä henkensä säilyttämiseen; tämä on luonnon sanelema laki, joka myös antaa täyden moraalisen oikeuden. Tästä taas voidaan johtaa joukko moraalisia lakeja, joiden legitimitettinä on että niiden yhteinen noudattaminen olisi yksilölle rationaalista.¹⁶⁰

Hobbesille näitä luonnonlakeja ovat: tavoitella rauhaa, rauhansopimus, oikeudenmukaisuus, kiitollisuus, keskinäinen sopeutuminen, valmius anteeksiantoon, kostossa otetaan huomioon vain tuleva hyvä, ettei osoita vihaa tai halveksuntaa toista kohtaan, tasa-arvo (ylpeyttä vastaan, jokainen on luonnontila yhtäläiseksi, eriarvoisuus on saatu aikaan laeilla), ”kukaan ei vaatisi rauhanteossa itselleen mitään jota ei olisi valmis myöntämään kaikille muille” (röyhkeys), tasapuolisuus, yhteisten asioiden yhtäläinen käyttö, koko oikeus määrätään arvalla, ensin ehtineen oikeus, välittäjien turvallisuus, välitystuomioon alistuminen, kukaan ei ole oma tuomarinsa, tuomarin puolueettomuus, todistajien käyttö.¹⁶¹ Näiden lakien noudattaminen ei onnistu luonnontilassa passioiden takia, siksi niiden noudattamiseen tarvitaan pelottava mahti joka aiheuttaa niiden noudattamisen.¹⁶² ”Luonnon lakien tulkinta yhteiskunnassa ei riipu moraalifilosofian oppikirjoista, vaan niiden tulkitseja on tuomari, jonka tehtävä on tulkita suvereenin tahto”, Hobbes sanoo.¹⁶³

Myös **John Locke** oli sitä mieltä, että ihmiselle on luonnostaan taipumusta solmia muiden ihmisten kanssa sopimuksia, jotka edistävät hengissä säilymistä. Lopulta tällaisista sopimuksista tulee moraalisia lakeja ja näitä lakeja suojaamaan tarvitaan valtiota. Kuitenkin

¹⁵⁸ Rentto, Juha-Pekka: *Laki vapauden osatekijänä*, s. 29. Teoksessa Tontti et al. (2001a)

¹⁵⁹ Rentto, Juha-Pekka: *Laki vapauden osatekijänä*, s. 43. Teoksessa Tontti et al. (2001a)

¹⁶⁰ Hobbes (1999), s. 16. Tuomo Ahon esipuheessa.

¹⁶¹ Hobbes (1999), s. 127-148.

¹⁶² Hobbes (1999), s. 157.

¹⁶³ Hobbes (1999), s. 239-242.

siksi valtion justifikaatio lakeihin rajoittuu vain näiden moraaliperiaatteiden huomioon ottamiseen, eikä valtion tule rikkoa niitä vastaan.¹⁶⁴

Kelsenille moraalilla on subjektiivisen valinnan asia eikä siten ollen siis minkäänlaisia objektiivisia moraalisia mittapuita voida osoittaa.¹⁶⁵ Tämä kuitenkin jättää mahdollisuuden oikeudelle toimia mielivaltaisesti, ja suvereeninvallan käyttäjälle mahdollisuuden toimia positivistisen tulkinnan kannalta ”oikein”. Myös Kant vastusti empirismia, ja näin ollen moraalisten normien velvoittavuuden selvittäminen oli mahdollista, ja siten etiikan tehtävä, oikeusopin taas osoittaa oikeuden pätevyyden perusta. Tähän hän sovelsi moraalifilosofiastaan tuttua kategorisen imperatiivin vaadetta: Toimia vain siten kuten voisi tahtoa muodostuvan yleiseksi laiksi.¹⁶⁶ Tiivistäen Kantin mukaan oikeudessa on kyse yksilön toiminnan suhteesta toisten yksilöiden toiminnan vapauteen.¹⁶⁷

Nietzschelle totuutta ei ole olemassa, vaan se palvelee ihmisen toimintaa ja käytäntöä. Jos on siis monenlaisia totuuksia, ei ole totuutta. Tämä koskeekin siten myös moraalista totuutta mikä tarkoittaa, että ehdotonta käsitystä hyvästä ja pahasta ei ole, ”jumala on kuollut”, käsitys hyvästä ja pahasta on hänen mukaansa tullut häilyväksi (Euroopassa).¹⁶⁸ Tästä samasta moraalien kuolemasta on ollut huolissaan myös Lars D. Eriksson, jonka mukaan oikeus toisaalta menettää suhdettaan moraalisiin, mutta toisaalta se taas saattaa imeä itseensä moraalit ja näin tekee sen vaarattomaksi. Moraalisia argumentteja tuleekin hänen mukaansa käyttää vasta sitten kun muut käytettävissä olevat argumentit on käytetty.¹⁶⁹ Tätä ei kuitenkaan tule tulkita moraalialueiden heikkoudeksi vaan pikemminkin niiden ultimaattisuudeksi. Moraali on oikeuden vahvin kritiikki ja siksi säilytettävä siitä erillisenä.

Moraalisen kulttuurisen häilyvyyden oli ottanut jo 1500-luvulla huomioon **Michel de Montaigne**, jonka mukaan monikulttuurisessa ja –arvoisessa maailmassa saattoi inhimilliseen tietämykseen suhtautua vain skeptisesti, erityisesti kun on kyse moraalista arvoista. Hän perusti näkemyksensä afrikkalaisiin kulttuureihin, joiden arvot poikkesivat eurooppalaisista,

¹⁶⁴ Oliver (1997), s. 83.

¹⁶⁵ Tuori (2000) s. 31.

¹⁶⁶ Kotkavirta, Jussi: *Immanuel Kant ja oikeuden moraaliset perusteet*, s. 173-174. Teoksessa Tontti et al. (2001a).

¹⁶⁷ Kotkavirta, Jussi: *Immanuel Kant ja oikeuden moraaliset perusteet*, s. 176. Teoksessa Tontti et al. (2001a).

¹⁶⁸ Oliver (1997), s. 125.

¹⁶⁹ Eriksson (1992), s. 176.

mutta joissa omaa arvomaailmaa ei kyseenalaistettu. Näin arvot ja moraali on kulttuuri- ja siten ollen myös aikasidonnaista.¹⁷⁰

Myös Tuori pääsee jonkunlaiseen välitilaan todetessaan, että oikeus sijaitsee politiikan ja moraalin välissä, jolloin oikeus kanavoi moraalisääntöjä sitomalla ne oikeussäännöiksi ja toisaalta politiikalle se on väline toteuttaa tehtäväänsä.¹⁷¹ Eikö tämä kuitenkin kiistä oikeudellisen autonomian ja edellytetä oikeuden tarkastelua valtasuhteiden, säätäjien poliittisten intressien kautta ja toisaalta, eikö silloin myös oikeutta tule tarkastella teleologisesti myös niistä moraaliprinsiipeistä joita se kenties yrittää sementoida?

Tuorin mukaan maailmankuvan murroksen jälkeen ihmisen hyvä ei enää ollut objektiivisen järjestyksen tiedostamisen vaan vapaan yksilön subjektiivisen valinnan asia,¹⁷² ”mikään vakavasti otettava teoria positiivisen oikeuden legitiimisydestä ei voi sivuuttaa modernin pluralismia.”¹⁷³ Modernin kulttuurin arvopluralismi puolestaan asettaa rajoituksia legitiimisyden aineelliselle sisällölle.¹⁷⁴ Tämä tutkimus ei valitettavasti pysty tarkastelemaan muiden kulttuurien moraalikäsitteitä tämän laajemmin. Kuitenkin, eikö jotain tuttua ja yhteistä silti voisi löytää vaikkapa maailman toiselta laidaltakin. Shintolaisuudessa hyvyys ja pahuus ovat suhteellisia arvoja, jotka riippuvat olosuhteista. Niitä arvioidaan sen mukaan, ovatko ne *kami*-kultin, yhteiselle edun vastaisia.¹⁷⁵ Myös buddhalaisuuden kahdeksanosaisen jalan tien 7. Kohta ”Oikea muistavaisuus” liittyy tähän. Sen mukaan ihmisen on aina varottava dogmaattisuutta ja tarkasteltava asioita pikemminkin niiden todellisen merkityksen ja tärkeyden kuin ulkonaisen vaikutelman mukaan.¹⁷⁶ Näin ollen arvopluralismi ei välttämättä ole niin loputon savotta, irrationaalinen yhteisöllinen konstruktio, kuin millaiseksi se ehkä on haluttu nähdä.

Sam Harris pyrkiikin nimittäin todistamaan, kuinka moraali ei ole tieteestä irrallinen, vain uskontojen ja eettisten arvomaailmoiden luoma ja määrittelemä käsite, vaan että myös tiede (ja vain tiede) pystyy antamaan vastauksen siitä, milloin teko on moraalisesti oikein. Vaikka emme ”pysty ehkä ratkaisemaan erityisiä moraalisia ongelmia, ei (se) viittaa siihen, että kaikki kilpailevat vastaukset ovat yhtä päteviä. Kokemukseni mukaan suuri moraalinen

¹⁷⁰ Oliver (1997), s. 65.

¹⁷¹ Tuori (2003), s. 76.

¹⁷² Tuori (2002), s. 114.

¹⁷³ Tuori (2002), s. 127.

¹⁷⁴ Tuori (2002), s. 132.

¹⁷⁵ Oliver (1997), s. 33.

¹⁷⁶ Oliver (1997), s. 29.

hämmennys syntyy, kun sekoitetaan *ei ole vastausta käytännössä* siihen että *ei ole vastausta periaatteessa.*”, Harris sanoo.¹⁷⁷

Harrisin moraalisen maiseman ainoat kaksi edellytystä ovat hänen mukaansa seuraavat: 1) on hyväksyttävä että jotkut ihmiset elävät parempaa elämää kuin toiset ja 2) nämä erot liittyvät jollakin lainmukaisella eikä täysin mielivaltaisella tavalla ihmisaivojen tiloihin ja maailman tiloihin.¹⁷⁸ Yksinkertaistaen, hänen väitteensä on, että moraalikysymyksiin on oikeita ja vääriä vastauksia samaan tapaan kuin fysiikkaan liittyvissä kysymyksissä, ja että tieteellä on teoriassa (vaikka ei siis välttämättä juuri tällä hetkellä) mahdollisuus saada niihin vastauksia.¹⁷⁹ Ja kuten muussakin tieteessä, tämän asian määrittelystä vastaa tiedeyhteisö eikä intuitiivinen yksilö.¹⁸⁰

Harrisin kirjaa tai sen saama kritiikkiä ei ole tässä oleellista käydä läpi, mutta sen nostamat ajatukset moraalin mitattavuudesta ja siten myös mahdollisuudesta löytää tekojen hyvä ja paha -ulottuvuudet, kuitenkin niin että ne on irrotettu dogmaattisten uskontojen tai muuten pääteltyjen moraalioppien ikeestä, on hyvä ottaa huomioon eräänlaisena esimerkkinä uuden luonnonoikeuden tuomista mahdollisuuksista myös oikeuskeskusteluun. Kuten legalismia tutkinut **Judith Shklar** pääteoksensa ”Legalism” päättää, ”ihminen voi joko tunnistaa moraaliset impulssit ja niiden merkityksen ymmärrykselle tai sitten olla tunnistamatta. Kummassakaan tapauksessa ne eivät kuitenkaan häviä.”¹⁸¹

2.3. SUVEREENIVALTA

*Luonnostaan jokaisella on oikeus kaikkeen, kaikkien sota kaikkien vastaan, ei ole oikeudenmukaisuutta tai epäoikeudenmukaisuutta. Ainoa tapa välttää tämä tila on jäännöksettä myöntää tämä oikeus yhteiskuntasopimukselle. Tämän jälkeen mikään mitä suvereeni tekee ei siis voikaan kutsua epäoikeudenmukaisuudeksi, sillä olisihan ilman yhteiskuntasopimusta myös niin tapahtunut!*¹⁸²

¹⁷⁷ Harris (2010), s. 13.

¹⁷⁸ Harris (2010), s. 25.

¹⁷⁹ Harris (2010), s. 38

¹⁸⁰ Harris (2010), s. 47.

¹⁸¹ Shklar (1986), s. 224.

¹⁸² Hobbes (1999), s. 127-128.

Jo **Thoimas Hobbesilla**, jota voidaan pitää **Macchiavellin** rinnalla suvereenin teorian isänä, suvereeniuuden teoria ylittää positivistisen oikeuden sekä luonnonoikeuden dikotomian. Lait on säädetty päätöksellä, tahdonvaraisesti ja periaatteessa mielivaltaisesti. Lainsäätäjänä on yksin suvereeni, niiden tulkinnassa on määrääjän tahdon oltava lähtökohtana. Suvereniteetin muoto voi olla mikä tahansa (monarkia, aristokratia tai demokratia, Hobbesin mukaan tyrannia, oligarkia ja anarkia ovat edellisten haukkumanimiä silloin kun niihin ei olla tyytyväisiä, mutta ei kuitenkaan oikeutukseltaan sen huonompia)¹⁸³, mutta sen täytyy olla absoluuttinen.¹⁸⁴

Hobbesille luonnollisen ja positiivisen lain kesken vallitsee sopusointu, koska luonnollinen laki määrää yhteiskuntasopimuksen tehneet yksilöt noudattamaan kaikkea positiivista lakia.¹⁸⁵ Hobbesin mukaan yhteisö siirtää kaiken vallan ja voimansa yhdelle ihmiselle tai yhdelle ihmisten kokoukselle, jonka jälkeen heistä muodostuu suvereeni ja alamainen. Suvereenin voi saavuttaa joko voimalla (hankittu yhteiskunta) tai sopimuksella (perustettu yhteiskunta).¹⁸⁶ Suvereenin oikeudet ovat jakamattomat ja luovuttamattomat, ja näin ollen ei erillistä kansansuvereniteettiä ole olemassa.

Myös Marx lyttää hegeliläisen ajatuksen erillisestä kansansuvereniteetista (ulkoisiin kansoihin nähden) erona monarkin suvereniteettiin. Kaksi yhtäaikaista ja toisilleen vastakkaista suvereenia yhdessä valtiossa on mahdottomuus ja niinpä ruhtinas, mikäli hänen ajatellaan edustavan kansan ykseyttä, olisi itsekkin vain kansansuvereniteetin edustaja, symboli. ”Kansansuvereniteetti ei ole olemassa hänen kauttaan, vaan hän sen kautta”, Marx sanoo.¹⁸⁷ Samalla Marx myös lyttää monarkian kansansuvereniteetin alle, todeten kansansuvereniteetin, demokratian olevan valtiojärjestyksen suku, mutta kaikkien muut sen lajeja, monarkia vieläpä keho sellainen.¹⁸⁸ Kuitenkin myös tasavalta on demokratian, poliittisen valtiojärjestyksen ”negaatio sen omassa piirissä.”

Esimerkin siitä kuinka Hobbes astui luonnonoikeuden ja oikeuspositivismin jännitteen ulkopuolelle, voi löytää myös hänen lauseestaan, jonka mukaan oikeus on vapaus, jonka valtiollinen laki jättää, valtiollinen laki on velvoite, joka ottaa vapauden jonka luonnon laki

¹⁸³ Hobbes (1999), s. 171.

¹⁸⁴ Myös Carl Schmitt on kirjassaan ”Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus” (1923) perustellut kuinka demokratia ja parlamentarismi (edustuksellisenä demokratiana) eivät ole synonyymeja ja kuinka parlamentti voi olla yhtä diktaattorinen kuin monarkiakin. Toisaalta taas monarkia tai harvainvalta voi olla demokraattinen mikäli demokratialla tarkoitetaan kansan tahdon tulkittamista ja toteuttamista.

¹⁸⁵ Hobbes (1999), s. 17. (Tuomo Ahon esipuheessa).

¹⁸⁶ Hobbes (1999), s. 161.

¹⁸⁷ Marx (2009), s. 126-127.

¹⁸⁸ Marx (2009), s. 126-127. 128

antoi: ”*Lex* ja *jus* ovat yhtä erilaiset kuin velvoite ja vapaus”.¹⁸⁹ Luonnon laki ja valtion laki sisältävät toisensa ja ovat siis yhtä laajat, luonnon lait ovat ominaisuuksia jotka edistävät rauhaa ja tottelevuutta, kun yhteiskunta kerran perustetaan, sitten ne ovat lakeja.¹⁹⁰ Tätä voikin verrata aikaisemmin esiteltyyn Tuorin syvärakenteen ja pintarakenteen suhteeseen.

Vaikka säädetty laki onkin Hobbesille absoluuttinen auktoriteetti, ei tästä kuitenkaan päästä kelseniläiseen oikeuspositivismiin, sillä keskeinen Hobbesin argumentti on suvereenin oikeuden ulkopuolisuus; suvereenia ei sido mitkään säädökset, kun taas Kelsenille yhteiskuntajärjestys, valtiosäännöt, säätelee suvereenin vallan.¹⁹¹

Mistä diktaattori sitten saa oikeutuksensa? **Carl Schmittin** mukaan viimesijainen valta on kansalla, joka antaa diktaattorille vapaan *komissionsa*, ja tätä kansan tahtoa suvereeni tulkitsee eräänlaisen eksistentiaalisen yhteyden avulla. Suvereenia ei välttämättä myöskään nimitetä konkreettisesti eikä jopa edes tunnisteta kuin vasta myöhemmin oikeuden tultua luoduksi.¹⁹² Näin ollen Schmitt kuitenkin päätyy myös eräänlaiseen oikeusrealismiin, missä oikeuden justifikaation määrittelee tulokset sekä lain tosiasiallinen voimassaolo ja sovellettavuus.

Schmittin mukaan jokainen järjestys perustuu päätöksentekoon, mikä tarkoittaa, että suvereenilla on valta päättää siitä, mikä asiointila on uhka järjestykselle ja millä keinoin normaalitila tulee palauttaa. Näin ollen hänen mukaansa oikeusjärjestys, kuten jokainen järjestys, perustuu aina päätöksentekoon eikä normiin.¹⁹³ Tässä onkin koko kysymyksen keskeinen havainto. Päätös perustuu tosiasialliseen valtaan, ei vallitsevaan lainsäädäntöön eikä edes sen syvärakenteisiin. Lopulta suvereenin oikeutuksen lainsäädäntöön joutoikin teko itsessään. Se että tynkäeduskunta sääti lakeja huolimatta kokoonpanonsa puutteista tai syvärakenteessa olevien arvojen, kuten legalismi, väheksymisestä tarkoitti de facto että se oli suvereeni valta ja että sillä oli siihen justifikaatio.

Koska päätös on Schmittin ”nihilistisessä normivapaassa suvereenin päätöksessä” mikä estää päätöstä olemasta epäoikeudenmukainen? Ei mikään, mutta toisaalta Schmittille jo se mahdollisuus, että päätös voi olla oikeudenmukainen tai epäoikeudenmukainen on oikeudenmukaisempaa kuin pelkkä normien oikeudenmukaisuudesta piittaamaton mekaani-

¹⁸⁹ Hobbes (1999), s. 249.

¹⁹⁰ Hobbes (1999), s. 232.

¹⁹¹ Tolonen, Juha: *Thomas Hobbes tämän päivän näkökulmasta*, s. 120. Teoksessa Tontti et al (2001a)

¹⁹² Schmitt 1997, s. 21.

¹⁹³ Schmitt 1997, s. 54.

nen soveltaminen.¹⁹⁴ Schmittille siten ollen jopa Don Quijoten hulluus on järkevämpää kuin ”teknisyyden aikakauden nihilistinen legalismi, sillä edellinen sentään kykenee näkemään eron oikean ja väärän välillä ja tekemään päätöksen sen puolesta, mikä hänestä näyttää oikealta”.¹⁹⁵ Weberkin myöntää, ettei minkäänlainen eettinen vaihtoehto pysty pakene-
maan sitä tosiasiaa, että ”hyvien” päämäärien tavoittamiseen edellyttää usein moraalisesti arveluttavia keinoja ja ettei ”mikään maailman etiikka” anna vastausta siihen kuinka paljon hyvät päämäärät pyhittäisi eettisesti vaaralliset keinot ja sivuvaikutukset.¹⁹⁶

Suvereenille vallalla on keskeistä *poikkeustilan* olemus. Absoluuttiselle poikkeustilalle on ominaista, että sitä ei voida säännellä etukäteisin normein ja siten ollen absoluuttisen val-
lanpitäjän, diktaattorin tehtävänä on Schmittin mukaan voittaa poikkeustila ja luoda norma-
liteetti. Hänellä on siis Schmittin mukaan lupa tehdä ”mitä asiantila vaatii”, normaalitilassa vaikuttavien oikeudellisten pidäkkeiden ja rajoitusten menettäessä merkityksensä.¹⁹⁷ Sa-
mansuuntainen on Hobbesin ajatus harmoniasta hänen todetessaan kuinka ”Jumala on
luonut luonnot lait ja suvereeni luo vastaavasti yhteiskunnan lait aikaansaadakseen yhteis-
kuntaan samanlaisen harmonian kuin luonnossa on.”¹⁹⁸

Sekä absoluuttisen poikkeustilan toteaminen että sen voittamiseksi tarvittavat toimenpiteet
edellyttävät normatiivisesti vapaata, tyhjää syntyvää päätöstä. Siinä missä Kelsen joutui
ongelmiin vallankumoustilanteessa, selittäen perusnormin muuttuneet vallankumouksessa,
selitti Schmitt vallankumouksen olevan absoluuttinen poikkeustila, jolloin oikeusjärjestyk-
sen tilalle astui normatiivisesti sääntelemätön, absoluuttinen päätös.¹⁹⁹

Kun Schmittille ”Suvereeni päätös on absoluuttinen alkuperä eikä alkuperä ole mikään muu kuin
suvereeni päätös”, nousee keskiöön suvereenin persoona, ei itse laki.²⁰⁰ Schmittille ei siis
oleellista ole kuka on auktoriteetti vaan kuka on auktoriteetti, mikä taas palautuu voimaan
ja siihen että suvereenia auktoriteettia totellaan.²⁰¹ Schmittin teoria on niin sanottu desisio-
nistinen doktriini, jossa oli oikeuspositivismiin piirteitä, mutta joka normien sijaan kiinnitti
huomiota oikeuden alkuperää, jonka hän siis löysi suvereenin päätöksestä.²⁰²

¹⁹⁴ Ojakangas, Mika: *Carl Schmitt: Päätöksestä nomokseen*, s. 105. Teoksessa Tontti et al. (2001b).

¹⁹⁵ Ojakangas, Mika: *Carl Schmitt: Päätöksestä nomokseen*, s. 105. Teoksessa Tontti et al. (2001b).

¹⁹⁶ Weber (2009), s. 138.

¹⁹⁷ Schmitt 1997, s. 19.

¹⁹⁸ Tolonen, Juha: *Thomas Hobbes tämän päivän näkökulmasta*, s. 115. Teoksessa Tontti et al (2001a).

¹⁹⁹ Schmitt 1997, s. 17.

²⁰⁰ Ojakangas, Mika: *Carl Schmitt: Päätöksestä nomokseen*, s. 94. Teoksessa Tontti et al. (2001b).

²⁰¹ Ojakangas, Mika: *Carl Schmitt: Päätöksestä nomokseen*, s. 96. Teoksessa Tontti et al. (2001b).

²⁰² Ojakangas, Mika: *Carl Schmitt: Päätöksestä nomokseen*, s. 94. Teoksessa Tontti et al. (2001b).

Michel Foucault sen sijaan kritisoi suvereniteetin ympärillä liikkuvaa teoretisointia, joka hänen mukaansa peittää enemmän kuin paljastaa modernin vallan konkreettisia teknologioita.²⁰³ Näin ollen jäämme pyörimään kehään. Päästäksemme eroon suvereniteetin teoreettisesta kyynisyydestä, tulee meidän yhdistää se oikeuspositivismin todellisuuden maailmaan, mutta myös selvitettävä niitä valtateknologioita, joita suvereenin taakse piiloutuu.

Eräänlaisen yhteyden suvereeninvallan ja oikeuspositivismin välillä voikin löytää **Rudolf von Jheringiltä**, jonka mukaan oikeus on valtapolitiikkaa, ja se syntyy vallasta taistelun myötä. Se on kuitenkin velvoittavaa sellaisenaan, eikä siten alistu millekään ulkopuoliselle mittarille. Hänen mukaansa voittanut ideologia ilmentää jotain ollutta jota ei aikaisemmin välttämättä ollut havaittu, mutta joka taistelun myötä on tunnustettu päteväksi. Niinpä Kimmo Nuotiokin epäilee, että Jheringin ajatukset olisivat vaikuttaneet esikuvallisesti suomalaisen juristikunnan taisteluun autonomiasta sekä torpparikysymyksen ratkaisusta. Tuskinpa olisi tällöin kovin liioiteltua nähdä sen piirteitä myöskään sisällissodan jälkeisessä voittajien oikeudellisen vallankäytön oikeutuksessa.²⁰⁴

²⁰³ Koivusalo, Markku: *Michel Foucault ja tuottavan vallan järjestys*, s. 284. Teoksessa Tontti et al. (2001b).

²⁰⁴ Nuotio, Kimmo: *Rudolf von Jhering – oikeus yhteiskunnan elinehtoja suojaamassa*, s. 307-310. Teoksessa Tontti et al. (2001a).

OSA II SUOMI VUONNA 1918

1. TYNKÄEDUSKUNTAA EDELTÄVÄ AIKA

1.1. TILANNE ENNEN SISÄLLISSOTAA

On huomattava, että ennen vuoden 1917 vallankumouksia, oli eduskunta ollut hyvin hajainen, ja se erkani todellisesta vallankäytöstä ja jäi suomalaisten ”poliittiseksi torikokoukseksi”. Niinpä sen yhtäkkiä saatua vallan vuonna 1917, ja täten sosiaalisten ristiriitojen tultua nyt ensi kertaa sen ratkaistavaksi, sen toimintakyvyn ristiriita korostui.²⁰⁵ Suomen eduskunnan asemaa kuvaa hyvin myös Weber puhuessaan Saksan parlamentista, jolta hänen mukaansa puuttui valta, ja jonne siten ei hakeutunut päteviä oikeusoppineita, olihan virkamiesura parempi ja palkitsevampi.²⁰⁶ Näin syntyi vahva virkamiehistö. Suomessa tämä sama asema oli senaatin virkamiehillä koko 1800-luvun ja vielä 1900-luvun alunkin. Myöskään perustuslakien turvaa ei ollut, sillä esimerkiksi Jyrängin mukaan ”[k]esä 1917 osoitti, etteivät perustuslait toimineet puolueettomina pelisääntöinä”, viitaten muun muassa eduskunnan hajottamiseen näennäisen laillisesti.²⁰⁷

Marraskuun 1917 vallankumous toi Venäjällä valtaan bolsevikkipuolueen, minkä jälkeen eduskunta ryhtyikin erinäisissä asioissa toimimaan valtiojärjestyksen perusteista päättävän kansalliskokouksen tavoin,²⁰⁸ mitä ajatusta oikeisto oli kuitenkin aikaisemmin vastustaan. Toisaalta sosialistit taas kannattivat sitä ennen vaaleja, mutta jäädessään vaalien jälkeen vähemmistöön, kannattivat erillisen kansalliskokouksen kutsumista koolle.

Myös Aki Rasilaisen mukaan porvarienemmistöinen eduskunta käyttäytyi kuitenkin Venäjän lokakuun vallankumouksen jälkeen legaliteetti- ja kontinueettiperiaatteista irrottautuneena, perustaville kokouksille tyypillisellä tavalla.²⁰⁹ Vuoden 1917 uudistukset olivat yleislinjaltaan selvästi radikaalimpia ja demokraattisia kuin ne, mihin sisällissodan jälkeisessä tilanteessa päädyttiin. Porvarilliset puolueiden myönnytykset demokratian ja työväestön olojen parantamisen suuntaan olivat merkittävästi suurempia kuin sisällissodan jälkeen.

²⁰⁵ Haapala, Pertti: *Suomalainen yhteiskunta*, s. 45. Teoksessa Manninen (1992).

²⁰⁶ Weber (2009), s. 121.

²⁰⁷ Jyränki (1971), s. 78

²⁰⁸ Jyränki (1989), s. 474.

²⁰⁹ Jyränki & Manninen (1990), s. 41. Aki Rasilaisen artikkelissa Antilegalismi 1899-1919.

Erityisesti tämä pitää Rasilaisen mukaan paikkansa valtiosäännön ja yleensä julkisoikeuden alan reformien suhteen.²¹⁰

Sosialistien ryhtyminen vaaleihin vei pohjan siltä perustuslain tulkinnalta, jonka mukaan eduskunnan hajotus oli laitton. Sosialistit tosin vastasivat tähän julistuksella²¹¹, jossa se ilmoitti vastaavansa laittomuuteen laittomuudella, kutsuen vaaleja eräänlaiseksi kansankoukukseksi jossa päätökset voitaisiin tehdä yksinkertaisella enemmistöllä. Tavoitteena oli pohjimmiltaan sama kuin valtalainkin yhteydessä: Venäjästä riippumattoman uuden legitimitetin luominen suomalaiseen yhteiskuntaan uudistuspolitiikan toteuttamiseksi.²¹² Näyttääkin siis siltä, että sosialistien ryhtyessä vaalivalmisteluihin he itse asiassa antoivat kansalliskokoukselle legitimitaation jo ennen vaaleja, heidän epäonnekseen se oli kuitenkin porvarillinen.

Myös maalaisliittolaisten puheista voi päätellä Jyrängin mukaan, että vanhojen perustuslakien sääntelemä oikeustila oli tosiasiallisten tapahtumien johdosta muuttunut.²¹³ Samoin Svinhufvud sanoi ”vanhan hallitusmuodon olevan nykyisiin oloihin soveltumaton ja tarvitsevan täydellistä uusimista”.²¹⁴

Valtalain julistus 15.11. tapahtuikin sitä ajaneiden maalaisliittolaistenkin (puhumattakaan sitä vastustaneista lakimiesedustajista) mielestä vallankumouksellisen aktin, ei perustuslakinormin välityksellä.²¹⁵ Kuten olen toisaalla argumentoinut, valtalain julistaminen tehtiin poliittisten ja sotilaallisten realiteettien varjossa. Tästäkin syystä voidaan siitä ajatella, että valtalain säätäminen konstituoiti uutta valtaa, mikä ei ollut johdettavissa aiemmista säädöksistä.

Samansuuntaisesti tulkitsee myös Jyränki, todetessaan että 15.11. säädetty valtalaki jo kielensä muodosta katkaisee kontinuiteetin. Samaan päätyy myös Rasilainen, todeten, että ne argumentit joilla lakimieskansanedustajat sitä vastustivat (mm. perustellen sen olevan vallan kolmijako-opin ja siten HM:n vastainen), todistaa että kyseessä tosiaan oli tie-

²¹⁰ Kekkonen (1999), s. 45.

²¹¹ ”mutta katsoen siihen, että nämä vaalit eivät ole laillisesti määrättyt, ei myöskään niiden kautta valittavalta eduskunnalta voida kaikissa tapauksissa vaatia laillisten sääntöjen noudattamista. Päinvastoin, puolueemme kehottaa valitsijoita tarjoamaan näiden vallankumouksellisten vaalien kautta valittavalle Eduskunnalle sellaisen valtuuden, että se on oikeutettu jos näkee kansan tärkeiden etujen vaativan...toimimaan vapaavaltaisena Suomen perustuslakeja säätävänä kansalliskokouksena”, teoksessa Ketola (1987), s. 257-258.

²¹²

²¹³ Jyränki (1989), s. 475, kts. Myös VP 1917

²¹⁴ VP 1917 II, s. 310.

²¹⁵ Rasilainen (2004), s. 283.

toinen Hallitusmuodon rikkominen ja kansansuvereniteettiperiaatteen vahvistaminen mikä katkaisi oikeudellisen jatkuvuuden²¹⁶ ja siten loi uuden oikeusjärjestyksen.

Vaikka sosialistien kansanedustaja Edvard Valpas oli pohtinut valtalain laillisuutta, ollen kriittinen sen suhteen ja edellyttäen siltä perustuslain säätämistä, pohti hän myös sen voimaan saattamisen edellyttävän fyysistä voimaa ensinnäkin tuomarikunnan puhdistamiseksi (mitä hän kutsui bobrikoffilaiseksi) ja myöhemmin omia porvareita mutta ennen kaikkea Venäjän porvareita vastaan. Hän ei pitänyt tätä mahdollisena joten siksi hän kannatti kansalliskokouksen kutsumista koolle. Näin hänkin tulkitsi tilannetta fyysiseen voimaan perustuvana valtapelinä. Samaa mieltä olivat myös Kullervo Manner, Evert Huttunen ja Yrjö Mäkelin.²¹⁷ Tutkija Eino Ketola onkin luonnehtinut tämän keskustelun ja puolueuuvoston päätöksen osoittavan sosialidemokraattien ajatusmaailman perustuslain merkitystä kunnioittavaksi.²¹⁸

Svinhufvudin ohjelmajulistuksessaan suorittama vallankaappaus senaatille sai sosialistiedustaja Edvard Gyllingin arvioimaan Suomen valtiosääntöoikeudellista tilaa näin: ”On tämä jokseenkin julkeata laintulkintaa, jonka avulla ilman eduskunnan päätöstä itse asiassa tehdään suuria muutoksia maan hallitusmuotoon, ilman mitään nimenomaista päätöstä miltään taholta, yksistään senaatin puheenjohtajan ohjelmakirjoituksen kautta. *Tämän kautta toki tullaan siihen, että meidän valtiomuotomme on rakennettu juoksevalle hiekalle.*”²¹⁹

Oliko itsenäisyys kuitenkin itseisarvo, vai edustivatko vuoden 1917 tapahtumat pelkäämistään valtaintressien taistelua? Ylikangas toteaa, että itsenäisyys ei ole itseisarvo sellaisenaan kenellekään sen toteuttajalle, historiasta voidaan osoittaa vain sen toissijaisuus. Ensimmäiselle näyttäisi kuitenkin aina asettuvan ryhmäedut ja taloudelliset hyödyt.²²⁰ Tämä näyttää pitäneen paikkansa myös Suomessa vuonna 1917.

²¹⁶ Rasilainen (2004), s. 295.

²¹⁷ Ketola (1987), s. 196.

²¹⁸ Ketola (1987), s. 198.

²¹⁹ II 1917 Vp.. Ptk. I, 946-947, 990-997.

²²⁰ Ylikangas (2002), s. 152.

1.2. SODAN AIKA

*Ei ole toista kansalaissodille ja sisäisille levottomuuksille niin altista hallitusta kuin kansanvaltainen, koska ei ole toista, joka niin voimakkaasti ja niin jatkuvasti pyrkisi muuttamaan muotoaan. – Rousseau*²²¹

Vastoin kansallisen eliitin tarinaa, Suomi ei ollut alueellisesti taloudellisesti ja sosiaalisesti homogeeninen, yhtenäinen yhteiskunta, vaan päivävastoin eriytynyt ja hajanainen. Silti sodan osapuolet eivät muodostuneet maantieteellisen jaon mukaan, vaan etelän kaupungeissa syntyneiden ristiriitojen pohjalta. ”Kansalaissota oli etelän sisällissota, jossa valkoinen puoli sai tukea myös siltä väestönosalta, jota ristiriidat eivät olleet koskettaneet.”²²²

Tuo ero oli nimenomaan talous- ja sosiaalikysymyksissä, joiden kautta oma identiteetti luotiin, ei esim. kulttuurissa ja kansallisessa identiteetissä.²²³ Samaan päätyy myös Risto Alapuro, jonka mukaan esimerkiksi nationalismi ei ollut niin vahvasti yhteiskuntaluokkia jakava kysymys, ei edes Suomi-Venäjä konflikti,²²⁴ että sellaisenaan olisi riittänyt sodan aiheuttajaksi, huolimatta että sitä sellaiseksi kutsuttiin. Toki varsinkin 1917 aikana molemmat puolet käyttivät Venäjä-korttia hyväkseen, mutta Venäjä-suhde oli tällöin pikemminkin työkalu kuin aidosti jakava kysymys.²²⁵

Haapalan mukaan sisällissodassa (käytettiin siitä sitten mitä nimeä tahansa) taisteltiin järjestysvallasta Suomen valtion tai kansan nimissä.²²⁶ Samaan päätyy myös Alapuro, jonka mukaan sosiaaliset ongelmat selittää luokkarakenteen synnyt ja kärjistymisen, mutta todellinen taistelu käytiin weberiläisittäin itse valtiosta.²²⁷ Konkreettisesti sodan aikana haettiin legitimizeettiä kummallekin vallanpitäjälle, valkoiselle senaatille, sekä punaiselle vallankumoushallitukselle. Valkoiset perustelivat senaatin vallan juontuvan eduskunnan sille antamasta valtakirjasta, punaiset taas ilmoittivat sodan jälkeen (mikäli voittaisivat) alistavansa valtiosääntöehdotuksensa kansanäänestykseen.²²⁸ Voikin siis sanoa, että valkoiset oikeutivat valtansa aikaisemmin tekemäänsä vallankumousaktiin; punaisille sota oli se vallan-

²²¹ Rousseau (1997), s. 123.

²²² Haapala (1997), s. 90-91.

²²³ Haapala (1997), s. 98-99.

²²⁴ Alapuro (1988), erityisesti osio II.

²²⁵ Alapuro (1988), s. 160.

²²⁶ Haapala (1997), s. 242.

²²⁷ Alapuro (1988), s. 191.

²²⁸ Jyränki (1989), s. 476.

kumous, jonka jälkeen he toimillaan legitimoisivat valtansa. Kumpikaan ei täten voi perustella oikeuttaan jatkuvuudella.

1.3. VALKOISET VALLANPITÄJÄT SODAN AIKANA

Valkoinen valtiojärjestys perustui eduskunnan enemmistöäänin ja vapaamuotoisesti tammikuussa 1918 tekemään päätökseen valtuuttaa senaatti ryhtymään toimiin ”lujan järjestyksvallan” luomiseksi maahan, mitä valtuutusta käyttäen senaatti oli antanut Mannerheimille sotajoukkojen ylipäällikkyyden sekä, tämän määräyksen tullessa hyvin laajalti sovelletuksi kaikilla yhteiskunnan aloilla, käytännössä diktaattorin valtuudet sodan ajaksi,²²⁹ joille ei laajuudessaan löytynyt aikaisempaa pohjaa. Siviili- ja sotilasasioita ei haluttu erotella varsinkaan sotatoimien alussa.²³⁰

Sodan aikaisista kenttäoikeuden käynneistä on Jaakko Paavolainen kirjoittanut yleisesti tunnetun ja kattavan teoksensa ”Valkoinen Terrori” eikä sen kuvauksia ole tässä tarkoituksenmukaista toistaa. Paavolainenkin kuitenkin toteaa, että teloitusten eettinen ja arvo ja oikeutus oli olemattoman vähäinen ja että muodollisen lain tukea niillä ei ollut.²³¹

Kiinnostavaa on myös havainto, että kenttäoikeudenkäynneissä juuri ollenkaan viitataan maanpetturuuteen. Puhuttiin pikemminkin murhista tai ryöstöistä.²³² Näin ollen tämä näennäisen legaalinen peruste kuolemantuomiolle oli siis Helsingissä keksitty.

Oli myös huomattava, että terrori tuomittiin joissain valkoisissakin piireissä, mutta että toisaalta jonkun verran terroria tai vähintään syytöksiä punaisten tukemisesta kohdistuikin myös tällaisia maltillisia valkoisia kohtaan.²³³

²²⁹ Jyräki & Husa (2012), s. 35.

²³⁰ Paasivirta (1957), s. 99.

²³¹ Paavolainen (1967), s. 38.

²³² Paavolainen (1967), s. 363.

²³³ Paavolainen (1967), s.372-378.

2. TYNKÄEDUSKUNTA SUVEREENINA VALLANKÄYTTÄJÄNÄ

2.1. EDUSKUNNAN KOKOONTUMINEN VAJAALUKUISENA

Politiikka on sodan jatkamista toisin keinoin -Foucault

Valtiopäivien ensimmäiseksi kokoontumiseksi haluttiin valita sellainen päivä, jolloin Helsingissä olisi enemmän omia sotilaita kuin saksalaisia. Tällä haluttiin korostaa kokoontuvan eduskunnan itsenäistä legitimitettiä ja riippumattomuutta Saksan asevoimista.²³⁴ Varsinkin Vaasassa oltiin skeptisiä Helsingissä kokoontumisen suhteen: Helsingissä oli vallassa Saksan armeija, Vaasassa oli parempi yhteys omaan ylipäällikköön.²³⁵ Senaattori Castrén ei halunnut kokoontua Helsingissä niin kauan kuin siellä saattaisi tuntua, että kokoontuminen tapahtuisi saksalaisen sotaväen suojeluksessa.²³⁶ Toisaalta Saksan panos otettiin kuitenkin huomioon esimerkiksi puhemiehen tervehdyspuheenvuorossa, puhemiehen todetessa Suomen olevan ”kunniavelassa” Saksalle, joka riensi ”Suomen vapauden puolesta taistelemaan.”²³⁷

Eduskunnan kokoontuessa 15.5.1918 oli paikalla ainoastaan yksi sosialistien edustaja, Matti Paasivuori. Niinpä kokoontunut eduskunta joutui jo heti aloittaessaan (ja itse asiassa jo aikaisemminkin) pohtimaan uusien vaalien mahdollisuutta ja varamiesten kutsumista puuttuvien edustajien paikalle.

Tynkäeduskunnan oikeutetusta perusteltiin kuitenkin laillisuusnäkökulmiin vedoten: Hallitusmuoto ei määrittele eduskunnan minimikokoa ja vasta poissaolon osoittauduttua pysyväksi voitaisiin uusia jäseniä kutsua tilalle. Sitä paitsi lainsäädäntöä oli välittömästi päästävä tekemään, eikä uusia vaaleja voitu odottaa. Samalla kuitenkin porvarillisten piirien keskuudessa oltiin hyvin tietoisia siitä, mitä valta-asema tarkoitti heidän mahdollisuuksilleen käyttää valkoisten saaman ”voiton hedelmää”.²³⁸

Niinpä porvarillisen puolen yksimielinen kanta oli, että eduskunta oli vajaalukuisenakin täysin laillinen ja päätösvaltainen, mikä näkyy kattaneen myös kansanedustajien vapaudenriistot ja varamiesten kutsuttamatta jättämisen²³⁹ (tai valikoivan kutsumisen). Mäki-Runsaan kokoaman aineiston perusteella voi nimittäin päätellä, että puhemies Lundson oli

²³⁴ Lindman s. 243.

²³⁵ Mäki-Runsas (1985), s. 33-35.

²³⁶ Lindman s. 236.

²³⁷ VP 1917 II, pöytäkirjat II, s. 1072.

²³⁸ Paasivirta (1957), s. 249.

²³⁹ Jyräki (1989), s. 479.

tietoinen sosialisteihin kohdistuvasta vapaudenriistosta, mutta hän ei millään lailla tuonut hänen tietoonsa tuotuja asioita esille valtiopäivillä ja täten rikkoi VJ 12§:n velvollisuuksiaan laillisuuden valvojana.²⁴⁰

Monarkistien mielestä kansankunnan käsite oli ainakin väliaikaisesti kaventunut ja siten ollen vajaalukuinenkin eduskunta oli moraalisesti oikeutettu tekemään suuria valtiosääntöratkaisuja. Heidän mukaansa sosialistit olivat jättäytyneet laillisen yhteiskunnan ulkopuolelle, ja siten perustuslaki, valtiopäiväjärjestys, oli voimassa vain todelliseen kansakuntaan ja sen edustajiin nähden.²⁴¹ Näin ollen monarkistisiiven mielestä poliittinen valta oli luovutettava kvalifioituneille kansanryhmille, jollaisen J.K. Paasikivi totesikin olevan koolla ja että sen velvollisuus ”oli nyt ottaa maan ja kansan johto käsiinsä ja luoda muodot Suomen valtakunnan tulevalle elämälle sosialisteja kuulematta”.²⁴²

Vielä vähemmän legalistisia perusteita esitti mm. R.A. Wrede joka vastusti uusia vaaleja, perustellen niiden antavan ratkaisun yhteiskunnan vihollisten käsiin; sekä Paasikivi, jonka mukaan talonpoikaisarmeija voisi korvata mahdollisen kansanäänestyksen mielipiteen.²⁴³ Myöskään tasavaltalaisten näennäinen legitimeettikritiikki näyttää kohdistuneen ainoastaan monarkia/tasavalta-kysymykseen, heidän vaietetessaan kun kysymys oli edustajien immuniteetista tai varamiesten kutsumisesta.²⁴⁴ Wreden puheiden perusteella Mäki-Runsas on tullut siihen tulokseen, että hänen puheistaan paistoi läpi tilannepolitiikan hyväksikäyttö ”Poliittinen tilanne teki mahdolliseksi sosialistien poistamisen eduskunnasta ja tätä mahdollisuutta pitäisi käyttää.”²⁴⁵ Mäki-Runsaan aineiston perusteella eduskunnan legitimeettiä ei eduskunnassa pohdittu, ainoastaan yksittäisten kysymysten osalta legalismi nousi esille.

Syyllisyyskysymystä oli pohdittu jo ennen valtiopäivien uudelleenkäynnistämistä ns. porvarillisessa valtuuskunnassa. Ruotsalaisen puolueen R.A. Wrede ja Ernst Estlander, suomalaisen puolueen A.O. Kairamo ja maalaisliiton Antti Juutilainen olivat sitä mieltä, että koko sosialidemokraattinen ryhmä oli ollut vallankumoushankkeesta tietoinen ja siten syyllinen.

²⁴⁰ Mäki-Runsas (1985), s. 61-62.

²⁴¹ Jyräski (1989), s. 479-480.

²⁴² Ylim. VP 1918, pöytäkirja, s. 54. Kts myös VP 1917 II, ptk II, s. 1846. ”...valkoisen Suomen on asia ratkaistava. Valkoisella Suomella on siihen oikeus ja sillä on minun mielestäni velvollisuus se tehdä”.

²⁴³ Jyräski (1989), s. 480.

²⁴⁴ Jyräski (1989), s. 480.

²⁴⁵ Mäki-Runsas (1985), s. 17.

Nuorsuomalainen K.J. Ståhlberg, L. Ingman (suom.) ja S. Alkio (maal) taas eivät pitäneet kollektiivista syyllistämistä hyvänä, varsinkaan niiden 10-20 osalta jotka todellisuudessa olivat vastustaneet vallankumousta. Ståhlberg ehdottikin rajaamista niihin, jotka tiettävästi olivat olleet hankkeessa mukana. Niinpä prokuraattori Immanuel Savonius hankki Turun Hovioikeudelta vangitsemismääräyksen 50 sosialistiedustajalle, joiden syyllisyys valtio- ja maanpetokseen näytti jo alustavien tietojen perusteella kiistattomalta.²⁴⁶

Sosialistiedustajista 36 oli poistunut maasta ja siten oikeuslaitoksen ulottumattomissa. Vallinneen oikeuskäytännön mukaisesti poissaolevaa ei voitu tuomita. Heidä ei kuitenkaan erotettu valtiopäivätoimestaan, kenties koska silloin tilalle olisi pitänyt kutsua varamies.²⁴⁷ Jopa banaalina voi pitää puhemies Ingmanin (vuoden 1918 ylimääräisillä valtiopäivillä) ehdotusta täyttää penkkirivit niin, että tyhjänä olevat sosialistien paikat tulevat täytetyksi ”jotta ääntenlasku olisi helpompaa” kuitenkin vastustaen varaedustajien kutsumista paikalle.²⁴⁸

Näistä 36 maastapoistuneesta neljä palasi Suomeen ja heidät kaikki vangittiin. Yksi näistä vangituista tuomittiin kuolemaan (Vilhelm Kiviniemi), huolimatta siitä että hän kuului niihin sosialistiedustajiin, jotka SDP:n kirjelmän mukaan olivat täysin syyttömiä vallankumoushankkeeseen ja että hän oli vain ”koukannut” Venäjän kautta matkallaan kotiin. 50 edustajaa oli joku vangittuna tai pidätettynä.²⁴⁹

Perustuslakivaliokunnan mietinnössä n:o 1 Alkio toteaa, että varamiehiä tulisi kutsua vain siitä ryhmästä, josta edustaja on pois. Lopulta vuoden 1918 aikana kolmentoista edustajan tilalle kutsuttiinkin varamies, näistä neljän tilalle valittiin suomalaisen puolueen/kokoomuksen edustaja, neljän tilalle nuorsuomalainen/edistyspuoluelainen ja viiden tilalle sosialidemokraatti.²⁵⁰

Edustaja Eero Hahl (maal.) teki 11.11.1918 (huomaa päivämäärä!) välikysymyksen uusien vaalien toimittamisesta. Hän tosin piti vielä viime kesän istuntokauden vajaalukuisuutta oikeutettuna, mutta totesi että tässä tilanteessa ”käy tämä (vajaalukuisena kokoontuminen) nyt kärjistyneissä oloissa yhä epäilyttävämmäksi.”²⁵¹ Tähän ei kuitenkaan yhdytty.

²⁴⁶ Manninen s. 160-161.

²⁴⁷ Manninen s. 161-162.

²⁴⁸ Ylim VP 1918 pöytäkirja s. 12.

²⁴⁹ Tiedot koottu pääosin Eduskunnan edustajamatrikkelista.

²⁵⁰ Eduskunnan edustajamatrikkelin perusteella. Keskustelusta tarkemmin VP 1918 pöytäkirjat, s. 124-140.

²⁵¹ VP 1918 pöytäkirja, s. 24.

Mäki-Runsas on tullut siihen tulokseen, että varamiesten kutsumisen osalta näyttää edustajien puheenvuorojen perusteella siltä, että poliittinen tarkoituksenmukaisuus vaikutti siihen, kutsutaanko varamiestä ollenkaan, kutsutaanko vaalilain mukaisesti edustaja mistä puolueesta tahansa (yleensä siis porvari) vai pitääkö edustajan olla samasta puolueesta. Tässä suhtautumisessa tapahtui myös muutosta yksittäisten edustajienkin osalta vuoden 1918 aikana (esimerkiksi Wrede ja Estlander, joista varsinkin Estlanderille monarkismi oli ykkösprioriteetti myös varaedustajista päätettäessä.)²⁵²

”Ne (porvarilliset edustajat) ovat nyt aikeissa kansalaissodan raunioilla panna toimeen val-lankaappauksen”, luonnehti Santeri Alkio muistiinpanoissaan²⁵³ valinnutta tilannetta. Nyt kyseessä ei kuitenkaan ollut vallankumous siinä mielessä, että valkoinen eduskunta perusteli olevansa aikaisemman demokraattisen parlamentin puolustaja. Kuitenkin tosiasiallinen sisällissodan tila voitaneen tulkita selkeäksi katkoksi vallitsevaan oikeuden syvärakentee-seen ja siten Schmittin perustein (kts. luku suvereenista vallasta), antaen oikeutukset ab-soluuttisiin päätöksiin. Näin perustellen valkoisen eduskunnan työ oli oikeutettua, jopa vält-tämätöntä.

2.2. LAINSÄÄDÄNTÖHANKKEITA

*Ruhtinas näet voi nyt kapinaan vedoten pönkittää valtaansa entistä kovakätisemmin ran-kaisemalla rikollisia, paljastamalla epäiltyjä ja vahvistamalla heikoimpia kohtia. – Mac-chiavelli*²⁵⁴

*Vallananastajat panevat toimeen tai valitsevat aina tällaisia sekasorron aikoja, saadakseen yleisen kauhun varjossa voimaan tuhoisia lakeja, joita ei kansa milloinkaan hyväksyisi tyy-nellä mielellä ollessaan. Säättämishetken valinta on kaikkien varmimpia tuntomerkkejä, joiden avulla käy eroittaminen lainlaatijan työ tyrannin työstä. –Rousseau*²⁵⁵

Vuoden 1918 poikkeuksellisissa oloissa annettiin vaikutukseltaan kahdenlaisia säädöksiä: määräaikaista poikkeuksellisten olosuhteiden vaatimaa normistoa ja toisaalta ”tavallista”

²⁵² Mäki-Runsas (1985), s. 204, 214.

²⁵³ SANTERI ALKION MUISTIINPANOT 17.4.1918 VA, teoksessa Mäki-Runsas (1985), s. 19.

²⁵⁴ Macchiavelli (1999), s. 17.

²⁵⁵ Rousseau (1997), s. 99.

pysyväksi tarkoitettua normistoa.²⁵⁶ Jo ennen varsinaisia valtiopäiviä kokoontunut valtiopäivävaltuuskunta päätti niistä lainsäädäntöhankkeista, joita olisi otettava käsiteltäväksi kun valtiopäivät virallisesti kokoontuisi. Tässä valtuuskunnassa oli edustettuna kaikki porvarilliset puolueet.²⁵⁷ Useimmat asioista oli täysin ymmärrettävissä kiireellisesti käsiteltäviksi, mm. valtiolainan ottaminen, setelinanto-oikeus, elintarvikelain muuttaminen, sotatilakysymys sekä ulkoasiain väliaikainen hoito. Yhtä tärkeäksi nähtiin kuitenkin myös yhdistys-, kokoontumis- ja painovapauden rajoittaminen sekä lippukysymys. Esillä oli myös esitykset torpparilain loppuunsaattamiseksi sekä kunnallislakien uudistaminen.²⁵⁸

2.2.1. HÄTÄTILALAILLA DIKTAATTORIN VALTUUDET

(Laki väliaikaisten säännöksiä antamisesta yleisen järjestyksen ja turvallisuuden voimassa pitämiseksi 32/1918, HE 48/1917 II vp)

Tämä 28.5.1918 hyväksytty laki tunnettiin myös nimillä ”Sosialistilaki”, ”Hätätilalaki” sekä ”Valtuuslaki”. Lakiehdotus olisi antanut senaatille lähes diktatoriset valtuudet, mutta varsinainen laki ei sisältänyt aivan niin laajoja oikeuksia kuin mitä senaatti oli pyytänyt. Laki antoi senaatille oikeuden antaa poliittisia perusoikeuksia rajoittavia määräyksiä.²⁵⁹ Se sisälsi säännöksiä painotuotteiden julkaisemisoikeudesta, kokoontumis-, yhdistymis- ja oleskeluoikeuden rajoittamisesta sekä laajennetuista valtuuksista takavarikon, kotietsinnän ja vangitsemisen suorittamiseen. Nämä valtuudet olivat jopa laajemmat kuin kenraalikuvernööri Bobrikovin keisarilta vuonna 1903 saamat suojelulait.²⁶⁰

Laki tosin säädettiin perustuslainsäätämisyjärjestyksessä, mikä kuitenkin vajaalukuisessa eduskunnassa ei reaalipoliittisesti tarkoittanut juuri mitään, olihan läpimeno varmaa.²⁶¹

2.2.2. PAINOVAPAUSLAKI JA YHDISTYSLAKI (1/1919)

Säädettiin tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä ja näin ne ovat hyvä esimerkki vallitsevan perusoikeuskäsityksen joustavuudesta. Lait sisälsivät mm. säännöksiä painokirjoitus-

²⁵⁶ Kekkonen (1991), s. 96.

²⁵⁷ Lindman s. 236.

²⁵⁸ Lindman s. 237.

²⁵⁹ Tuori (2002), s. 217.

²⁶⁰ Jyräski (1989), s. 483.

²⁶¹ Jyräski (1989), s. 484.

ten takavarikoinnista ja lakkauttamisesta samoin kuin yhdistysten lakkauttamisesta.²⁶² Lakia oli valmisteltu vuodesta 1906 lähtien, ja josta vuonna 1917 laadittua sangen vapaamielinen ehdotusta tiukennettiin nyt tuntuvasti.²⁶³

Laki pysyi muuttumattomana koko 1920-luvun ja sitä kovennettiin kommunistivastaisen lainsäädännön myötä vuoden 1930 tammikuussa.²⁶⁴ Mainittakoon tosin, että lakia käyttivät varsinkin alussa lähinnä SDP:läiset silloin kun sosialistit olivat vallanneet heidän hallussa pitämiään työväenyhdistyksiä.²⁶⁵

2.2.3. ERIKOISTUOMIOISTUIMET VASEMMISTON PUHDISTAJINA

(Laki eräiden valtorikosten käsitlemistä varten asetettavista tuomioistuimista sekä oikeudenkäynnistä niissä 32/1918)

Vielä huhtikuussa esitettiin valkoisten parissa mielipiteitä, että ainoastaan kapinan johtajia ja muuten merkittävästi sotatoimiin osallistuneita tulisi rangaista, tuomioiden perustana olisi rikoslaki ja että kapinalliset tuomittaisiin normaaleissa tuomioistuimissa. Kuitenkin erityistuomioistuimet perustettiin ja esimerkiksi Jukka Kekkosen mukaan näyttää selvältä, että koko valkoinen valtakoneisto oli tästä vastuussa, ei siis valtionjohto tai sotilasjohto erityisesti.²⁶⁶

Huolimatta mm. Wreden vastusteluista²⁶⁷ laki säädettiin perustuslainsäätämisyjärjestyksessä. Tätäkään ei perusteltu, mutta kenties sen nähtiin olevan selvästi ristiriidassa 1772 HM 16§:n kanssa. Olihan kyseessä satunnaiset tuomioistuimet joilla oli poikkeava maallikkokokoonpano ja joissa noudatettiin summaarista menettelyä ja vapaata todistusten harkintaa.²⁶⁸ Ristiriita vuoden 1772 HM 16 §:än olikin ilmeinen: ”kaikki... erikoistuomioistuimet, olivat ne kuninkaan tai säätyjen asettamia, on tästä lähtien poistettava, koska ne ovat yksinvallan ja hirmuvallan välineitä.” Tämän lisäksi säädetyssä laissa tuomareita velvoitettiin tekemään ratkaisu ”oman vakaumuksensa mukaan”.²⁶⁹

²⁶² Tuori (2002), s. 218.

²⁶³ Kekkonen (1991), s. 97.

²⁶⁴ Björne (1977), s. 281.

²⁶⁵ Björne (1977), s. 282.

²⁶⁶ Kekkonen (1991), s. 38-42.

²⁶⁷ VP 1917 II pöytäkirja, s. 1117.

²⁶⁸ Jyräki (1989), s. 484.

²⁶⁹ Hiitonen (1953), s. 38.

Aikalaisille oli ollut tärkeää, ettei kapinallisia teloitettu ilman oikeuden päätöstä.²⁷⁰ Kun katsoo oikeuden taannehtivaa luonnetta, voi kuitenkin kysyä oliko jälleen legalismi ainoastaan näennäistä repression oikeutusta, voittajan voiman oikeuttamaa lakia. Samaa legalistista leimaa olivat tuomioistuimissa antamassa juristit. Näin myös maallikkojäsenet saattoivat kokea toimintansa lailliseksi.²⁷¹ Vedottiin myös siihen, että siviilioikeuksilla ei ole oikeutta arvioida sota-ajan tapahtumia.²⁷²

Oikeistopiirit halusivat sisällissodan jälkeen nimenomaan juuri maanpetosta käsitteleviä rikoslain pykälää, koska näiden nojalla voitiin tuomiota ankarampiin rangaistuksiin kuin käyttämällä valtiopetosta koskevia säännöksiä. Sen takia sepitettiin myös käsitys vapausodasta ja sodasta Neuvosto-Venäjää vastaan. Sodasta ei kuitenkaan ollut puhunut sodan aikana Vaasan senaatti, Ylipäällikkö Mannerheimin päiväkäskyt tai Neuvosto-Venäjän toimielimet, kaikki puhuivat kapinasta.²⁷³ Kuten Jyränkikin kysyy, kun sotatilaa Venäjän ja Suomen välille ei ollut koskaan julistettu, mutta se todettiin olevan kesäkuussa 1918 (erityisesti Itä-Karjalassa tapahtuvien toimien johdosta) riittikö se perusteluksi maanpetossyytenimikkeelle vuoden 1918 alkupuoliskon tapahtumista?²⁷⁴

Valtiorikosoikeudet taas sitten osaltaan puhuivat kapinasta, mistä kuitenkin voimassa olevan rikoslain mukaan ankarin rangaistus oli elinkautinen vankeusrangaistus. Kun laki kuitenkin edellytti valtiorikosoikeuksien voivan määrätä kuolemantuomion, oli kyseessä taannehtiva rikoslaki, joka sääti rikoksesta ankaramman rangaistuksen kuin tekoaikana oli voimassa.²⁷⁵ Näin ollen ainakaan oikeuden syvärakenteen vahva arvoperiaate, *nulla poena sine lege poenali*, ei näyttänyt olevan voimassa.

On myös hyvä huomata, että koska lainkäyttö ei kuulu eduskunnalle vaan tuomiovallalle, ei yksittäisellä lailla voi suoraan määrätä tietylle henkilölle rangaistusta jostain konkreettisesti teosta. Tämä rikkoisi perustehtävien erotteluperiaatetta, koska eduskunta niin toimessaan käyttäisi tuomiovaltaa, joka perustuslain mukaan ei sille kuulu.²⁷⁶

²⁷⁰ Esim edustaja Wrede. VP 1917 II pöytäkirja, s. 1151.

²⁷¹ Jyräni (2014), s. 178.

²⁷² Paavolainen (1967), s. 401.

²⁷³ Hiitonen (1953), s. 17-19.

²⁷⁴ Jyräni (2014), s. 96.

²⁷⁵ Jyräni (1989), s. 484-485.

²⁷⁶ Jyräni & Husa (2012), s. 221.

On myös esitetty mielipiteitä, varsin perustellusti, että valtiorikosoikeuksien tehtävänä ei ollut ainoastaan rikollisten rankaiseminen vaan työväenliikkeen kriminalisoiminen.²⁷⁷ Tätä tukee myös oikeudenkäytön perustelut sekä varsinkin myöhemmin säädetty rikoslain lisäys. Lakimieskunnassa yleensä ei voinut välttyä omaksumasta ankaraa linjaa rangaistuksiin.²⁷⁸ Kannattaa myös huomata kuinka perusteluissa näkyy John Stuart Millin liberaali utilitarismi, jonka mukaan ainoa riittävä peruste pysyville vapauden rajoituksille voimakeinoin on muille aiheutettu vahinko, tarkoittaen tässä vankien todennäköistä pahantekoa mikäli he pääsisivät vapaaksi. Näin ollen yhteisöllä ei ole ehdoton ja luovuttamaton oikeus kaikissa tilanteissa puolustaa näin itseään, vaan sen on arvioitava todennäköisyys (tässä tapauksessa) rikoksen uusimisille.²⁷⁹

Perustuen tynkäeduskunnan legitiimisyyteen sekä erillistuomioistuimen legalistisiin ongelmiin, puutteelliseen lainsäädäntöön, lain soveltamisen oikeusturvaloukkauksiin sekä tuomioiden häilyvyyteen, myös Kekkonen tulee siihen tulokseen, että valtiorikosoikeuksien oikeudenkäytöllä oli osaltaan poliittisen puhdistuksen luonne.²⁸⁰

Valtiorikosoikeudet lakkautettiin 2.4.1919, mihin mennessä ne olivat määränneet satoja kuolemanrangaistuksia,²⁸¹ tarkemmin ottaen 555, joista 274 vahvistettiin valtiorikosylioikeudessa ja miltei kaikki (265) pantiin käytäntöön. Kaiken kaikkiaan käsiteltiin 75575 asiaa, joista langettava tuomio annettiin 67788, syytetyistä vapautettiin 7683 ja 104 tapausta siirrettiin toisen tuomioistuimen käsiteltäväksi.²⁸²

2.2.4. PUNAVANGIT SAKSAAN VASTINEEKSI KALILANNOITTESTA?

(Laki valtiorikosoikeuksien tuomitsemien rangaistusten täytäntöönpanosta 29.5.1918)

Tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä hyväksyttiin myös laki, joka edellytti että pakko-työhön vähintään kolmeksi vuodeksi määrätty vanki voitiin lähettää ulkomaille, käytännössä siis Saksaan kalilannoitteen saamisen turvaamiseksi.²⁸³ Muun muassa K.J. Ståhlberg varoitti että tämä alentaisi Suomen pois oikeusvaltioiden joukosta. Karkoituspykälään jätet-

²⁷⁷ Paasivirta (1957), s. 297.

²⁷⁸ Paavolainen (1967), s. 384.

²⁷⁹ Gylling, Heta: *John Stuart Mill, vapaamielisyys ja yksilön autonomia*, s. 216-217. Tontti et al. (2001a)

²⁸⁰ Kekkonen (1991), s. 79-83.

²⁸¹ Jyräki (1989), s. 485.

²⁸² Kekkonen (1991), s. 57.

²⁸³ Jyräki (1989), s. 485.

tiinkin kaksi vastalauseetta, joissa pohdittiin sitä miltä toimi näyttää ulospäin ja millaista rauhattomuutta se saattaa maan sisällä aiheuttaa.²⁸⁴

Kreivi von der Goltzin mukaan aloite punavankien lähettämisestä Saksaan työleireille johdettiin vankien ruuansaannin turvaamisesta ja että hän toimi välittäjänä Suomen ja Saksan hallitusten välillä tässä asiassa.²⁸⁵ Kannattaakin huomata, että Saksan sotavoimat olivat tähän aikaan lähes täysin sotaponnisteluiden käytössä ja niinpä maatalous kärsi työvoimapulasta. Siksi aloite kuulostaa varsinkin Saksan sotilaallisten etujen mukaiselta.

Päätöstä vastustettiin muun muassa koska se ei 1) vastannut oikeusvaatimuksia (K.J. Ståhlberg)²⁸⁶ 2) oli moraalisesti luonnoton sekä 3) oli ”orjakaupan veroinen” (Paasivuori).²⁸⁷

2.2.5. RIKOSLAIN MUUTOS VAIENTAA KRITIIKIN

(Laki rikoslain 16 luvun 24 §:n muuttamisesta 44/1919)

Lain kohdalla kriminalisointiin laillisen yhteiskuntajärjestyksen vastainen toiminta ja sen kritisointi. Laki säädettiin Saksan luhistumisen jälkeen, mutta ennen uusia eduskuntavaaleja. Ensio Hiitonen pitää syynä tarvetta vaientaa mahdollinen kritiikki, jota vapaa sana voisi vallanpitäjiin kohdistaa.²⁸⁸ RL 16:24 mukaan laillisena yhteiskuntajärjestyksenä pidettiin tuomioistuinten tulkinnan mukaan myös kapitalistista järjestelmää, joten porvariston moittiminen yhteiskuntaluokkana oli rangaistavaa. Björne myös katsoo tämän olleen lainsäätäjänkin tarkoitus.²⁸⁹

Lakiehdotus käsiteltiin yhdessä uuden painovapauslain kanssa ja sitä vastusti sosialidemokraattien lisäksi jotkut keskustalaiset edustajat, esimerkiksi Santeri Alkio halusi korjata sanan ”ilmeisesti” termillä ”todistettavasti” jotta liikuttaisiin oikeudellisella pohjalla.²⁹⁰

RL 16:24 § muodostui yksinomaan viranomaisten aseeksi taistelussa vasemmalta tulevia mielipiteitä vastaan. Tämä tulee ilmi Björnen tutkimuksesta, eikä siksi olekaan liioiteltua yhtyä jo lain säätämisen ja sen ensimmäisen soveltamisen jälkeen tullessiin sosialistiedus-

²⁸⁴ Kekkonen (1991), s. 52

²⁸⁵ Nurmio (1957), s. 129.

²⁸⁶ VP 1917 II pöytäkirja, s. 1520

²⁸⁷ VP 1917 II pöytäkirja, s. 1192.

²⁸⁸ Hiitonen (1953), s. 131, VP 1918 pöytäkirja, s. 214-215.

²⁸⁹ Björne (1977), s. 237.

²⁹⁰ Björne (1977), s. 221.

tajien kritiikkiin lain puolueellisesta luonteesta.²⁹¹ Laissa julkiseksi viranomaiseksi tulkittiin tuomioiden perusteella hallituksen (ja aikaisempien hallituksien aina vuoteen 1918 saakka) lisäksi myös mm. Etsivä Keskuspoliisi, puolustusvoimat, suojeluskunnat ja jopa vuoden 1918 saksalainen armeija!²⁹² Samoin oli laitonta kritisoida ”laillista yhteiskuntajärjestystä”. Tällä perusteella annettiin tuomioita mm. näytelmästä, jossa punaisten puolella taistelleiden vaikutteita, toimintaa ja päämääriä pidettiin jalompina ja oikeutetumpina kuin valkoisten.²⁹³ Yksinomaan vuonna 1921 tämän säännöksen nojalla nostettiin lähes sata syytettyä²⁹⁴ ja lakia käytettiin laajasti 20-luvulla vasemmiston toiminnan tukahduttamiseen.²⁹⁵ Tämän perusteella ei pitäisi olla yllättävää, että kulttuurin lisäksi myös tiede vaikenoi sotien aikana tutkimasta ”laillisen yhteiskuntajärjestyksen” toimia.

2.2.6. HALLITUSMUOTOESITYKSESSÄ TAKAISIN SÄÄTYVALTAAN?

Jos säätyjen olemassaolo tarvitsee taetta, eivät ne ole todellisia vaan ainoastaan valtion fiktiivistä olemassaoloa. Perustuslaillisissa valtioissa säätyjen olemassaolon takeena on laki. Niiden olemassaolo on siis laillistettua olemassaoloa. - Karl Marx²⁹⁶

Hallitusmuotoesityksessä ennen sotaa päädyttiin malliin, jossa eduskunta valitsee hallituksen jäsenet, jopa presidentin kolmessa suorassa kansanvaalissa eniten ääniä saaneen kandidaatin joukosta. Presidentiltä puuttuu veto-oikeus, valta hajottaa eduskunta ja antaa hallinnollisia asetuksia.²⁹⁷

Vielä sisällissodan ollessa käynnissä oli senaatin parissa hahmoteltu kahta keskeistä välttämätöntä tointa valtiojärjestyksen organisoimiseksi. Ensinnäkin tarkoituksena oli välittömästi valita valtionhoitaja käyttämään perustuslakien mukaista hallitsijalle kuuluvaa valtaa. Toiseksi uudet eduskuntavaalit olisi järjestettävä ennen kuin uudesta valtiosäännöstä päätetään.²⁹⁸ Näiden lisäksi valkoisten keskuudessa oli jo sodan aikana hahmoteltu erilaisia

²⁹¹ Björne (1977), s. 223.

²⁹² Björne (1977), s. 224.

²⁹³ Björne (1977), s. 227.

²⁹⁴ Tuori (2002), s. 218.

²⁹⁵ Jyräki (1989), s. 484.

²⁹⁶ Marx (2009), s. 231.

²⁹⁷ Ylikangas (2002), s. 170.

²⁹⁸ Lindman s. 235.

hallitusmuotovaihtoehtoja, jotka muodossa tai toisessa tulivat esityslistalle myös myöhemmin.²⁹⁹

Valtiosääntömuodon osalta oli perustuslakivaliokunta Ståhlbergin johdolla työskennellyt jo huhtikuun jälkipuoliskolta alkaen, ja jonkinlainen epävirallinen muistio oli saatu myös aikaiseksi. Perustuslakivaliokunnassa Ståhlberg ja Alkio vastustivat monarkiaa, jälkimmäinen ehdotti asian viemistä seuraavalle eduskunnalle, ruotsalaiset Wrede ja Estlander olivat varovaisesti sen puolella, Ingman sanoi odottavansa valkoisen armeijan mielipidettä. Kuitenkin yhteisymmärrys oli siitä, että hallitusvallan tulisi olla vahva.³⁰⁰

Monarkian kannatus kuitenkin kasvoi kevään aikana, yhdessä toisen porvarillisen ajatuksen, korporatiivisen järjestelmän kanssa. Käytännössä tämä tarkoitti paluuta säätyvaltiopäiviin, sillä osa eduskunnan paikoista, joko ylempi kamari tai yhden kamarin järjestelmässä osa edustajista, olisi valittu eri yhteiskunta- tai ammattiluokista.³⁰¹

Kannatusta tällainen malli sai erityisesti ruotsalaisten, mutta myös vanhasuomalaisten parissa. Jonkun verran paikoista olisi varattu maanviljelijöille, heille jotka ”menneinä kuukausina olivat todella tehneet jotain”. On vaikea sanoa, oliko tarkoituksena ostaa nuivasti suhtautuva maalaisliitto esityksen taakse, vai oliko kyseessä aito kunnioitus maaseutuväestöä kohtaan. Joka tapauksessa työväestölle ei omaa kiintiötä olisi jätetty ja toisaalta toisen kamarin perustamista pelättiin työväestön reaktioiden takia.³⁰² Näin ollen voisikin ajatella, että aitoa halua toiseen kamariin ja korporatiiviseen järjestelmään kyllä oli, mutta maalaisliiton ja Ståhlbergin nuorsuomalaisten vipuvoima sekä vielä huhtikuussa epäselvältä näyttänyt työväestön tuleva asema hidasti kehitystä kohti vanhakantaista säätyvaltiopäivä järjestelmää.

Paasikiven mielestä maataomistaville tulisi antaa lisä-ääni – sosialistien merkityksen vähentämiseksi – kuitenkin niin, että se ei olisi riippuvainen omaisuuden määrästä, jotta talonpoikia ei asetettaisi eriarvoiseen asemaan rikkaiden maanomistajien kanssa. Näin ollen ehdotus ei sinänsä ollut kapitalistinen vaan perustui pikemminkin talonpoikien merkitykseen sisällissodassa.³⁰³ Kun kuitenkin myöhemmin huomattiin kaikki nämä uudistukset

²⁹⁹ Tarkempia kuvauksia erilaisista valkoisten hallitusmuotoesityksistä (muun muassa kaksikamarijärjestelmästä, diktaatturista sekä äänioikeuden rajoittamisesta) sisällissodan ajalta voi katsoa Piilonen, Juhani: *Sisäinen rakennustyö*, s. 176-185 Teoksessa Manninen (1992).

³⁰⁰ Lindman s. 238, Santeri Alkion päiväkirjan mukaan.

³⁰¹ Lindman s. 239.

³⁰² Lindman s. 240.

³⁰³ Polvinen et al (1989), s. 347.

(kaksikamarijärjestelmä, äänioikeuden rajoittaminen sekä monarkia) liian vanhoilliseksi ja siten antavan liikaa aseita vastustajilleen, päätettiin pysyä monarkiassa, jonka ulkopoliittinen merkitys, vahva yhteys Saksaan ja siten Suomen Itä-Karjalan intressien turvaaminen, nähtiin tärkeimmäksi.³⁰⁴

Tätä samaa vasten voi peilata myös Paasikiven intoa ajaa torpparivapautuslakia (jo ennen sotaa),³⁰⁵ olihan hänen intresseissään vahva itsellisten talonpoikien joukko, vanhasuomalaisten äänestäjäkunnan selkäranka.

Kuitenkin sodan jälkeen kahdessa monarkistisessa mallissa ensimmäisessä luovuttiin parlamentarismista, kuningas nimitti hallituksen ja sillä oli oikeus hajottaa eduskunta, sotilasmaailman perustuslakiasioissa sillä oli absoluuttinen veto-oikeus. Toisessa versiossa ehdoton veto rajoitettiin hallitusmuotokysymyksiin. Vuonna 1919 hallitusmuodossa taas presidentille annettiin ne valtaoikeudet, jotka oli aikaisemmin tarkoitus antaa kuninkaalle.³⁰⁶ Kun vielä ennen sisällissotaa maalaisliitto oli edustanut varsin vasemmistolaista linjaa, kirosi sodan aikana Santeri Alkio sosialidemokratian alimpaan helvettiin. Tämä asennemuutos (Jyrängin mukaan osin painostuksen takia, osin sodan pelästyttämänä³⁰⁷) vaikutti Jyrängin mukaan uuden valtiojärjestyksen sisältöön.³⁰⁸

Hallitusmuotoa oli valmisteltu K.J. Ståhlbergin johtamassa perustuslakikomiteassa, joka, sosialidemokraattien ja maalaisliittolaisten puuttumisen vuoksi, teki pohjaehdotuksensa pitkälti perustuslaillisten ja vanhasuomalaisten puolueen näkemysten mukaisena.³⁰⁹ Vaikka oikeudellinen jatkuvuus olikin katkennut marraskuusta 1917 lähtien, pyrittiin käsitteilylle kuitenkin antamaan jatkuvuuden leima.³¹⁰ Tämä olikin säätäjilleen järkevää, pystyihän sitä kautta myös osoittamaan laillisen järjestyksen olleen valkoisen eduskunnan legitimitettiin.

Näkyvimpiä muutoksia oli mm. presidentinvaalin muuttaminen suorasta kansanvaalista välilliseksi. Onkin hyvä huomata, että presidentistä tehtiin eräällä tapaa monarkki, joka asettui puoluepolitiikoinnin yläpuolelle ja siten rajoitti lainsäätäjän valtaoikeuksia. Siinä missä aikaisemmin legalismilla haluttiin asettaa rajat monarkin yksinvaltaiselle lainkäytölle,

³⁰⁴ Polvinen et al (1989), s. 351.

³⁰⁵ Polvinen et al (1989), s. 420.

³⁰⁶ Ylikangas (2002), s. 171.

³⁰⁷ Jyränki (1989), s. 487.

³⁰⁸ Jyränki (1989), s. 476.

³⁰⁹ Jyränki (1989), s. 487.

³¹⁰ Jyränki (1989), s. 486.

kohdistettiin nyt nuo samat rajoitukset eduskuntaan.³¹¹ Voikin kysyä tarkoittiko tämä kansansuvereniteettiperiaatteen hylkäämistä vai itse asiassa sen myöntämistä ylimmän vallan haltijaksi, uudeksi suvereeniksi? Kuten Jyräki huomauttaa, Montesquieun vallanjakooppi, joka kirjattiin myös Suomen 1919 hallitusmuotoon, ei sellaisenaan vastaa valtiollista todellisuutta, ei usein edes valtiosäännön oikeudellistakaan sisältöä. Näin oli myös Suomessa, jossa puolipresidentiaalisen järjestelmän alkuperänä voi vallanjako-opin sijasta aivan yhtä hyvin tulkita olevan hegeliläinen monarkkisen periaatteen tasavaltalainen sovellus.³¹²

Veli-Pekka Viljasen mukaan vuoden 1918 monarkistisessa HM-esityksessä palattiin perustuslakikomitean yhdenvertaisuusulottuvuuden tyystin sivuuttavaan linjaan lukuun ottamatta kielellistä yhdenvertaisuutta. Hänen mukaansa on ilmeistä, että ratkaisu oli varsin tietoinen. Yhteiskunnalliset tasa-arvovaatimukset nähtiin sodan kokemusten valossa vaarallisiksi.³¹³ ”Kärjistäen voidaan sanoa, että perusoikeusluku valmisteltiin tilanteessa, jossa ensi sijalla ei ollut perusoikeuksien turvaaminen, vaan niiden rajoittaminen.”³¹⁴ Myös Tuori huomauttaa tästä, todeten, että hallitusmuoto säädettiin itsenäistymisen jälkeen, jolloin siihen voitiin kytkeä kansakuntaa yhdistävän itsenäistymisen symboliarvo. Toisaalta se tehtiin tilanteessa missä maa oli sodan jäljiltä vahvasti kahtia jakautunut eikä varsinkaan sodan hävinnyt osapuoli voinut kokea sitä omakseen, etenkin kun se ei näyttänyt antavan suojaa heidän kansalaisvapauksiensa rajoituksia vastaan.³¹⁵

Uusi hallitusmuoto haluttiin säätää kiireellisenä, jolloin sitä ei tarvinnut alistaa seuraavissa vaaleissa äänestäjien arvioitavaksi. Tähän suostuivat jopa sosialistit, joilla ei ollut toisaalta intoa pysyttää voimassa vanhoja perustuslakejakaan, takasivathan ne poliittisia vapauksia ainakin muodollisesti vähemmän kuin uudet tulossa olevat.³¹⁶

Hallitusmuodon käsittely vuoden 1919 keväällä ei kuulu tämän tutkimuksen piiriin. Siinä on kuitenkin nähtävissä erilaisia poliittisia myönnytyksiä niin oikeistolle kuin ruotsinkielisille (monarkisteille). Vasemmistoa ei tässä vaiheessa pidetty (syystä) uhkana hallitusmuodon

³¹¹ Jyräki (1989), s. 487.

³¹² Jyräki, Antero: *Montesquieu: miksi lakeja ja mitä lakien takana*, s. 166. Teoksessa Tontti et al. (2001a)

³¹³ Jyräki & Manninen (1990), s. 24. Veli-Pekka Viljasen artikkelissa ”Hallitusmuodon perusoikeusluvun taustasta ja syntyvaiheista”.

³¹⁴ Jyräki & Manninen (1990), s. 21. Veli-Pekka Viljasen artikkelissa ”Hallitusmuodon perusoikeusluvun taustasta ja syntyvaiheista”.

³¹⁵ Tuori (2002), s. 298.

³¹⁶ Jyräki (1989), s. 486.

läpimenolle.³¹⁷ Tämä näkyikin myös sen kiireellisyydestä äänestettäessä, ruotsalaiset pääosin sekä kokoomuslaisten enemmistö äänesti sitä vastaan. Sosialidemokraatit kokonaisuudessaan vahvan ryhmäkurin vallitessa puolesta.³¹⁸ Näin ollen hallitusmuodon valmistuminen ei enää juurikaan noudattele tämän tutkimuksen kannalta oleellista vallankäytön muotoa, kuin korkeintaan siltä osin, kuinka sosialidemokraatit olivat ajettu nurkkaan ja vaiennettu. Se oli kuitenkin kompromissi erilaisten suuntausten välillä, pääasiassa tasavaltalaisten porvareiden intressien pohjalta. Jyrängin mukaan kaikki mainitut vaiheet kuitenkin osoittavat, ettei eduskunnan ja sen perustuslakivaliokunnan asema perustuslain arvovaltaisena tulkitsijana ollut yhtä vahva kun ennen vuotta 1918. Eduskunnalla oli osoitettu alisteinen paikka.³¹⁹

Kiinnostavaa on myös, että hallitusmuodon vahvisti valtionhoitajaksi valittu C.G.E. Mannerheim, joka yhdessä aktivistien kanssa oli kuitenkin samaan aikaan suunnittelemassa vallankaappausta, mutta mistä suunnitelmasta he kuitenkin joutuivat kannatuksen puutteen vuoksi luopumaan.³²⁰ Tämä siis tarkoittaa, että ensimmäisen hallitusmuodon allekirjoitti sitä vastaan vallankumousta suunnitellut mies! Onko kyseessä siis legalismin voitto voimasta vai voittajan allekirjoittama konstituutio, vallankaappauksellinen hallitusmuoto? Oli miten oli, voimme varmasti yhtyä Tuorin arvioon siitä, että sisällissodan voittanut osapuoli pyrki saattamaan poliittisia perusoikeuksia rajoittavan vallankäyttönsä legaaliselle pohjalle³²¹ ja onnistuikin siinä.

2.2.7. MONARKIAA JA KUNINGASSEIKKAILUA

Jo 14.5.1918 47 kansalaista julkaisi vaatimuksen, jossa vaadittiin monarkian palauttamista sekä eduskunnan palauttamista säätypohjaiseksi. Vaatimuksessa oli mukana monta poliittiseen, tieteelliseen ja taloudelliseen eliittiin kuulunutta henkilöä kuten muun muassa J.K. Paasikivi, E.G. Palmén, Antti Tulenheimo, J.R. Danielson-Kalmari ja E. Estlander.³²²

Monet edellisenä vuonna tasavaltalaista valtiojärjestystä puoltaneet kääntyivät monarkian puolelle ja olivat valmiita peruuttamaan kansansuvereenisuuden ja luomaan (palautta-

³¹⁷ Lindman (1968), s. 410.

³¹⁸ Lindman (1968), s. 416.

³¹⁹ Jyräki (1989), s. 522.

³²⁰ Jyräki (1989), s. 486.

³²¹ Tuori (2002), s. 217.

³²² Suomi80 –verkkosivusto, <http://www15.uta.fi/yky/arkisto/suomi80/v18v20.htm>

maan) sellaisen oikeustilan, missä valtiojärjestyksen muuttaminen ei ollut mahdollista ilman monarkin suostumusta. Samalla kumottiin 6.12.1917 annettu itsenäisyysjulistus siltä osin kuin se koski Suomen valtiomuotoa. Tavoitteena oli luoda Ruotsin tapainen vallanjakomonarkia ilman parlamentarismia. Sen ydinkohtana oli monarkin veto-oikeus.³²³

Monarkiaa perusteltiin Hallitusmuodon 38 §:n perusteella, mutta Rasilainen todistaa Jyränkiä mukaillen (ja jopa Hermansonin lainaten) miten kyseinen pykälä ei enää sellaisenaan ollut tosiasiallisesti voimassa ja että eduskunnalla oli toki oikeus kansalaiskokouksenomaisen luonteensa takia säätää haluamaansa lainsäädäntöä, mutta että se ei kuitenkaan perustunut legitimizeettiin tai kontinueettiin vaan tosiasialliseen tilaan,³²⁴ tässä tapauksessa jopa Saksan sotilaalliseen menestykseen. Kuninkaanvaali olikin todellisuudessa kaikkea oikeudellista perustaa vailla oleva teko, väittää Hiitonen, viitaten muun muassa Leo Mechelinin, Rafael Erichin ja Paasikiven sitä ennen tai sen jälkeen tekemiin tulkintoihin HM 38§:n voimassaolosta.³²⁵

Oliko Suomessa siis käynnissä kaksi vallankumousta? Monarkistit vetosivat kontinueettiin ja samalla kuitenkin pitivät 6.12.1917 päivän itsenäisyysjulistusta tasavaltalaisuuden osalta merkityksettömänä. He saattoivat perustaa ajatuksensa ainoastaan HM 38 §:n tulkintaan, ja sen takia myöskään kansalaisten suostumukseen ei edes ”näin vaikeassa kysymyksessä” ollut aikomusta vedota. Tämän seurauksena maakuntalehdissä tilannetta pidettiin jopa valtionkaappauksena ”ja se tulisi kansan silmissä siltä näyttämään kaikista lainopillisista saivarteluista huolimatta.” (Keskisuomalainen, HS 21.6.1918 ”Muut Lehdet” mukaan).³²⁶

Lackmanin mukaan Saksan toiveissa oli luoda Suomeen sellainen hallitusmuoto, joka mahdollisimman lujasti sitoisi Suomen Saksaan.³²⁷ Kuitenkin Saksan ulkoministeriön asiakirjojen mukaan Saksan edun mukaista ei olisi sitoa Suomen monarkkia liiaksi Saksaan, toisin sanoen Saksaa piskuisen Suomen kohtaloihin. Varsinkaan kuningashuoneesta ei saisi monarkkia Suomeen lähettää. Tämä olikin myös keisari Wilhelm II:n kanta, mutta sen sijaan armeijan ylimmän johdon sekä Suomen valtionjohdon näkemys oli eri.³²⁸ Suomessa prinssi Oskarin ehdokkuutta ajettiin vielä elokuussa 1918 vaikka tiedossa oli että Keisari Wilhelm II ei siihen suostuisi. Syyt tähän olivat Hjeltin mukaan siinä, että Oskarin ehdok-

³²³ Jyränki (1989), s. 478-479.

³²⁴ Rasilainen (2004), s. 300-305.

³²⁵ Hiitonen (1953), s. 15

³²⁶ Jyränki & Manninen (1990), s. 47. Aki Rasilaisen artikkelissa Antilegalismi 1899-1919.

³²⁷ Lackman (2000), s. 621-623.

³²⁸ Nurmio (1957), s. 289, 323.

kuudella oli kannattajia Suomessa olevan saksalaisen sotaväen keskuudessa.³²⁹ Näin voimme jälleen huomata, kuinka kuningasseikkailussa Saksan sotilaallisen johdon vaikutus oli jopa Saksan keisaria ja ulkoministeriöitä merkittävämpi.

Ruotsalaisesta prinssistä ei oltu innostuneita, virallisen Ruotsin hallituksen sisällissodan aikaisen ”nihkeilevän” linjan takia.³³⁰ Toisaalta tämä nihkeily, joka ulottui koko poliittisen spektrin päästä päähän, johtui pitkälti Suomen ja Saksan suhteesta, erityisesti 7.3.1918 tehdyn sopimuksen luonteesta.³³¹ Vaikka siis ruotsalainen monarkki olisi monella tapaa ollut luontaisempi johtaja Suomelle, oli siltikin ratkaisevampana tekijänä valkoisen armeijan kokemukset sisällissodasta.³³² Voidaankin sanoa, että kuningasta ei oltu valitsemassa Suomelle vaan valkoiselle armeijalle.

Kun tasavaltalaiset huomasivat olevansa vähemmistössä tynkäeduskunnassa, alkoi myös heidän parissaan nousta kritiikkiä tynkäeduskunnan kokoonpanoa kohtaan.³³³ Samalla tapahtui myös siirtymää suhtautumisessa sosialidemokraatteihin ja heidän toimintaedellytyksiin.³³⁴ Maalaisliiton edustaja Juutilainen esitteli 13.8.1918 maakuntien kansalaiskokousten pöytäkirjoja joissa esitettiin legitimeettikritiikkiä eduskunnan kokoonpanon suhteen.³³⁵

Toisaalta myöskään monarkisteilla ei ollut tarvittavaa enemmistöä ja aikaa pelataksaan eduskunta määrättiin kesälomalla, jotta jäisi enemmän aikaa asiaan vaikuttamiseen. Pääsiksi uhkasi senaatin erolla, ja von der Goltz sekä itsensä Saksan ulkoministeriö valjastettiin suostuttelemaan tasavaltaisia. Jonkun verran tämä toimikin, sillä siirtymää monarkismin suuntaan tapahtui, etenkin nuorsuomalaisten piirissä.³³⁶

Elokuussa, nuorsuomalaisten loikattua monarkisteihin, jopa Alkio oli valmis harkitsemaan monarkiaa, mikäli samalla saataisiin kansanvaltaisempi hallitusmuoto. Hän luonnostelikin itse siihen jonkunlaisen sisällön ja se oli tarkoitus käsitellä puoluekokouksessa syyskuun loppupuolella.³³⁷ Myös Itä-Karjala-kysymystä käytettiin painostuskeinona monarkian puolesta erityisesti maalaisliiton suuntaan. Vaikka sitä ei Saksasta virallisesti Suomelle luvat-

³²⁹ Nurmio (1957), s. 327-328..

³³⁰ Nurmio (1957), s. 275.

³³¹ Paasivirta (1984), s. 178-179.

³³² Nurmio (1957), s. 275.

³³³ Paasivirta (1957), s. 280.

³³⁴ Paasivirta (1957), s. 324.

³³⁵ VP 1918 II, pöytäkirja, s. 1277-1280.

³³⁶ Paasivirta (1957), s. 284-285.

³³⁷ Polvinen et al (1989), s. 393

tukaan, von der Goltz antoi kuitenkin ymmärtää sen olevan mahdollista tulevissa rauhan-neuvotteluissa.³³⁸ Liekö sitten ajatus uusista äänestäjistä vai nationalistinen turhamaisuus saanut maalaisliittolaiset Itä-Karjalan valloittamisen kannattajiksi, tätä voimme vain arvail-la.

Kuitenkin asian tultua ajankohtaisemmaksi syyskuussa 1918, puoluekokouksen jälkeen, oli Alkio muuttunut jälleen huomattavasti kielteisemmäksi, mikä johtui Alkion epäilyksistä Saksan menestysmahdollisuuksia kohtaan.³³⁹ Täten maailmanpoliittisen tilanteen muutos heijastui ensimmäiseksi maalaisliittolaisiin ja siten vaikutti asian käsittelyyn jo perustuslaki-valiokunnassa 26.9.1918 (samana päivänä Bulgarian kaatuessa ja käytännössä Saksan liittolaisten murtuessa). Mäki-Runsaan johtopäätös taas on, että maalaisliitossa paineet kiistää eduskunnan legitiimisyys yleensä käsitellä asioita, olivat ajan kulumisen myötä vä-hitellen kasvaneet.³⁴⁰ Tynkäeduskunnan katsottiin voivan käsitellä ainoastaan kiireellisiä ja tilanteesta johtuvia asioita, ei merkitykseltään suuria ja laajakantoisia asiakokonaisuuksia, eikä myöskään sellaisia, jotka koskevat syvältä kaikkia kansalaisia tai heidän henkilökoh-taisia velvoitteita (esimerkiksi asevelvollisuus ja henkirahan korottaminen.)³⁴¹ Pidän kui-tenkin itse vähittäisen muutoksen sijasta todennäköisempänä selityksenä Saksan vaiku-tusta, olihan Alkio hetken jo kääntymässä monarkian puolelle, huolimatta tynkäeduskun-nan kokoonpanosta. Vasta oikeastaan loka-marraskuussa alkoivat puheet legitimaatiosta yleistyä maalaisliiton parissa.

Kuninkaanvaalit kuitenkin käytiin vielä 9.10.1918, mutta monarkistit eivät silti, huolimatta tehdystä päätöksestä, oikein itsekään enää uskoneet asian toteutumiseen. Paasikivi oli pitänyt äänestystulosta niin huonona, ettei pitänyt prinssin saapumista todennäköisenä ja hän harkitsi kysymyksen alistamista kansanäänestykselle, tietäen ettei se nauttisi vaalissa riittävää kannatusta.³⁴² Kuningasseikkailun viimeinen niitti olikin 11.11.1918 eduskunnan istunnossa luettu Friedrich Karlin *de facto* kieltäytymiskirje, jota uskollisimmat monarkistit kuuntelivat seisaalleen nousten.³⁴³

³³⁸ Polvinen (1971), s. 32.

³³⁹ Polvinen et al (1989), s. 404.

³⁴⁰ Mäki-Runsas (1985), s. 138.

³⁴¹ Mäki-Runsas (1985), s. 143.

³⁴² Polvinen et al (1989), s. 429

³⁴³ Polvinen et al (1989), s. 440.

Monarkismin syynä oli ulkopolitiikan Saksa-suuntautuminen sekä autoritaarisuuden kaipuu.³⁴⁴ Saksaa pidettiin menestyksekkäänä juurikin monarkisminsa takia, ja Helsingissä vaikuttaneiden ja ihailtujen saksalaisten osuus monarkismin suosioon oli merkittävä.³⁴⁵ Elmo E. Kailan mukaan monarkismi ja erityisesti saksalaisen monarkin saaminen oli puhtaasti ulkopoliittinen asia, jolla ei ollut mitään tekemistä ”kansanvalta-harvainvalta” –ongelman kanssa. Tasavaltalaisuus nähtiin ympärysvaltujen masinoimaksi, tarkoituksena yhdistää Suomi jälleen Venäjään.³⁴⁶

2.2.8. ARMAHDUS- JA TORPPARILAIT – OLIKO VOITTAJILLA MYÖS SYDÄN?

Armahduslait. (*Korkeimman vallan haltian päätös valtiorikoksiin syyllisten henkilöiden armahtamisesta 165/1918*) Jukka Kekkonen mielestä armahdukset tehtiin käytännön syistä (punavankiongelman ratkaiseminen) sekä kansalaissovun ja eheytyksen nimissä. Ensimmäinen armahduspäätös toimeenpantiin 30.10.1918 ja toinen 7.12.1918. Molemmissa oli kyse ehdonalaiseen vapauteen päästämisestä tai tuomion lieventämisestä yhteensä noin 17000 vangille. Jälkimmäinen armahdus tosin koski myös yleisesti kaikkia valkoisia sotaan osallistuneita, mikä ei ollut omiaan lisäämään kansalaissopua tai eheyttä. Kolmas armahduskierros toteutettiin 19.6.1919 ja siis jo uuden eduskunnan kokoonnuttua, jolloin vapauteen laskettiin 12 nimeltä mainittua sosialistikansanedustajaa.³⁴⁷

Valtionhoitaja Svinhufvudin antama armahdus valkoisille (*Edellä mainitun lain 5. kohta*). Lain mukaan armahdettiin ne ”jotka maan laillista järjestystä vastaan nostetun kapinan kukistamisen tarkoituksessa tahi estääkseen kapinan leviämisen taikka palauttaakseen järjestystä ovat menneet yli sen, mitä mainittujen tarkoitusten saavuttamiseksi olisi ollut tarpeen”.³⁴⁸ Valkoisia ei siis tuomittu eikä heidän tekoihinsa kohdistuvia kanteluita edes käsitelty.³⁴⁹ Varsinkin korkeassa asemassa olevat valkoiset jäivät (jopa) kuulustelematta sellaisiin syihin vedoten kuin ”ei ollut paikkakunnalla”, ”olinpaikkaa ei tunneta”.³⁵⁰

³⁴⁴ Jyräki (1989), s. 48.

³⁴⁵ Paasivirta (1957), s.263.

³⁴⁶ Ahti (1987), s. 37-38.

³⁴⁷ Kekkonen (1991), s. 103.

³⁴⁸ Tuori (2002), s. 239.

³⁴⁹ Kekkonen (1991), s. 47. VIITTAA PAAVOLAISEEN S. 400!

³⁵⁰ Paavolainen (1967), s. 400.

Kun ottaa huomioon ajankohdan ja armahduksen kohdistumisen myös valkoisia kohtaan, voisikin pikemminkin kysyä oli armahduksien todellinen syy, kuten Kekkonen arvelee, pragmaattis-sympaattiset, vai saattoiko Saksan luhistuminen ja sitä kautta myös valkoisen armeijan heikentyminen vaikuttaa asiaan?

Torpparilait. *Jos ruhtinas katsoo jonkun osalta verenvuodatuksen tarpeelliseksi, hän voi ryhtyä siihen vasta sitten, kun tuomio voidaan selvin perustein todistaa oikeudenmukaiseksi. Ennen kaikkea ruhtinaan tulee välttää toisten omaisuuteen kajoamista, sillä ihmiset unohtavat nopeammin isänsä kuoleman kuin omaisuutensa menettämisen.* - Cicero³⁵¹

Torpparilakia (Laki vuokra-alueiden lunastamisesta, SA 135/1918) oli valmisteltu jo ennen sisällissotaa ja se oli myös punaisen valtuuskunnan ohjelmalistalla. Tällä lailla määrättiin, että torppa, josta vuokrasuhde on olemassa silloin kuin tämä laki astuu voimaan, lunastetakaan kaikkineen, mitä siihen kuuluu, tämän lain mukaan torpparin omaksi, jos jompikumpi asianosainen ennen vuokrasuhteen päättymistä sitä vaatii tai jos se tämän lain mukaan muuten määrätään lunastettavaksi.

Lakiin otettiin rangaistusklausuuli (lain 62 §), missä edellytettiin maanomistajan lupaa luovutukselle mikäli vuokralainen oli tuomittu menettämään kansalaisluottamuksensa yli 10 vuodeksi tai mikäli hänet oli tuomittu kuolemaan. Tämä koski myös hänen perillisiään. Varsinkin suuret maatilalliset olivat kampanjoineet lakia vastaan ja saivatkin klausuulin läpi. Se tosin kumottiin vuoden 1919 valtiopäivillä.³⁵²

2.2.9. KUNNALLISLAIT ELÄVÄT AJAN PYÖRTEISSÄ

Myöhäissyksyllä 1917 hyväksytyjen kunnallislakien mukaan maassa toteutui yleinen ja yhtäläinen kunnallinen äänioikeus, ikäraja pudotettiin 24:stä 20 vuoteen, määräänemistösäännökset poistettiin ja kansanäänestys tehtiin tietyissä kysymyksissä mahdolliseksi. Tynkäeduskunta taas romutti kaikki edellä mainitut uudistukset. 1919 tehtiin kompromissi näiden kahden välillä: kansanäänestys ja määräänemistösäännökset jäivät; muuten pa-

³⁵¹ Macchiavelli (1999), s. 72.

³⁵² Lindman (1968), s. 291-292.

lattiin vuoden 1917 kannanottoihin.³⁵³ Vielä maaliskuussa 1919 äänioikeus kytkettiin veronmaksukykyyn, mutta tämä poistettiin jo saman vuoden elokuussa.³⁵⁴

3. KENELLÄ OLI TODELLINEN VALTA SUOMESSA VUONNA 1918?

3.1. SAKSA JA KENRAALI VON DER GOLTZ

Entente-vallat olivat keränneet sotamateriaalivarastoja Muurmanskiin, joita vastaan Saksa ei voinut hyökätä Suomen läpi ilman että se oli tunnustanut Suomen itsenäisyyden, jos ja kun Saksan ja Venäjän välille oli solmittu rauha. Tällä oli keskeinen merkitys Saksan intressille ajaa Suomen hallitusta julistamaan itsenäisyys mahdollisimman nopeasti loppusyksyllä 1918.³⁵⁵

Saksalaisia kiinnosti Suomessa erityisesti Suomen raaka-ainevarat, erityisesti metsät, kosket, rautatiet sekä mahdollisuus sitä kautta pitää Pohjois-Ruotsin rautamalmivarat otteessaan.³⁵⁶ Niinpä 7.3.1918 tehty sopimus sekä sen salainen lisäpöytäkirja osoittavat, että Suomi lupasi Saksalle taloudellisen suosituimmuusaseman sekä salli Saksan perustaa tukikohtia kaikkialle Suomen alueelle ja Tornioon saksalaisen tarkastusaseman. Svinhufvud hyväksyi sopimuksen, vaikka se faktisesti tekikin Suomesta Saksan vasallivaltion, joidenkin mukaan vei siis sen vastajulistetun itsenäisyyden.³⁵⁷ Saksa ehdotti Suomea luopumaan tietyistä vaateistaan Itä-Karjalassa ja ottamaan tilalle Petsamon, jotta Saksa (!) sitä kautta saisi suoremman hyökkäysyhteyden *ententen* joukkoja vastaan Muurmanskissa.³⁵⁸ Niinpä itsenäisyysjulistuksen jälkeen Saksa kiirehti Suomea saamaan tunnustuksen asialle Venäjältä mahdollisimman pikaisesti.³⁵⁹

Muurmanskista muodostuikin kaikille sopiva pelinappula: Venäjälle olisi tarpeellista saada englantilaiset sieltä pois, Saksaa kiinnosti alueen asevarikot sekä mahdollisuus saada se-

³⁵³ Ylikangas (2002), s. 170.

³⁵⁴ Kekkonen (1999), s. 65.

³⁵⁵ Nurmio (1957), s. 12.

³⁵⁶ Lackman (2000), s. 605.

³⁵⁷ Lackman (2000), s. 607.

³⁵⁸ Polvinen et al (1989), s. 363.

³⁵⁹ Nurmio (1957), s. 31-33.

kä Suomi että Venäjä sotimaan *ententea* vastaan ja Englanti taas auttoi alueella punaisia suomalaisia taistelemaan Saksaa vastaan!³⁶⁰

Mannerheim oli niin tyrmistynyt kuultuaan 2.3.1918 Saksan hallituksen päätöksestä lähettää joukkoja Suomeen, että hän oli valmis eroamaan. Hän perusteli tätä ulkomaisen vallan puuttumisella Suomen asioihin, mikä antaisi punaisille oikeuden syyttää heitä samasta kuin mistä he syyttivät punaisia. Samalla hän myös näki Saksan omat intressit, joita hän halusi rajoittaa. Kun päätös kuitenkin tehtiin hänen vastaisesti (huolimatta hänen edellä mainituista diktaattorioikeuksistaan) joutui hän ”melko epämääräiseen asemaan” ainakin ulkopoliittisen johtamiskysymyksen osalta.³⁶¹

Sama tyrmistys vallitsi myös Vaasan senaatin parissa. Senaattori Arajärven päiväkirjamerkinnot paljastavat, että ainakaan senaatin täyttä luottamusta Saksa ei toimillaan ansainnut ja että Saksan intresseistä oltiin tietoisia ja huolissaan. Arajärven muistiinpanot on hyvä lukea kokonaisuudessaan:

”8 P:NÄ MAALISK.: Vuolle palasi Berliinistä ja toi hyvien uutisten ohella myöskin hyvin arvokkaita. Hjelt ja Erich ovat siellä allekirjoittaneet ei ainoastaan rauhansopimuksen, vaan myöskin kauppasopimuksen, epäedullisemmän tai ainakin avonaisemman kuin todennäköisesti tarvis olisi ollut. Senaatti ei edeltäpäin saanut kummastakaan mitään tietoa. Huomattavien liikemiesten kokouksessa, joka pidettiin Vaasassa, herättivät tiedot kauppasopimuksen sisällöstä hyvin sekavia ja pelonalaisia tunteita. – Saksalaisia liikemiehiä ja agenteja jo saapunut Vaasaan.

20 P:NÄ MAALISK.: Tänäpäin Erich salaisen kauppasopimuksen. Ellei selvitystä saada, olemme kokonaan saksalaisten käsissä.

4.4. Tarkastettiin Saksan ja Suomen välistä rauhansopimusta, jossa erinäiset kohdat koskevat eduskunnan oikeutta. Reservatiolla hyväksyttävä.

5.4. Tarkastettiin Saksan kanssa tehtyä kauppasopimusta, joka, ja etenkin ”salainen”, havaittiin avoperäisyytensä takia Suomelle vaaralliseksi ja selityksiä kaipaavaksi.

8.4. Diplomaattipäivällisillä v. Brück antoi puheessaan ymmärtää, miten jo saattaa sanoa, että Saksa on maailman voittanut.”³⁶²

³⁶⁰ Polvinen (1971), s. 22-24.

³⁶¹ Paasivirta (1957), s. 109-111.

³⁶² Arajärvi, Juhani: Valkoisen senaattorin päiväkirja, teoksessa Vapaussodan kertomuksia osa I, s. 58-60, Hämeenlinna 1986.

Myös Ruotsin suorittamalla Ahvenanmaan valloituksella sodan alussa, siten heilauttaen Itämeren turvallisuuspoliittista tasapainoa *ententen* suuntaan, oli vaikutusta Saksan toimille. Niinpä Ruotsi siis oli äkillisesti ja Saksalle yllätyksellisellä sotatoimellaan aiheuttanut saksalaisten liikkeellelähdön, ja se oli tullut – tarkoittamattaan ja tahtomattaan – huomattavasti edistäneeksi Saksan huhtikuuna alussa Suomeen tekemään interventiota.³⁶³

Sodan edetessä kohti loppuaan, Saksaan sitoutuminen muuttui entistä määrätietoisemmaksi. Svinhufvud oli jo 4.5. esittänyt von der Goltzille toivomuksen että saksalaiset jäisivät maahan, mihin Ludendorff oli 29.5.1918, Mannerheimin erottua ylipäällikön tehtävistä, suostunut. Tämä merkitsi sitä, että von der Goltzista tuli Suomen todellinen hallitsija, ”Saksalainen kenraali Suomessa”, kuten hänen tittelinsä 13.9.1918 lähtien kuului.³⁶⁴ Kun kreivi von der Goltz oli vieläpä muuttanut entisen kenraalikuvernöörin asuntoon (!), oli laskettu leikkiä, että vain yksi kirjain oli muuttunut: ”nyt oli ”tyska” entisen sanan ”ryska” sijaan.”³⁶⁵

Sosiaaliset tekijät olivat merkittävin vaikuttaja sodan syttymiseen kun taas sodan jälkeinen valtataistelu (”vastavallankumous”) liittyi ulkopoliittisiin tekijöihin. Esim. Saksan armeijan saapuminen kallisti valtatasapainon Mannerheimilta Svinhufvudille.³⁶⁶ Kenraali von der Goltzin sekä Mannerheimin välillä vallitsi epäluottamus, kenties jopa inho toisiaan kohtaan. Näkihän von der Goltz Mannerheimin venäläisenä upseerina, joka vieläpä hänen käsityksen mukaan vähätteli jääkäreitä, saksalaissuuntauksen airuita.³⁶⁷ Mannerheimin, joka oli sotinut saksalaisia vastaan maailmansodan alkuvaiheissa Puolassa, Saksa-antipatiat ovat myös tunnetut. Mainittakoon tosin, että jo vuonna 1920 kirjoittamissa muistelmissaan von der Goltz luonnehtii Mannerheimiä, toki mainiten ensimmäiseksi hänen palvelleen kenraalina Venäjällä, tarmokkaaksi, valppaaksi, lahjakkaaksi sotilaalliseksi johtajaksi ja järjestelijäksi, jonka ”nimeään tulevat vastaiset sukupolvet muistamaan kiitollisin mielin.”³⁶⁸

Niihin ulkopoliittisiin suunnitelmiin, joita Svinhufvudin hallituksen piirissä näihin aikoihin oli vireillä, kuului myös sotilasliiton solmiminen Saksan kanssa. Valtioneuvoston yksityisessä istunnossa Svinhufvud oli ilmoittanut, että kreivi von der Goltz oli jättänyt hänelle luonnosehdotuksen Saksan ja Suomen väliseksi sotilassopimukseksi ja että asiaa edelleen

³⁶³ Nurmio (1957), s. 131.

³⁶⁴ Lackman (2000), s. 620.

³⁶⁵ Nurmio (1957), s. 331.

³⁶⁶ Alapuro (1988), s. 178.

³⁶⁷ Nurmio (1957), s. 227.

³⁶⁸ Von der Goltz (1920), s. 68.

valmistelivat hallituksen ja Saksan sotaväen edustajat yhteisesti.³⁶⁹ Aktivistisiiven yksi johtohahmoista, Sivén vetäytyi itse syrjään toisen aktivistin, Eino Suolahden, neuvosta, ja ehdotti Paasikivelle puolustusministeriksi William Thesleffiä, von der Goltzin divisioonan suomalaista yhdysmiestä, mihin Paasikivi suostui.³⁷⁰ Jälleen kerran saksalaissuuntaus voitti Mannerheimin linjan. Niinpä Mannerheimin ero ja hänen vastustajansa Thesleffin valinta sotaministeriksi sodan jälkeen osoittaa sen konkreettisen vallan mikä saksalaisella kenraalilla oli – hän saattoi kävellä jopa Suomen valkoisen armeijan ylipäällikön yli.

Jonkun verran jo elokuussa paljastui eroja Saksan ja Suomen intresseissä Itä-Karjalassa, mutta viimeistään lokakuun puolivälin tienoilla Senaatin johtavilla tasoilla oltiin vakuuttuneita siitä, että Saksaan nojautuva turvallisuusnäkemys oli menettänyt reaalisen perustansa. Vielä aikaisemmin Nevanlinna oli täsmentänyt Suomen ulkopoliittista linjaa sanoen (silläkin uhalla että Englanti julistaisi Suomelle sodan): ”Meidän täytyy seisoa ja kaatua Saksan kanssa, ei voi vilkuilla puoleen tai toiseen”.³⁷¹

Vuoden 1918 lopulla aikaisemmin tehty kauppasopimus Saksan kanssa alkoi myös konkretisoitua ja ulkomaankauppa suuntautui keskitetysti Saksaan sekä sen miehittämille alueille Itä-Euroopassa. Tämän johdosta Suomeen luotiin myös saksalaismallin mukainen alakohtainen monopoliperiaate, joka suosi suuria yrityksiä ja syrji pieniä.³⁷² Saksan suurlähettiläs Von Brückin mukaan sotaväellä olikin taipumusta tunkeutua kaikille aloilla ja että ”tämä taipumus erityisessä määrässä ilmeni nuoremman aineksen keskuudessa ja kreivi Adelmannissa, joka kirjoitti kreivi Goltzin poliittiset tiedonannot”.³⁷³ Muistelmissaan von der Goltz ei myöskään kiistä luonnehdintaa hänestä ”viimeisenä Saksan poliittisena kenraalina”, pikemminkin sanoo olevansa ylpeä siitä.³⁷⁴ Tosin, perustuen hänen saamansa arvostukseen, toteaa hän Suomen valtion nauttineen mitä täydellisintä itsenäisyyttä valtiona sekä hallitus ”kaiken Saksaan ja minuun kohdistuvan rakkautensa ohella täydellisesti säilytti itsenäisyyteensä”.³⁷⁵

”Suomen vapaana pitäminen on täysin subjektiivinen käsitys, joka ei perustu mitenkään tosiasioihin – Saksa oli maan uusi isäntä”, kuvailee Lackman kyynisesti Suomen silloista

³⁶⁹ Nurmio (1957), s. 339.-340.

³⁷⁰ Polvinen et al (1989), s. 356.

³⁷¹ Polvinen et al (1989), s. 392.

³⁷² Paasivirta (1984), s. 134.

³⁷³ Nurmio (1957), s. 331

³⁷⁴ Von der Goltz (1920), s. 147.

³⁷⁵ Von der Goltz (1920), s. 151.

asemaa.³⁷⁶ Lokakuun 26. päivänä vuonna 1918 otettu kuva Friedrich Karlin muotokuvan julkaisusta kertoo Jyrängin mielestä kuitenkin edelleen, näinkin lähellä Saksan kaatumista, maassa vallinnutta tosiallista valtiojärjestystä. ”Svinhufvudin rinnalla, yhtä vahvana vaikuttaja, tai oikeastaan voimakkaampanakin, on – kenraali von der Goltz.”³⁷⁷ Samoihin aikoihin myös Lenin tulkitse Saksan merkitystä Suomessa puheessaan Moskovassa 22.10.1918: ”Porvarillinen valta ”miehitetyissä maissa”, kuten Suomessa..., luhistuisi samana päivän jolloin saksalaiset joukot lähtisivät tiehensä. Niinpä paikallinen porvaristo olikin nyttemmin valmis myymään maansa länsiliittoutuneille.”³⁷⁸

Myös sosialidemokraattien johto uskoi maailmansodan lopputuloksen heijastuvan nopeasti myös Suomen sisäisiin asioihin, ja se halusi kieltää maan siihenastiselta hallitussuunnalta oikeuden edustaa suomen kansan enemmistöä. Heidän mukaansa ”Suomen nykyinen eduskunta, nykyinen monarkistinen hallitus sekä kaikki sen julkiset ja salaiset edustajat eivät ole oikeutettuja puhumaan Suomen kansan nimissä”.³⁷⁹

Von der Goltz ilmoitti 13.11.1918 senaatille saksalaisten joukkojen poistumisesta maasta, ja samalla totesi Mannerheimin olevan ainoa joka Suomea voisi johtaa. Tähän suostuivat myös Paasikivi ja Svinhufvud.³⁸⁰ Saksan kohtalo oli samalla siten ollen monarkistien kohtalo, jotka kaatuivat yhdessä Saksan kanssa, aivan kuten Nevanlinna oli uumoillut. Paasivirran luonnehdinnan mukaisesti murrosvuoden 1918 päättyessä Suomen politiikka oli palautumassa ’normaaliin’ uomiin,³⁸¹ ja viimeistään joulukuussa, Friedrich Karlin ilmoitettua vetäytyvänsä kruunusta, saattoi tasavaltalais-liberaalit piirit kokea vapautuneensa Saksan poliittisesta holhouksesta.³⁸²

3.2. JÄÄKÄRIT, AKTIVISTIT JA VALKOINEN ARMEIJA

*Jos ketkään, saattoivat juuri aktivistit toukokuussa 1918 tuntea ohjanneensa historian kulua kohti asettamaansa päämäärää, historian kulku oli tehnyt oikeutta salaliittolaisten toiminnalle.*³⁸³

³⁷⁶ Lackman (2000), s. 615.

³⁷⁷ Jyräki (2014), s. 193.

³⁷⁸ Polvinen (1971), s. 64

³⁷⁹ Paasivirta (1984), s. 143.

³⁸⁰ Polvinen et al (1989), s. 441.

³⁸¹ Paasivirta (1957), s. 350-351.

³⁸² Paasivirta (1957), s. 350-351.

³⁸³ Ahti (1987), s. 35.

Matti Lackman on laajassa teoksessaan ”Suomen vai Saksan puolesta?” tutkinut jääkäri­liikkeen toimintaa ja nimen mukaisesti pohtinut myös sen tarkoituksia. Yksi keskeinen kysymys oli jääkäri­liikkeen luonteesta Suomen itsenäistyessä. Oliko heidän tarkoitukse­naan itsenäisyyden turvaaminen, vapaussota venäläisiä vastaan vai oliko sillä myös sisä­poliittisia päämääriä? Lackmanin mukaan molemmista löytyy todisteita, lainaten mm. akti­vistien päiväkirjoja joissa toivotaan, että itsenäisyyden vuoksi voitaisiin vuodattaa verta ja että sosialistien puhdistamiseen tarvitaan ”parempi puhdistus ampumisineen”, ”kotimai­nenkin huligaaniaines on lakaistava sinne missä sen sija on”. Näin viimeistään vuoden 1918 tammikuussa jääkäri­liikkeestä alkoi kuoriutua esiin myös sisäpoliittinen tekijä sosiaa­lista vallankumousta vastaan.³⁸⁴ Johto olikin täysin tietoinen sodan luonteesta, samoin jotkut aktivisteista. Rivijääkäreille ei asian todellista tolaa kerrottu.³⁸⁵

Vaikka jääkärit olivat varsin moniaineksinen joukko, ei heistä ”epäluotettavimpia” kuiten­kaan päästetty palaamaan maahan, vaan heidät lähetettiin komennukselle muualle. Tätä ennen oli muutenkin sisäisen propagandan avulla koitettu vahvistaa antisosialistista ilma­piiriä jääkäreiden keskuudessa.³⁸⁶ Lopulta yhteensä 400 punajääkäreitä jätti saapumatta Suomeen.³⁸⁷

Jääkäreiden Venäjä-vastaisuudessa yhdistyi myös heidän raakuutensa, olihan sotatoimien aikana jo molemminpuolinen propaganda, mutta ilmeisesti myös teot, joita venäläiset koh­distivat saksalaisiin, varmasti vaikuttanut Saksan armeijassa palvelleisiin jääkäriin.³⁸⁸ Silti (tai sitä todistaen?) saksalaisten tekemät teloitukset eivät kuitenkaan poikkea raakuu­dessa suomalaisten tekemistä millään lailla merkittävästi kumpaankaan suuntaan.³⁸⁹

Sodalle annettiin vapaussodan luonne, jotta voitiin perustella omaa legitimizeettiä sekä ve­näläisten poisajamista.³⁹⁰ Myös Heikki Ylikankaan mukaan ”ryssäviha” oli keskeinen tekijä valkoisten voitossa. Ilman heidän (väitettyä) kiihotustaan olisi maaseudun talonpoikia ollut huomattavasti vaikeampi saada tarttumaan aseisiin. Etelä-Pohjanmaalla ei ollut vahvaa luokkaristiriitaa – eikä aseita! – joten venäläisten karkottaminen ja riisuminen aseista sopi

³⁸⁴ Lackman (2000), s. 529.

³⁸⁵ Lackman (2000), s. 541.

³⁸⁶ Lackman (2000), s. 539.

³⁸⁷ Lackman (2000), s. 545.

³⁸⁸ Paavolainen (1967), s. 20.

³⁸⁹ Paavolainen (1967), s. 350.

³⁹⁰ Paasivirta (1957), s. 104.

erityisen hyvin talonpoikaisarmeijan luomisen tarpeisiin.³⁹¹ On jopa väitetty, että ryssävihaa ei Suomessa ilmennyt juurikaan ennen kansalaissotaa ja kommunistien valtaantuloa Venäjällä.³⁹² Näin ollen ryssävihaa voisi pitkälti pitää jääkäreiden tuontitavarana, käyttökelpoisena valkoisten sotatoimien oikeutuksena.

Ensimmäinen sodanjälkeinen hallitus piti aluksi rakentaa Nevanlinnan johtamaksi, mutta sen ministerilista herätti huolta aktivistipainotuksensa takia. Niinpä myöhemmin päädyttiin vahvemmin sellaiseen hallitukseen, jossa monarkistinen suuntaus olisi johtava aate.³⁹³ Aktivisteja edustikin lopulta ainoastaan toimitusjohtaja Samuli Sario, jonka Paasikivi vaati saada ottaa mukaan hallitukseen, ruotsalaisten vastustuksesta huolimatta.³⁹⁴ On tosin huomattava, että jääkäreillä oli merkittävä rooli myös monarkian ajamisessa, oli ollut jo ennen sisällissotaa ja myös sen jälkeen.³⁹⁵ Niinpä Paasikiven puheissa toistui jatkuvasti myös armeijan merkitys. Hänen mielestään Suomen tulisi ryhtyä ”itsenäisyytensä turvaamiseksi sotilaskansaksi” ja hän myös luotti valkoisen armeijan asettuvan yksimielisesti tukemaan monarkiaa, mikä hänen mukaansa takaisi sen läpimenon.³⁹⁶

Aktivistien vaikutusvalta laski merkittävästi presidentinvaalien jälkeen sekä merkittävimpien aktivistipoliitikkojen ja -sotilaiden jäätyä taka-alalle. Vaikutusta olikin tästä edespäin lähinnä suojeluskunnissa.³⁹⁷ Ahti on kirjassaan käynyt seikkaperäisesti läpi aktivistien osuutta suojeluskuntatoiminnassa. Heillä olikin siinä merkittävä rooli, sekä myöhemmin myös tasavalta/monarkia-keskustelussa, erityisesti siltä osin missä Mannerheim valtionjohtajana pohti mahdollisuutta omaan vallankaappauksen mikäli tasavaltalaiset voittaisivat.

Saksan luhistuminen aiheutti epävarmuutta ja epäilyä omasta asiasta myös aktivistien parissa. Saksan lopullinen luhistuminen muuttikin näin myös aktivistien maailmankuvan: Aktivistien johtohahmon Kai Donnerin mukaan maailma ei enää ollut jakautunut liittoutuneisiin ja keskusvaltoihin vaan valkoisiin ja punaisiin. Tämän kautta aktivistit kokivat saaneensa uuden tehtävän.³⁹⁸ Tämä ”tehtävä” näkyi Suomessa koko sotienvälisen ajan.

³⁹¹ Ylikangas, Heikki: *Vuoden 1918 vaikutus historiatieteessä*, s. 99. teoksessa *Vaikea totuus. Vuosi 1918 ja kansallinen tiede*. (1993).

³⁹² Björne (1977), s. 20. Viittaus Klinge, Matti Vihan Veljistä valtiososialismiin (Porvoo 1972), ss. 57-112.

³⁹³ Polvinen et al (1989), s. 354.

³⁹⁴ Piilonen, Juhani: *Sisäinen rakennustyö*, s. 168. Teoksessa Manninen (1992).

³⁹⁵ Lackman (2000), s. 621-623.

³⁹⁶ Polvinen et al (1989), s. 349.

³⁹⁷ Ahti (1987), s. 212.

³⁹⁸ Ahti (1987), s. 43.

3.3. ENTENTE VOITTAA SAKSAN JA KÄÄNTÄÄ SUOMEN SUUNNAN

Saksan voittoon uskottiin laajasti porvaripiireissä, ”käsitys länsivaltojen voitosta oli kuitenkin siinä määrin yleisestä mielipiteestä poikkeava, että sen esittäminen Suomen politiikan lähtökohtana olisi leimattu mahdottomaksi”.³⁹⁹ Tällaisen poikkeuksen teki kuitenkin ns. Ståhlbergin ryhmittymä, joka ei kiistänyt Saksan vahvaa asemaa, mutta sen Eurooppa-kuva oli laajajulotteisempi ja se tiedosti länsivaltojen suuret voimavarat.⁴⁰⁰

Länsivallat kokeilivat kevään 1918 aikana Suomen asemaa lähettämällä nootteja, joihin Suomen valkoinen hallitus vastasi yhteistyössä saksalaisten diplomaattiedustajien kanssa, Suomen virallisen tietotoimiston välityksellä.⁴⁰¹ Tämän voi nähdä jopa ylimielisyytenä, joka tapauksessa selvää oli, että nootit eivät tässä vaiheessa antanut aihetta toimenpiteisiin, Saksan voittoa pidettiin varmana.

Toisin kuitenkin kävi, ja ensimmäinen maailmansota päättyi Saksan tappioon 11.11.1918. Paasikivi halusi nyt lähentyä länsivaltoja ja uudistaa senaatin, kuitenkin niin että siinä edelleen säilyi monarkistien enemmistö.⁴⁰² Uudessa hallituksessa (minkä nimen Paasikiven senaatti oli viime töikseen hyväksynyt) saksalaissuuntautuneita oli vielä neljä ministeriä, mutta valtionhoitaja Svinhufvudin vaihtuminen Mannerheimiin riitti tyydyttämään länsivaltojen epäilykset Suomen suuntautumisesta.⁴⁰³ Edistyspuolueen Rudolf Holstia pidettiin *ententen* parissa ”omana miehenä” ja niinpä häntä Englannin ulkoministeriön suunnasta luottamuksellisesti kehoitettiin ottamaan ulkoministerin paikka vastaan.⁴⁰⁴

Mannerheimin välittämät länsivaltojen ehdot Suomen itsenäisyystunnustukselle olivat saksalaisten joukkojen poistuminen, eduskuntavaalit sekä hallituksen muodostaminen niiden perusteella.⁴⁰⁵ Näistä Englanti ei ollut valmis tinkimään edes vielä kevättälvella 1919, sillä se odotti eduskuntavaalien legitimoivan ulkopolitiikan länsisuuntauksen.⁴⁰⁶ 6.12.1918 *entente* vaati myös Suomen sotalaitoksen puhdistamisesta saksalaisista upseereista.⁴⁰⁷

³⁹⁹ Paasivirta (1957), s. 331.

⁴⁰⁰ Paasivirta (1984), s. 132.

⁴⁰¹ Paasivirta (1984), s. 131.

⁴⁰² Paasivirta (1957), s. 349.

⁴⁰³ Piilonen, Juhani: *Sisäinen rakennustyö*, s. 190. Teoksessa Manninen (1992).

⁴⁰⁴ Polvinen (1971), s. 168.

⁴⁰⁵ Paasivirta (1984), s. 145.

⁴⁰⁶ Paasivirta (1984), s. 150.

⁴⁰⁷ Von der Goltz (1920), s. 168.

Ententen ja Saksan erilaiset intressit voidaankin tiivistää täten myös Helsingin senaatin ja Vaasassa päämajaansa pitäneen Mannerheimin vastaaviksi intresseiksi. Saksalle tärkeää oli Suomen ajautuminen sotaan Itä-Karjalassa, Mannerheimia ja länsivaltoja taas kiinnosti Pietarin valloitus. Muurmanskin osalta näkemykset luonnollisestikin olivat täysin vastakkaiset. *Entente* tuki Mannerheimin talonpoikaisarmeijaa, johdossaan ”ruotsalaisryssät”, vastakohtana senaatin tukemalle Saksan armeijalle, jonka suomalaisena siipenä toimivat jääkärit ja johdossa saksalaiset upseerit. Tämä vaikutti myös sodan tuloksen tulkintaan siitä, olivatko voiton taanneet, kuten Senaatti sanoi, Saksan panokset vai tuliko voitto talonpoikien ja ”urhollisten ruotsalaisten ja pohjoismaiden avulla”, kuten Mannerheim sitä kuvaili. Myös kielikysymys erotti Mannerheimin ja senaatin, jälkimmäisen korostaessa suomenkieltä. Tämä oli kuitenkin vähäpätöisimpiä jakoja.

Suomella olikin nyt keskeinen tarve miellyttää länsivaltoja: oli vakava elintarvikepula, sekä tarve saada ulkomaankauppa käyntiin. Ainoastaan länsivalloilla oli tässä vaiheessa sekä elintarvikkeita että resursseja kaupankäyntiin.⁴⁰⁸ Ranska, joka oli jo aikaisemmin tunnustanut Suomen itsenäisyyden, oli perunut sen 15.10.1918 (siis kuninkaan vaalin jälkeen).⁴⁰⁹ Lopulta myös heidän tunnustus saatiin länsivaltojen ulkoministerien neuvoston yhteispäätöksenä 3.5.1919.⁴¹⁰

Voidaan sanoa, että ettei tilanne ole koskaan Suomen itsenäisyyden kannalta ollut yhtä vaarallinen kuin vuoden 1918 kesästä syksyyn. Tilannetta kuvaa hyvin se, että Englanti, sen sijaan että olisi tunnustanut Suomen itsenäisyyden, oli valmis julistamaan Suomelle sodan sen Saksa-yhteyksien takia!⁴¹¹

4. RATKAISU JA VAIKUTUKSET

4.1. VUODEN 1918 LOPPUESSA

Eräänlaisissa hallitusneuvotteluissa, jotka käytiin 14.11.1918, asetettiin hallituksen tehtäväksi viisi kohtaa:

1) Mannerheimistä valtionhoitaja

⁴⁰⁸ Piilonen, Juhani: *Sisäinen rakennustyö*, s. 189. Teoksessa Manninen (1992).

⁴⁰⁹ Paasivirta (1984), s. 186.

⁴¹⁰ Paasivirta (1984), s. 154.

⁴¹¹ Lackman (2000), s. 627.

- 2) Porvarillisten puolueiden muodostama kokoomushallitus
- 3) Hallitusmuoto ratkaistaan uusien vaalien jälkeen
- 4) Tynkäeduskunta rajoittaa toimintansa vain juokseviin asioihin
- 5) Uudet vaalit järjestettäisiin helmi- tai maaliskuussa 1919.⁴¹²

Näin Saksan luhistuminen välittömästi johti niihin toimiin, joita eduskunnalta olisi edellytetty jo heti tynkäeduskunnan aloitettua toimensa puoli vuotta aiemmin.

Maailmansodan lopputulos määräsi pitkälti hallitusmuotoratkaisun ja poliittisen repression asteen samanaikaisen lieventämisen. Valittu kuningas vetäytyi ja eduskuntavaalit toimitettiin aiemmin kuin mitä monarkistinen oikeisto olisi halunnut.⁴¹³ Vuoden 1919 vaaleissa oli ainutkertainen lataus, olihan kyseessä selvä irtautuminen poikkeusoloista, joille oli antanut leimaa tynkäeduskunnan olemassaolo.⁴¹⁴ Vaalien tulos, tasavaltalaisten noin 150 paikkaa monarkistien 50 edustajaa vastaan oli selvä tuomio edellisten kuningaspuuhista tynkäeduskunnassa.⁴¹⁵ Koska kuitenkin riittävää 5/6 enemmistöä ei saatu, tuli kokoomukselle (joka katseli huolestuneena Itä-Euroopan neuvostovaltojen syntymisen suuntaan) antaa myönnötyksiä hallitusmuotoon.⁴¹⁶

Vuoden 1919 vaalit olivat vain suhteellisen vapaat. Sosialistilaki oli voimassa, vaikkakaan sitä ei vaalien olla sovellettu, ilmeisesti voittajavaltioita miellyttääkseen. Rikoslain 16:24 pykälää kuitenkin sovellettiin sosialidemokraattien vaalitoiminnan rajoittamiseen. Lisäksi on huomattava että 40 000 kapinasta tuomittua henkilöä oli vailla vaalioikeutta ja -kelpoisuutta.⁴¹⁷ Vasemmiston ja oikeiston valta-asetelmaa ei tule kuitenkaan tarkastella vain eduskuntapaikkojen suhteen, sillä ennen sotaa ja sodanjälkeen oli valtapiste siirtynyt oikealle molemmissa suunnissa.⁴¹⁸

Vaikka Tannerin matkat syksyllä 1918 muihin Pohjoismaihin, sekä niissä esitetyt lausunnot sisällissodan syistä ja tapahtumista paransivatkin porvaripuolueiden suhtautumista sosialidemokraattien toimintaedellytyksiin, eivät ne kuitenkaan Paavolaisen mukaan ole ratkaise-

⁴¹² Polvinen et al (1989), s. 445.

⁴¹³ Jyränki (1989), s. 485.

⁴¹⁴ Paasivirta (1984), s. 148.

⁴¹⁵ Paasivirta (1984), s. 151.

⁴¹⁶ Paasivirta (1984), s. 153.

⁴¹⁷ Jyränki (1989), s. 485.

⁴¹⁸ Ylikangas (2002), s. 168.

via. Myötätunnon sijaan kyseessä oli pikemmin Saksan tilanne, tarvitsihan monarkistitkin myös Saksan sosialidemokraattien tukea.⁴¹⁹

Niinpä onkin huomattava, että aivan kuninkaanvaalin jälkeen, 11.10.1918 Tanner pidätettiin kolmannen kerran, ja syynä näytti olleen pyrkimys hänen lopulliseen vaitentamiseen. Tanner itse langettaa syyllisyyden hänen pidättämisestään tunnetulle aktivistille, Eino Suolahdelle, salaisen poliisin silloiselle päällikölle. Näyttääkin siltä, että jyrkin oikeistosiipi pyrki koko vaikutusvallallaan tekemään syypäiksi kapinaan myös siitä erossa pysyneet sosialidemokraatit. Muutenkin asialla oli kiire, olihan Saksa jo luhistumassa.⁴²⁰

Tässä tilanteessa uskalsivatkin myös sosialidemokraatit pitää uuden perustavan puoluekokouksensa joulukuussa 1918, missä he uskalsivat jopa vaatia suojeluskuntien lakkauttamista ja saksalaisten poistumista maasta. Myös terroritekojen tutkimista vaadittiin, mikä, yhdessä muiden asiakohtien kanssa, on Paavolaisen mukaan selvä merkki yhteiskunnallisissa oloissa tapahtuvista muutoksista.⁴²¹

Monarkismi ja kuningasseikkailu näyttää olleen pitkälti ulko- ja turvallisuuspoliittinen tarkoituksenmukaisuuskysymys. Lähinnä vain aktivistien, jotka tosin saivatkin merkittävän aseman sodan päätyttyä, parissa oli sitä kannatettu jo aikaisemminkin.⁴²² Kuitenkin yksi eniten sen puolesta argumentoinut oikeusoppinut, R.A. Wrede, ei perustanut kantaansa juurikaan ulkopoliittisiin tekijöihin vaan pikemminkin tarpeeseen lujasta hallitusvallasta⁴²³, hänen ideologiansa oli selvästi demokratiakriittinen. Tämä tuli ilmi myös myöhemmissä perusteluissa, joissa korostettiin vallanjaon dualismia parlamentarismien kustannuksella. Tähän näkökulmaan yhtyivät myös Estlander ja Rafael Erich.⁴²⁴ Parlamentarismi kuitenkin ajettiin läpi monarkistisen hallitusmuodon toisessa käsittelyssä vuoden 1918 ylimääräisillä valtiopäivillä.⁴²⁵

Suomen ulkopoliittikkaa voikin luonnehtia amatöörien puuhasteluksi, eihän Suomella ollut aikaisemmin ollut kokemusta itsenäisestä ulkopoliitikasta, ja niinpä alkutaival olikin pi-

⁴¹⁹ Paavolainen (1979), s. 231-232.

⁴²⁰ Paavolainen (1979), s. 238-139.

⁴²¹ Paavolainen (1979), s. 243.

⁴²² Lindman (1968), s. 256.

⁴²³ Lindman (1968), s. 356.

⁴²⁴ Lindman (1968), s. 358-360.

⁴²⁵ Lindman (1968), s. 368.

kemminkin, Pietiäisen mukaan, sympatioihin perustuvaa reagoimista muuttuviin olosuhteisiin kuin reaalipoliittisiin laskelmiin perustuvaa johdonmukaista ulkopoliitiikkaa.⁴²⁶

Saksalla oli vahva vaikutus Suomen poliittiseen johtoon, sotilasasioihin sekä talouspolitiikkaan. Sen ei tarvinnut aktiivisesti ohjailla politiikkoja, pikemminkin he pyysivät ohjeita Saksalta. Armeija rakennettiin Saksan Muurmanskin radan valloitus suunnitelmia silmälläpitäen ja talouselämässä maaliskuun kauppasopimukset sekä myöhemmät sopimukset kesän 1918 aikana olivat selvästi Suomelle epäedulliset.⁴²⁷ Berliinin toimet ratkaisivat sisällissodan lopputuloksen, kun taas hallitusmuodon takasi Saksan luhistuminen (monien yllätykseksi) ja välttämätön tarve mielistellä voittajia.⁴²⁸

Suomen politiikan suunta muuttui kuitenkin hitaasti, sillä monarkistis-konservatiivisen valtasuunnan toiminnassa olivat läheisesti yhdistyneet ulkopoliittinen Saksan suuntaus ja sisällissodan jälkeisten sisäpoliittisten valtasuhteiden ylläpito.⁴²⁹ Heikki Ylikangas onkin hyvin tiivistänyt vuosien 1917-1919 lainsäädännöllisen kehityksen: ”Suomen lainsäädäntö harppasi vuonna 1917 kaksi askelta eteenpäin, otti seuraavana vuonna kolme taakse ja vuonna 1919 jälleen yhden eteenpäin”. Tämän ”soutamisen ja huopaamisen” aiheutti Ylikankaan mukaan juuri ulkopoliittinen maailma, eikä vain sisäinen tilanne.⁴³⁰

4.2. VAIKUTUS MYÖHEMPÄÄN LAINSÄÄDÄNTÖÖN

Kansalaissodalla oli enemmän tai vähemmän pysyväksi jääneitä heijastusvaikutuksia niin suomalaiseen lainsäädäntöön, oikeuskäytäntöön kuin ilmeisesti myös oikeudelliseen ideologiaankin.⁴³¹ Vuoden 1918 tapahtumat olivat omiaan lujittamaan suomalaisen hallitsemismallin ”itäisiä” elementtejä, joita siihen oli autonomian aikana kerrostunut.⁴³²

Monia nimenomaan kontrollia kiristäneitä uudistuksia ajettiin läpi tynkäeduskunnassa. Niistä keskeisimmiksi Kekkonen mainitsee yllyttämisen lain rikkomiseen (16:8 §), asevelvollisen houkuttelemisen jäämään pois kutsunnoista (16:9 §) ja Suomen lipun tai vaakunan

⁴²⁶ Pietiäinen, Jukka-Pekka: *Suomen ulkopoliitiikan alku*, s. 252. Teoksessa Manninen (1992).

⁴²⁷ Pietiäinen, Jukka-Pekka: *Suomen ulkopoliitiikan alku*, s. 330. Teoksessa Manninen (1992).

⁴²⁸ Ylikangas (2002), s. 168-172.

⁴²⁹ Paasivirta (1984), s. 143.

⁴³⁰ Ylikangas (2002), s. 172.

⁴³¹ Kekkonen (1991), s. 96.

⁴³² Kekkonen (1999), s. 50.

häpäisemisen (16:16 §). Säännöksiä sovellettiin laajasti 1920-luvun vasemmiston poliittisen toiminnan tukahduttamisessa.⁴³³ Kommunistioikeudenkäyntien riippuvaisuus sisäpoliittista arvioinneista näkyy myös siinä, että syytteiden nostaminen oli useasti riippuvaista hallituksen kokoonpanosta.⁴³⁴ Björnen selvityksen perusteella näyttää myös ilmeiseltä, että HO:n rangaistuskäytännössä on havaittavissa yleiskehitys: Vuosina 1919-21 olivat rangaistukset erittäin ankaria, tämän jälkeen seurasi jyrkkä lieveneminen, joka jatkui aina vuoteen 1930 saakka.⁴³⁵ Björne toteaaakin, että rangaistusten mittaamiskäytäntö valtiopetoskysymyksissä⁴³⁶ sekä RL 16:24:n suhteen⁴³⁷ käy huomattavissa määrin yhteen kulloinkin vallinneen poliittisen tilanteen kanssa. Tässä voi nähdä viitteitä realistisen koulukunnan perusteltavuudelle: laki on niin kuin sitä luetaan. Väitöskirjansa Björne lopettaakin sanoihin: "...tuomarikin on poliittinen ihminen poliittisessa ympäristössä".⁴³⁸

Tynkäeduskunta mitätöi useita vuoden 1917 syksyllä laajalla enemmistöllä hyväksytyjä vähäväkisten asemaa kohentaneita ja demokratiaa lisänneitä uudistuksia, mm. työaikalaki (8 tunnin työaika) ja kunnallislaki äänioikeuden tasapainottamiseksi. Näin ollen myös Jukka Kekkonen yhtyy Väinö Tannerin näkemykseen tynkäeduskunnan luonteesta "sorto- ja luokkalainsäätäjänä".⁴³⁹

Kun säännönmukainen lisärangaistus oli valtiorikosoikeuksissa ollut kansalaisluottamuksen menettäminen, mikä kesti vankeusrangaistuksen päätyttyä tavallisesti 5-8 vuotta⁴⁴⁰, tarkoitti se, että kymmeniä tuhansia punaisia oli ilman äänestys-oikeutta ja vaalikelpoisuutta valtaosan 1920-luvusta. Kun tähän vielä lisää, että maassa olevien sosialidemokraattisten kansanedustajien saamat tuomiot olivat keskimääräistä ankarampia (kahta lukuun ottamatta kaikki tuomittiin kahdeksan vuoden kuritushuonetuomiosta aina kuolemanrangaistukseen asti),⁴⁴¹ on helppo kyseenalaista ensimmäisen vuosikymmenen vallan legitimitetti, varsinkin kun suhteellisesti itsenäinen suojeluskuntajärjestö oli koko sotien välisen ajan todellinen eduskunnan ja hallituksen vallankäytön institutionaalinen valvoja, viides valtiomahti.⁴⁴²

⁴³³ Kekkonen (1991), s. 96.

⁴³⁴ Björne (1977), s. 19.

⁴³⁵ Björne (1977), s. 299.

⁴³⁶ Björne (1977), s. 310.

⁴³⁷ Björne (1977), s. 321.

⁴³⁸ Björne (1977), s. 426.

⁴³⁹ Kekkonen (1991), s. 97.

⁴⁴⁰ Kekkonen (1991), s. 58.

⁴⁴¹ Kekkonen (1991), s. 59.

⁴⁴² Jyräki (2014), s. 219.

Ensio Hiitonen on kirjassaan (1953) käynyt läpi oikeudenkäytön epälegalistisia piirteitä sekä paikallisissa epävirallisissa kenttäoikeudenkäynneissä että valtionrikostuomioistuimissa. Näitä on turha esitellä tässä sen tarkemmin.⁴⁴³ Kiinnostavaa on havainto, että niinkin laillisuuteen ja oikeudellisen tasapuolisuuteen kuin vasta hyväksytty hallitusmuoto olikin, ei se tarkoittanut että se olisi sellaisenaan tullut vielä heti hyväksymisensä jälkeen sovelletuksi.⁴⁴⁴ Ehkä merkittävin perustuslain säännösten tulkintaan vaikuttava tekijä on arvostuksenvaraisuus, jonka merkitystä vielä korostaa perustuslaissa välttämättömäksi katsottu yksityiskohtaisuutta kaihtava kirjoitustapa. Tämä jättää normin konkretisoitumisen kulloisenkin kulttuurin, muuttuvien arvostusten varaan. Tarkoituksena on siis laatia ”vain” lain postulaatti, selkeä periaatteellinen tavoite ja velvoittaa julkinen koneisto pyrkimään sitä kohti.⁴⁴⁵ Näin ei kuitenkaan valkoisessa Suomessa tapahtunut. Myös Svinhufvudin oikeistohallituksen toiminta osoittaa että virallisella legalismilla oli rajansa, legalismin suojissa positiivisoikeudellisia valtuuksia tulkittiin niin väljästi kuin ajankohtainen poliittinen tilanne edellytti.⁴⁴⁶

Myös muu punaisiin kohdistuva painostus ja häirintä, erityisesti sodan muistamisen osalta, oli voimakasta ja laillisesti ”hyväksyttyä” sodan jälkeen.⁴⁴⁷ Perusoikeussuojan relativistisuutta osoittaa, että vuosina 1919-1934 säädetyt poliittisten perusoikeuksien käyttöä koskevat rajoitukset säädettiin tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä, lukuun ottamatta valtiopäiväjärjestyksen vaali- ja äänioikeussäännöksiä.⁴⁴⁸

Antero Jyränki on pamflettimaaisessa kirjassaan ”Valta ja vallansiirto” (1974) käsitellyt perustuslain porvarillisia piirteitä, jotka pyrkivät säilyttämään vallinneen yhteiskuntarakenteen. Tällaisia olivat mm. Määrävähemmistösäännökset, omistusoikeuden vahva suoja sekä vahva presidentti-instituutio.⁴⁴⁹ Hallitusmuodon sisällön sanelivat lähes täysin sisällissodan voittajat, porvarilliset ryhmittymät, joiden intressejä, osin ristiriitaisiakin, hallitusmuoto pyrki kokoamaan.⁴⁵⁰ Jyrängin mukaan, ”[v]uoden 1919 hallitusmuoto oli tosiasiassa sisällissodan voittajien, ensi sijassa poliittisen keskustan sanelu, ei kaikkien kansalaisryh-

⁴⁴³ Hiitonen (1953), erityisesti s. 9-140.

⁴⁴⁴ Hiitonen (1953), s. 140.

⁴⁴⁵ Nieminen toim.(1999), s. 3.

⁴⁴⁶ Tuori (2002), s. 246.

⁴⁴⁷ Katso esimerkiksi Peltonen, Ulla-Maija: Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta. Helsinki 2003.

⁴⁴⁸ Tuori (2002), s. 218.

⁴⁴⁹ Jyränki (1974).

⁴⁵⁰ Jyränki & Husa (2012), s. 40.

mien yhteisymmärryksen tulos.” Tämä vaikutti myös siihen kuinka perustuslakeja tulkittiin ja millaiseksi presidentti-instituutio muotoutui.⁴⁵¹

Omistusoikeuden suoja oli yksi harvoista poikkeuksista, missä yksilöä suojattiin lainsäätäjältä. Tätä voidaan Jyrängin mukaan pitää esimerkkinä porvariston tarpeesta luoda takeet eduskunnan yksinkertaisen enemmistön vallankäyttöä vastaan.⁴⁵² Myös Tasavallan presidenttinä vuosina 1956-81 toiminut Urho Kekkonen on kirjoituksissaan huomionnut perustuslain turvaavan eri perusoikeuksia eritasoisena. Kekkonen polemisoi muun muassa sitä, kuinka, viitaten kuolemanrangaistukseen, hengestä voidaan säätää yksinkertaisella enemmistöllä mutta omaisuuden turvasäännös on ehdoton.⁴⁵³ Myös Jukka Kekkonen pitää sisällissotaa sekä sen seurauksia eräänlaisena ”historiallisena painolastina”, jotka ovat ylläpitäneet Suomessa perinteisen omaisuusrikosten ankaraa rangaistuskäytäntöä.⁴⁵⁴ Ainoan poikkeuksen muuten liberalistiseen ja oikeistomyönteiseen perintöön tynkäeduskunnan lainsäädännössä tekee varallisuusveroon tehty varsin korkea progressio nurinoista huolimatta.

Sinänsä tämä on linjassa jo aiemmin Suomessa vallinneen hegeliläisen suunnan kanssa. Vaikka Hegelkin oli liberalistisen talouspolitiikan kannattaja, tietäen kuitenkin sen polarisovan vaikutuksen, edellytti hän omaisuuden kartuttamisen oikeutukselta intellektuaalista ja eettisestä sivistystä sekä hyväntekeväisyyttä. Muu oli hänestä halveksittavaa.⁴⁵⁵ Halveksittavaa toki, ei kuitenkaan kiellettyä. Tuskinpa hän itsekään uskoi tällaiseen mahdollisuuteen, edustihan hänelle nimenomaan valtio sellaista paternalistista voimaa, jonka tuli pitää köyhistä huolta.⁴⁵⁶

Heikki Ylikangas on selvittänyt artikkelissaan kansalaissodan vaikutuksia (oikeus-)tieteen kehitykseen erityisesti sotien välisenä aikana. Hän on huomionnut, että muuten sisällissodan jälkeen syrjäytetyn talous- (ja sosiaali-) historian yksi erikoisala laventui muiden kutistuessa: omistusoikeuden historia. Yksityisen omistusoikeuden legitimitietin vahvistamista toteuttava tutkimus oli suosittua ja sillä nimenomaisesti korostettiin itsenäisten talonpoikien merkitystä Suomen historiassa. Samalla taloushistoria siirtyi selityksissään pikemmin aa-

⁴⁵¹ Jyräki (2014), s. 218.

⁴⁵² Jyräki & Manninen (1990), s. 23. Veli-Pekka Viljasen artikkelissa ”Hallitusmuodon perusoikeusluvun taustasta ja syntyvaiheista”.

⁴⁵³ Kekkonen, Urho (1973), s. 123 eteenpäin.

⁴⁵⁴ Kekkonen (1991), s. 116.

⁴⁵⁵ Wahlberg, Markus: *Liberaalisia ja konservatiivisia piirteitä Hegelin oikeusfilosofiassa*, s. 237. Teoksessa Tontti et al. (2001a).

⁴⁵⁶ Wahlberg, Markus: *Liberaalisia ja konservatiivisia piirteitä Hegelin oikeusfilosofiassa*, s. 239. Teoksessa Tontti et al. (2001a)

tehistorian suuntaan, ja käsitteet kuten kapitalismi, luokka, riisto poistuivat käytöstä, vaikka ennen vuotta 1918 niitä olivat käyttäneet kaikki johtavat historioitsijat.⁴⁵⁷

⁴⁵⁷ Ylikangas, Heikki: *Vuoden 1918 vaikutus historiatieteessä*, s. 96-97. teoksessa *Vaikea totuus. Vuosi 1918 ja kansallinen tiede*. (1993)

OSA III SYNTEESI

1. JOHTOPÄÄTÖKSET

Thomas Hobbesin mukaan ihmisluonteesta löytyy kolme pääasiallista riidan syytä: kilpailu, epäluottamus ja turhamaisuus. Kilpailu saa ihmiset *hyökkäämään* hyödyn vuoksi, epäluottamus *puolustautumaan* turvallisuuden vuoksi ja *turhamaisuus* maineen, joutavuuksien, omien tai läheisten, oman yhteisön, vuoksi.⁴⁵⁸ Valkoiset olivat aseistautuneet turvautuakseen, mutta sodan lopulla haluttiin hyökkäyksiä jatkaa hyödyn sekä turhamaisuuden, oman yhteisön (puolueen kannatus) tai kenties jopa maineen vuoksi.

Myös Paasivirran mukaan sisällissota oli ”tunteiden sotaa”, missä ääriaineekset molemmin puolin vahvistuivat. Valkoisten osalta tämä tarkoitti varsinaisiin sotatapahtumiin osallistuneiden lisäksi myös pääkaupungin porvarillista piirejä, yhteiskunnan eliittiä.⁴⁵⁹ Niinpä keskeistä **valkoiselle terrorille** on sen organisoitu ja systemaattinen luonne. Sille koitettiin tarvittaessa löytää (jälkikäteen) juridiset perusteet. Kekkosen mukaan on kuitenkin oletettavissa että rangaistustoimien laittomuus oli tekijöilleenkin selvää.⁴⁶⁰ Oikeudenkäytön on kuitenkin täytettävä tietyt minimivaatimukset, eikä väkivallan käyttö muutu oikeudenkäytöksi silloinkaan kun se yritetään legitimoida viittaamalla tiettyihin säännöksiin. Legaliteetti-periaate edellyttää laeilta täsmällisyyttä sekä sitä että laki on sovellettavissa kyseiseen tekoon.⁴⁶¹

Toukokuusta 1918 vallitsevaksi suuntaukseksi tuli politiikan deliberalisointi. Ajalle tyypillistä oli monarkismin uusi nousu sekä voitettujen työväenliikkeen kannattajien sulkeminen kaiken valtiollisen vaikuttamisen ulkopuolelle.⁴⁶² Vajaalukuisena eduskunta päätti joukon valtiotäätönsä kannalta merkittäviä lakeja (mm. poikkeustila, yhdistyslaki, painovapauslaki, kunnallislain muutos), antoi ylimmän vallan senaatin puheenjohtajalle sekä käsitteli hallitusmuotoehdotusta jonka pohjalta se ryhtyi kuninkaanvaaliin lokakuussa 1918.⁴⁶³ Vuoden 1918 tapahtumat osoittavat suorastaan kouluesimerkin lailla, kuinka kansallisen ja kansainvälisen politiikan tapahtumat ovat elimellisesti sidoksissa toisiinsa ja kuinka ne vaikut-

⁴⁵⁸ Hobbes (1999), s. 123.

⁴⁵⁹ Paasivirta (1984), s. 129.

⁴⁶⁰ Kekkonen (1991), s. 44.

⁴⁶¹ Kekkonen (1991), s. 45.

⁴⁶² Jyräki (1989), s. 476-477.

⁴⁶³ Jyräki (1989), s. 478.

tavat kansallisen yhteiskunta- ja oikeuspolitiikan tärkeimpiin ratkaisuihin.⁴⁶⁴ Syksyn 1918 kuningasvaali muistuttaa vain muodollisessa lainmukaisuudessaan siitä, että laillisuusajattelussa ei ollut jäljellä muuta kuin tyhjä kuori.⁴⁶⁵ Tasavaltalaiset yrittivät vastustaa monarkistisia pyrkimyksiä vetoamalla perustuslaillisuuteen, mutta tosiasiassa suostumusperiaatteesta tingittiin. Aki Rasilaisen mukaan voittajien täytyi itse uskoa edustavansa oikeusjärjestyksen jatkuvuutta, tarvitsematta laskeutua luokkasodan toiseksi osapuoleksi. Tämä merkitsi mm. sitä, että legitiimisyyspäilyistä huolimatta tynkäeduskunnalle tunnustettiin legaaliseen kontinueettiperiaatteeseen perustuva oikeus säätää maalle uusi perustuslaki.⁴⁶⁶

Kansalaissota hitsasikin yhteen suomalaisen lakimieskunnan, toimivathan käytännössä he kaikki, ylioppilaita myöten, tuomareina valtiorikosoikeuksissa. Tämä on osaltaan vaikuttanut siihen miksi suomalainen oikeustiede pitkään vaikenä vuoden 1918 tapahtumien antilegalistisista piirteistä.⁴⁶⁷ Samaan tulokseen päätyy myös Björne, jonka mukaan itsekin juridisesti kyseenalaiseen toimintaan osallistunut lakimieskunta omaksui eräänlaisen vaikeamisen salaliiton, eikä yhtenäisesti valkoinen lakimieskunta myöhemminkään ottanut kantaa poliittisiin oikeudenkäynteihin.⁴⁶⁸

Kuten Alexis de Tocqueville sanoo, ”sellaisessa yhteiskunnassa, jossa lakimiehet saavat kiistatta ottaa heille luonnostaan kuuluvan korkean aseman, heidän asenteensa ovat korostetun konservatiivisia ja epädemokraattisia”. Hän myös jatkaa: ”Lakimiehet rakastavat ennen kaikkea järjestystä, valta on järjestyksen vahvin tae. --- Tyrannia pelottaa heitä vähemmän kuin mielivalta. Vaikka ihmisten riippumattomuus riistettäisiin, mutta lainsäätäjät ottaisi tämän omalle vastuulleen, lakimiehet olisivat jokseenkin tyytyväisiä.” Ja vielä viimeiseksi ohjeeksi hän sanoo: ”ruhtinaan kannattaisi ennemmin ottaa lakimiehet hallitukseen. Heidän käsissään väkivaltainen tyrannia saa oikeudenmukaisuuden ja laillisuuden muodot.”⁴⁶⁹ Kuinka hyvin hänen sanansa tynkäeduskunnan toimintaan soveltuvatkaan!

Valtiorikosoikeudet toteuttivat legalismia korkeintaan hyvin muodollisessa, mutta samalla tarkoitushakuisessa mielessä. Vuoden 1918 oikeudenkäytön päätunnus oli todellisuudessa pikemminkin antilegalismi kuin legalismi. Vuosi 1918 katkaisi legalistisen tradition Suo-

⁴⁶⁴ Kekkonen (1999), s. 69.

⁴⁶⁵ Björne (2012), s.148.

⁴⁶⁶ Jyräki & Manninen (1990), s. 44. Aki Rasilaisen artikkelissa Antilegalismi 1899-1919.

⁴⁶⁷ Kekkonen, Jukka: *Kansalaissota ja oikeustiede* s. 113.. teoksessa *Vaikea totuus. Vuosi 1918 ja kansallinen tiede.* (1993)

⁴⁶⁸ Björne (2012), s. 151.

⁴⁶⁹ de Tocqueville (2006), s. 286.

messä.⁴⁷⁰ Björne nostaa esille myös Robert Hermansonin, joka ”legalistina” (heittomerkit kirjoittajan) ja eniten oikeustieteen objektiivisuuteen uskovana oppi pian asiantuntijalainsunnoissaan ottamaan huomioon kulloisenkin valtapoliittisen tilanteen.⁴⁷¹

Schmittin ystävä/vihollis -jaottelussa on hyvä huomata se seikka, että etukäteen ei voida tietää, kuka vihollinen on. Hänet tunnistetaan vasta tunnistamisen hetkellä, ja näin ollen vihollinen voi olla kuka tahansa ja täten kansakin muodostuu vasta tämän tunnistuksen myötä.⁴⁷² Vaikka ajatus tuntuukin pelottavalta, mahdollistaahan se kansanvihollisten nimeämisen omien juridisten kansalaisten joukosta, ei se kuitenkaan vuoden 1918 valossa näytä kovin kaukaa haetulta. Jälleen kerran valkoinen Suomi löytyy Schmittin maailmasta.

Periaatteessa tynkäeduskunnan legalistisuuden sekä legitimitetin voi ohittaa. Oli tai ei, se toimi ja teki päätöksiä. Punaiset olivat lähteneet vallankumoukseen haastaakseen perustuslain siten ollen schmittiläisittäin tehneet rikoksista pahimman, haastaneet perustuslain. Tällöin meidän tosin tulee ajatella, että joukkorangaistus koko puoluetta, sen kannattajia ja jopa aatesuuntausta kohtaan olisi hyväksyttävää.

Entä miltä tynkäeduskunnan toimintaa näyttää mikäli sitä peilataan Tuorin rationaalisuuden pätevyysvaateita (pragmaattinen, eettinen ja moraalinen) vastaan?

- a) Pragmaattisessa päättelyssä ja tahdonmuodostuksessa edellytyksenä on, että neuvotteluprosessin menettelyllisten ehtojen olisi varmistettava tai ainakin mahdollistettava reilut kompromissit osapuolten kilpailevien intressien välillä. Tuori puhuu valtasapainosta.⁴⁷³ Tämä ei luonnollisestikaan voida katsoa täyttyneeksi tynkäeduskunnassa.
- b) Eettinen päättely edellyttää, että kaikilla yhteisön jäsenillä on oltava oikeus osallistua keskusteluihin, jotka tähtäävät kollektiivisen itseymmärryksen syventämiseen.⁴⁷⁴ Eettisen järjen ulottuvuudessa legitiimi oikeus pitäytyä kansallisen identiteetin tasolla, toisin sanoen koko oikeusyhteisön jakamissa vahvoissa arvoissa. Tässäkin kohdalla voidaan varmasti tulkita, että näin ei tynkäeduskunnassa tapahtunut.

⁴⁷⁰ Kekkonen, Jukka: *Kansalaissota ja oikeustiede* s. 115.. teoksessa *Vaikea totuus. Vuosi 1918 ja kansallinen tiede.* (1993)

⁴⁷¹ Björne (2012), s. 147.

⁴⁷² Ojakangas, Mika: *Carl Schmitt: Päätöksestä nomokseen*, s. 109. Teoksessa Tontti et al. (2001b).

⁴⁷³ Tuori (2002), s. 139.

⁴⁷⁴ Tuori (2002), s. 140.

- c) Moraalinen päättely ja tahdonmuodostuksen ytimenä on puolueettomuuden vaatimus, mikä ei täyty mikäli moraalisten ongelmien ratkaisemista ohjaavat normit eivät ole kaikkien niiden hyväksyttävissä, joita nämä normit potentiaalisesti koskettavat. Näin ollen (tässä tapauksessa) lainsäätäjän tulee ottaa huomioon muiden mahdollisten asianosaisten intressit.⁴⁷⁵ Kuten edellä on havaittu, asianosaisten intressit vaihtelivat sen mukaan, millä puolella normien täytäntöönpanoa he olivat. Myöskään oikeustiede laajana oikeusyhteisönä ei pidä tehtyä lainsäädäntöä hyväksyttävänä, kuten tästä tutkimuksessa on pyritty osoittamaan. Myöskään ulkovallat eivät hyväksyneet tynkäeduskunnan toimintaa, ja niinpä koko laaja asianosaisten joukko osoittaa tynkäeduskunnan vahvan legitimitaatiovajeen.

”Nyt puolustetaan samanlaisia laittomuuksia ja raakuuksia, mitä punakaarti harjoitti, valkoisten tekeminä, ja ehkä vielä kamalampina, sillä, että niinhän punakaarti teki. Missä on teidän laillisuutenne?”, totesi eduskunnan järjestäytyessä sen ainoa läsnä ollut sosialistiedustaja Matti Paasivuori.⁴⁷⁶ Vaikka tässä tutkimuksessa ei olekaan tarkoituksena vertaila punaisten oikeudenkäyttöä sodan aikana, keskittyyhän tutkimus siihen ns. viralliseen ja lailliseen oikeusjärjestykseen jollaiseksi valkoinen senaatti Suomessa tulkitaan, mutta silti on perusteltua yhtyä Björnen vertailuun punaisen ja valkoisen legalismin eroista. Hän nimittäin kritisoi Jukka Siron väitöskirjan luonnehdintaa molemminpuolisesta pinnallisesta legalismista, todeten, että ”valkoisissa, täysin vailla säädöspohjaa olevissa kenttäoikeuksissa usein lakimieskoulutuksen saaneet tuomarit mielivaltaisesti taivuttivat lainsäännöksiä näennäisperusteluna suorittamilleen puhdistuksille.”⁴⁷⁷ Myös Kekkonen päätyy legalismia pohtiessaan seuraavaan johtopäätökseen: oikeudenkäytön ongelmien ydin ei vuonna 1918 ollut laillisten muotojen noudattaminen, vaan niistä poikkeaminen, niiden noudattamatta jättäminen. Legalismi ei ollut johdonmukaista millään muotoa, mikä viittaa siihen, että laillisuudellakin on vain välinearvo.⁴⁷⁸ Kekkonen näkeekin jälkiselvittelyissä selviä luokkakoston piirteitä.⁴⁷⁹

Kekkonen mukaan **valtiorikosoikeusjärjestelmä** sopii erinomaisesti Otto Kirchheimerin esittämän poliittisen oikeudenkäytön ”klassisen” määrittelyn piiriin: vallanpitäjät pyrkivät

⁴⁷⁵ Tuori (2002), s. 141.

⁴⁷⁶ Lindman s. 301, missä lähteenä P 5/7 1918, s. 1506-107.

⁴⁷⁷ Björne (2012), s. 150.

⁴⁷⁸ Kekkonen (1991), s. 111. Tässä kohti Kekkonen rinnastaa sen myös vuoden 1917 oikeustilasta käytettyihin alaisargumentteihin, joista olen kirjoittanut toisaalla.

⁴⁷⁹ Kekkonen (1991), s. 34.

nujertamaan poliittiset vastustajansa oikeudellisia keinoja ja muotoja hyväksikäyttäen, tai kuten Kekkonen saman ilmaisee: tavoitteet ovat poliittisia, mutta käytetyt keinot oikeudellisia.⁴⁸⁰ Valkoisten lainkäyttö oli positiivisoikeudellisten säännösten valossa erityisen huteralla pohjalla siinä summittaisessa oikeudenkäyttömenettelyssä, jossa maa ”puhdistettiin” punaisista tai sellaiseksi epäillyistä.⁴⁸¹ Tähän voinee lisätä myös sen tavan millä sosialist kansanedustajia estettiin ottamasta osaa eduskunnan toimintaan valtiopäivien alettua.

Yhteenvetona kirjastaan Kekkonen toteaa, että valtiorikosoikeusjärjestelmän yhteydessä ei ole lainkaan perusteltua puhua legalismista muutoin kuin vallanpitäjien käyttämänä legitimaatiotapana; niin antilegalistista valtiorikosoikeuksien oikeudenkäyttö oli.⁴⁸² Michel Foucault näkee oikeusjärjestelmät historiallisesti vallanpitäjien intressien välineenä, kansan populaari oikeus on historiallisesti antijuridinen ja vastakkainen tuomioistuimelle. Porvarillisessa valtiossa tuomioistuin on hänen mukaansa porvareiden vallan väline. Foucault’lle ratkaisu ei kuitenkaan ole jokin kolmas (suvereeni) saati kansan oikeus vaan hän edellyttää tuomioistuinten jatkuvaa itsereflektointia.⁴⁸³ Tämä on kuitenkin liian hidas keino oikeuslaitoksen legitimitietin arviointiin, Suomessa vasta toinen maailmansota jälkivaikutuksiin avasi itsereflektoinnin mahdollisuuden.

Björnen lailla voi yhtyä siihen käsitykseen, että aivan kuten Iston taulu ja Runebergin runot, kuuluu myös suomalainen legalismi tarujen maailmaan. Suomalaisen legalismin kansallishenkinen sisältö tarkoitti tarkoituksenhakuista laintulkintaa ja lakisidonnaisuutta, joka rajoittui pelkkien muotojen noudattamiseen.⁴⁸⁴ Samoin voi yhtyä Marxin ja Schmittin näkemykseen siitä, että poliittisilla käsitejärjestelmillä, tässä tapauksessa legalistisella normatiivisuudella, on kaikessa näennäisyydessään vahva yhteys teologisiin käsitejärjestelmiin.⁴⁸⁵ Normeista valittiin ne, jotka legitimoivat kulloisenkin vallanharjoituksen.

Ja eikö jokainen tynkäeduskunnan päätös toisaalta ollut esimerkki siitä, kuinka valta sääteessään lakeja sallii, pikemminkin kuin kieltää jotain? Jos verrataan tilannetta ennen eduskunnan valtaa, laittomuuden aikaan, olivat säädetyt lait niihin nähden parannuksia. Lain sallivasta luonteesta on kirjoittanut mm. Jacques Derrida,⁴⁸⁶. Tämä näkökulma avaisi-

⁴⁸⁰ Kekkonen (1991), s. 113.

⁴⁸¹ Tuori (2002), s. 239.

⁴⁸² Kekkonen (1991), s. 118.

⁴⁸³ Koivusalo, Markku: *Michel Foucault ja tuottavan vallan järjestys*, s. 289. Teoksessa Tontti et al. (2001b)

⁴⁸⁴ Björne (2012), s. 151.

⁴⁸⁵ Ojakangas, Mika: *Carl Schmitt: Päätöksestä nomokseen*, s. 91. Teoksessa Tontti et al. (2001b)

⁴⁸⁶ Kauppinen, Jari: *Derrida ja oikeus, esim.* s. 408. Teoksessa Tontti et al. (2001b).

kin tutkimukselle uuden kiinnostavan tason, johon valitettavasti ei tässä ajassa ja tilassa ole mahdollisuutta.

Marxilaiseen ideologiakritiikkiinkään ei kuitenkaan kuulu pessimistisyys tai passiivisuus vai pikemminkin on pyrittävä esittelemään vaihtoehdot ja osoittamaan sellainen realistinen suunta johon yhteiskunnan tulisi kehittyä. Näin esimerkiksi lainsäätäjän tulee tietää lakien vaikutukset, joten oikeustieteellistä osaamista ei voi olla ilman yhteiskunnallista osaamista.⁴⁸⁷ Toisaalta, koska oikeuden tehtävä on piilottaa vallankäyttö, ei maailmassa, joka on vapaa vallankäytöstä, tarvita oikeutta sen piilottamiseen ja legitimointiin. Näin ollen lakijärjestelmä lopulta tulee turhaksi ja se kuolee pois.⁴⁸⁸ Tosin todettakoon, että valtion kuolema oli pikemminkin Engelsin kuin Marxin maksiimi.⁴⁸⁹

Valtio-oikeuden käsitteet ovat aikaansa sidottuja myös poleemisuudessaan ja siten valtio-oikeuden teoria on kietoutunut erottamattomasti yhteen aikakautensa poliittisten kamppailujen kanssa. Keskeistä siten ollen oikeudelliselle toiminnalle on Schmittin mukaansa ystävän ja vihollisen erottelut.⁴⁹⁰ Vaikka tämä kovin äärimmäiseksi luonnehdittu näkökulma Tuorin mukaan heijastelee aikansa, Weimarin tasavallan, poliittisia ristiriitoja, on Schmittin sodankäynnin termit Tuorin mukaan edelleen käyttökelpoisia ainesosia valtio-oikeutta tarkasteltaessa.⁴⁹¹ Jos näin ollen pohditaan oikeusvaltiota, ottaen huomioon Foucault'n käsitys Lain roolista vallan legitimoijana, ja samalla Schmittin teoria vihollisuuden ja ystävyyden taistelusta valtio-oikeudessa, asettuu vuoden 1919 hallitusmuodon esipuhe kiintoisaan valoon. Kun **hallitusmuoto** kirjoitettiin lakipositivistiseen sävyyn, voittajien, schmittiläisittäin ystävien, toimesta, tarkoitti lakipositivismi, oikeusvaltioajatus, säätäjilleen siten ollen oman valtansa konstituioimista. Lakipositivismi oli väline, ei arvo sinänsä.

Oikeiston käsitys vuoden 1918 tapahtumista vapaussotana oli taipuvainen rajaamaan sodan hävinneen osapuolen kansa- ja kansakuntakäsitteensä ulkopuolelle. Näin ollen valtio-sääntöperiaatteiden yläpuolelle asetettiin se arvoyhtenäisyys, jota kansakuntaa (johon ei siis laskettu lähes puolta väestöstä) uhkaavien sisäisten ja ulkoisten vaarojen torjuminen oikeiston mielestä edellytti.⁴⁹²

⁴⁸⁷ Eriksson, Lars D.: *Karl Marx' kritiska rättsteori*, s. 281. Teoksessa Tontti et al. (2001a).

⁴⁸⁸ Eriksson, Lars D.: *Karl Marx' kritiska rättsteori*, s. 282. Teoksessa Tontti et al. (2001a).

⁴⁸⁹ Heiskanen, Jukka: Teoksen Marx (2009) esipuheessa, s. 58.

⁴⁹⁰ Tuori (2002), s. 50.

⁴⁹¹ Tuori (2002), s. 53.

⁴⁹² Tuori (2002), s. 219.

Eduskunta oli tuonut sosiaaliset kysymykset poliittisen päätöksenteon ja siten poliittisen keskustelun taistelun piiriin.⁴⁹³ Kuitenkin vahva hallitus (venäläinen) saattoi pitää nämä riidat politiikan tasolla. Kun eduskunnasta tuli vahvin valta, myös siellä olevat kriisit kärjistyivät koko kansan läpäisemiksi. Heikko hallitus ei enää kyennyt hillitsemään ristiriitoja. Tämä selittää myös tarpeen lujalle hallitusvallalle sodan päätyttyä.⁴⁹⁴

Perimmiltään kyse on tällöin (sisällissodan päätyttyä toisen osapuolen voittoon) siitä, että voittajat viime kädessä fyysiseen väkivaltaan nojautuen pönkittäivät yhteiskunnallisia tavoitteitaan ja turvaavat asemansa tulevaisuuden varalle.⁴⁹⁵ Keinojen valinnan sanelee, millainen sodan hävinneen osapuolen yhteiskunnallinen painoarvo on ja millaisen muodon se mahdollistaa yhteiskunnan kehittämiseen osallistumisen. Samoin toki vaikuttaa myös voitaneen osapuolen eheys tai hajanaisuus. Suomessa rivit eivät pysyneet täysin kasassa, mikä paransi hävinneen osapuolen neuvotteluasemia. Siitä huolimatta Suomi ei ankaruudessaan ollut kansainvälisesti poikkeus, pikemminkin se oli normaali tai jopa ankarampi repressiossaan.⁴⁹⁶

Kun valtiosäännön mukaisen poliittisen järjestelmän legitimititeettipohja oli kapea, se tarvitsi aseiden antamaa tukea, jota sille antoi sekä maan virallinen että puolivirallinen armeija, **suojeluskunnat**.⁴⁹⁷ Erään luonnehdinnan mukaan ”suojeluskuntajärjestö oli ristiriitaisen tuntuisesti samalla poliittisen demokratian ehto ja uhka.” Pikemminkin voisi kuitenkin sanoa, että se oli repressiivisen politiikan teon ehto ja uhka aidolle oikeusvaltioajattelulle, muodollisen parlamentaarisen järjestelmän ja potentiaalisen porvarillisen asevallan välillä oli selvä ristiriita. Suhteellisesti itsenäisten suojeluskuntien olemassaolo asetti eduskunnan ja hallituksen vallankäytölle kiistattomat rajat.⁴⁹⁸

Myöhemmin 1930-luku ja Lapuan liike, ja sitä puolustelevat antilegalistiset kannat osoittivat, että itsenäinen Suomi ei enää tarvinnut legalismia. Näin ollen legalismista kiinni pitäminen oli tarkoituksenmukaisuuskysymys, poliittinen kysymys.⁴⁹⁹ Teoksessaan ”Demokratian itsepuolustus” Urho Kekkonekin innostuu puolustamaan demokratian oikeutta puolustaa itseään, myös epälegitiimein, jopa ulkoparlamentaristisin keinoin. Puhuessaan 1930-luvun kommunismin vastaisesta liikkeestä (Lapuan liikkeestä) hän toteaa ”Pääasial-

⁴⁹³ Haapala (1997), s. 219.

⁴⁹⁴ Haapala (1997), s. 230.

⁴⁹⁵ Kekkonen (1991), s. 33.

⁴⁹⁶ Kekkonen (1991), s. 34.

⁴⁹⁷ Tuori (2002), s. 220.

⁴⁹⁸ Jyränki (1989), s. 527.

⁴⁹⁹ Jyränki (1989), s. 537.

linen syy siihen oli kansalaismielialan vähittäisessä, hiljaa ja itsetiedottomasti tapahtuneessa muutoksessa oivaltamaan, että itsenäinen, aina ulkonaisen vaaran uhkaama valtakunta on oikeutettu – vieläpä velvoitettukin – olemassaolonsa suojelemiseksi tarttumaan sellaisiinkin keinoihin, joita... suuriruhtinaskunta oli pitänyt vastarintataistelunsa kannalta vahingollisina ja turmiollisina.”⁵⁰⁰

Suvereenisuuteen kuuluu kaksi momenttia, päätös poikkeustilasta ja päätös positivistisen oikeuden panemisesta sivuun. Tämä siis käytännössä tarkoittaa, että suvereenisuutta on määritellä itse olevansa suvereeni ja pystyä pitämään siitä kiinni.⁵⁰¹ Voidaan sanoa, että päätös poikkeuksesta on analoginen jumalallisen väliintulon kanssa, päätös rikkoo ja lakauttaa ajan jatkumon.⁵⁰² Valtalain hyväksyminen vuonna 1917 yli puoluerajojen oli esimerkki sen legitimitetistä. Vaikka se oli katkos aikaisempaan jatkumoon, oli sen hyväksyttävyys kuitenkin esimerkki sen tosiasiallisesta kuulumisesta suomalaisen historian tarinaan. Siksi monarkistinen liike vuotta myöhemmin oli pikemminkin oikeuden ketjun katkaiseva toimi epälegitiimiydessään.⁵⁰³ Tässä voidaankin myös nähdä Foucault ajattelua, sillä se mikä toiselle on ikuisen vallan oikeutettu jatkumo, on toiselle vallan anastus ja oikeudenmukaisuuden tuhoutuminen. Siinä missä suvereenin diskurssi haluaa rauhoittaa ja vakauttaa annetun järjestyksen, vastahistoria vetoaa menetettyyn oikeudenmukaisuuteen ja vallankumoukselliseen järjestyksen kumoamiseen.⁵⁰⁴

Artikkelissaan Ari Hirvonen pohtii Walter Benjaminin ja Schmittin eroja suvereenisuuden luonteessa. Tässä eroksi tulee suvereenin vallan ajallinen muoto. Schmittille suvereenin oikeutus oli poikkeustilan palauttaminen pois kaaoksesta kun taas Benjamin perustelee sitä poikkeustilan estämisellä. Kummassakin tapauksessa suvereenin legitimaatio tulee sen esteettisyydestä.⁵⁰⁵ Marxille vallankumous taas oli totaalinen siinä mielessä, että se oli jotain osista koostuvaa, joka kuitenkin on enemmän kuin osiensa summa.⁵⁰⁶ Marxin mukaan *lainsäädäntövalta*, ollessaan hallitsevana, ”on tehnyt suuria, orgaanisia, yleisiä vallankumouksia; se ei ole kamppaillut valtiojärjestystä vaan tiettyä antikvoitunutta valtiojärjestystä vastaan” siinä missä *hallitusvalta* on sitä vastoin saanut aikaan ”pieniä vallanku-

⁵⁰⁰ Kekkonen. Urho (1973), s. 56.

⁵⁰¹ Nuotio-Gylling (toim.) (2007), s. 22.

⁵⁰² Nuotio-Gylling (toim.) (2007), s. 25.

⁵⁰³ Jyräki (2014), s. 33.

⁵⁰⁴ Koivusalo, Markku: *Michel Foucault ja tuottavan vallan järjestys*, s. 287. Teoksessa Tontti et al. (2001b)

⁵⁰⁵ Nuotio-Gylling (toim.) (2007), s. 28.

⁵⁰⁶ Heiskanen, Jukka: Teoksen Marx (2009) esipuheessa, s. 18.

mouksia, taaksepäin suuntautuvia vallankumouksia, reaktioita.”⁵⁰⁷ Tämän voi nähdä myös siinä kuinka toisaalta kansanvaltainen eduskunta 1917 ja toisaalta senaatti vuonna 1918 toteuttivat erilaiset vallankumouksensa.

Rawlsin tietämättömyyden verhon sekä lähtötilan oletukset soveltuvat huonosti nyt käsiteltävänä olevaan tilanteeseen. Ennakkoasetukset, kuten yleisten oikean käsitysten hyväksyttävyys ja tunnustettavuus ristiriitaisten vaateiden ilmetessä, ei varmasti sovellu tilanteeseen, jossa valtaapitävillä pimeyden verhon sijaan oli varsin tarkka käsitys omasta arvostaan ja oikeutuksestaan, sekä täysin tuomitseva ja negatiivinen kuva lainsäädäntönsä kohteista, oli ne sitten muodollisesti yleisiä tai yksittäisempiä.⁵⁰⁸ Toisaalta mikäli justifikaatio on edelleen habermasilaisittain kieli- ja kulttuurisidonnaista, jää kysymys universaalista oikeudesta ja sen mahdollisuudesta edelleen ilmaan.⁵⁰⁹ Habermas ratkaisee tämän ongelman asettamalla kaksi vaatimusta legitimitetille. Ensinnäkin sen tulee olla legitiimiä, toiseksi oikeusvaltio on mahdollinen vain demokraattisena oikeusvaltiona. Näistä jälkimmäinen muodostuu kommunikatiivisesta vallasta, jonka rajat asettaa se valtakirja, minkä nojalla valta on vallanpitäjälle legitiimisti myönnetty.⁵¹⁰

Tämäkin kuitenkin jättää tutkimuskysymyksen kannalta oleellisen kysymyksen ilmaan. Oliko sodan voittajilla oikeutus demokratian perusteella, olihan valtakirja annettu lokakuun 1917 vaaleissa kovin erilaiselle eduskunnalle kuin miltä se 1918 näytti. Vai oliko valta johdettavissa itse asiassa epädemokraattisesta prosessista, sodasta? Habermasin edellyttämää diskurssia, johon osallistuisi kaikki yhteiskunnan jäsenet, voi kovin vaikeasti tulkita tapahtuneen mikäli vain yksi edustaja sosialidemokraateista oli paikalla päätöksiä tehtäessä ja mikäli muilla diskurssiin osallistuneilla oli omat intressit päätöksiä tehtäessä. Legitiimit moraalinormit perustuvatkin Habermasin mukaan siten yhteiseen intressiin ja siihen, että diskurssin kuluessa osapuolet ovat valmiita muuttamaan tarvetulkintojaan.⁵¹¹ Voidaankin sanoa, että tällaista diskurssia kyllä tapahtui, mutta vain porvarillisten puolueiden kesken. Selvä muutos intresseissä nähtiin vasta Saksan luhistumisen seurauksena, eikä tällöin voida sanoa diskurssin, vaan pikemminkin voiman ja vallan muuttumisen, johtaneen kompromisseihin. Ja mikäli olisi jonkinlaista kulttuurista legitimizeettiä, voisi tuskin väittää että Suomessa se olisi puolessa vuodessa muuttunut niin radikaalisti että se mikä ei ollut

⁵⁰⁷ Marx (2009), s. 162.

⁵⁰⁸ Rawls (1988), s. 86-90, Rawlsin kritiikistä lisää esimerkiksi Hellstén, Sirkku: *John Rawls ja yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus reiluna pelinä*, s. 194, Teoksessa Tontti et al. (2001b)

⁵⁰⁹ Tuori (2000), s. 106.

⁵¹⁰ Tuori (2000), s. 109.

⁵¹¹ Tuori (2000), s. 116.

oikeutettua vielä vuotta aikaisemmin, olisi sitä ollut 1918 kesällä. Näin ollen myöskään kulttuurin ja evoluution rationaalisuuden kautta on kovin vaikea perustella oikeustilan olleen legitimeettiä.

Oikeuden väkivalta on pohjimmiltaan oikeutta perustavaa ja luovaa väkivaltaa, suhteellisen vakaiden olosuhteiden perusta tai muunnos, joka luo oikeutta sen välttämättömyydellä. Väkivalta on siten ollen läpitunkeutunut oikeuteen. Oikeuden perusta on siis sen luonnin väkivallassa, joko sen luontihetken suvereenissa vallankäytössä tai sen yleistä väkivaltaa (erona väkivallan monopolisoinnissa vallan käyttöön) estävässä luonteessa.⁵¹² Kuten tämä tutkimus pyrki osoittamaan, tämä piti erityisen hyvin paikkansa vuoden 1918 tynkäeduskunnan toiminnassa. Siis siinä toiminnassa missä Suomen itsenäinen valtio otti ensimmäisiä askeliaan ja missä sen itsenäinen oikeusjärjestys luotiin. Tämän tutkimuksen valossa voikin siten ollen kysyä, onko koko Suomen niin kutsuttu legalistinen perinne valtiösääntöineen rakennettu savijalloille?

2. JATKOTUTKIMUKSEN TARPEESTA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli alussa käydä läpi oikeusfilosofian historiaa sekä erilaisten teorioiden ja suuntausten eroja. Tutkimuksen ensimmäinen osa päättyy siihen, että oikeudella on merkittävä asema suvereenin lainsäätäjän väkivallan sekä (taloudellisten ja muiden valtapoliittisten) intressien legalisoijana. Kelsenin puhtaan kauniin oikeusopin perusnormin paikalla istuu miekkaa käyttävä hobbesilainen Leviathan, Schmittin diktaattori.

Mikäli arvoja voitaisiin käyttää oikeuden ja lain erottamiseen toisistaan, tulisi meillä olla mahdollisuus joko määritellä yleismaailmalliset kiistattomat arvo- ja moraaliperusteet tai sitten luottaa Hegelin moraalirattaiden monisäikeisyyden autuuteen. Koska meillä kuitenkin on mahdollista edes yrittää luoda universaaleja moraalimalleja, eikö meidän silloin tulisi edes yrittää niin? Vain niiden kautta voidaan tulkita, onko diktaattori hyvä vai paha, monarkki vai tyranni. Moraali tulee säilyttää oikeuden kritiikin muotona.

Koska vasta poikkeustila paljastaa säännön, tarkasteli tutkimuksen toinen osa Suomen todellista oikeustilaa sisällissodan jälkeisessä poikkeusoloissa, jolloin maassa vaikuttivat ulkoparlamentaristiset voimat. Tämän empiirisen esimerkin kautta saatoimme havaita,

⁵¹² Nuotio-Gylling (toim.) (2007), s. 33.

kuinka tosiasialla kävi juuri niin kuten ensimmäisen osan aksiomat ennustivat, voittajan sanasta tuli laki.

Tällä tutkimuksella en halua väittää, että Suomi olisi jotenkin poikkeuksellisen epälegitimistinen tai tyranninen valtio historiansa puolesta, pikemminkin päinvastoin. Kun havaitsimme, että näinkin legalistiseen perinteeseen nojaavassa hyvinvointivaltiossa kuin Suomi yleisesti tunnetaan, voi oikeudellinen järjestys poikkeustilassa muodostua hyvinkin erilaiseksi tästä mielikuvasta.

Tämä jättääkin siten ollen mahdollisuuden vertailevalle jatkotutkimukselle. Mikäli peilaamme myös muiden valtioiden konstituivia hetkiä, poikkeustilan ja kontingenssin katkeamisen taisteluja, soveltuuko ensimmäisen osan teorianne myös niihin tilanteisiin? Jatkotutkimusta vaaditaankin näin ollen sen selvittämiseen, onko koko maailman liberaalidemokraattinen ja kansallisvaltiokeskeinen oikeusjärjestys itse asiassa rakennettu ainoastaan voittajien tahdonmukaiseksi - oikeustiede sen järjestyksen takuumiehenä.